

MOKSLO LIETUVA

2003 m. balandžio 3–16 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 7 (275)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

DAUSŲ KRAŠTAI NUO JO NENUVILIOJO GIMTINĖS (1)

2002 m. minėjome Ignoto Domeikos 200-ąsias gimimo metines, o šiemet pagerbiame kitą didį keliautoją – antropologą, esperantininką ir rašytoją Antaną Pošką (Paškevičių), kurio šimtosijs gimimo metinės sukako kovo mėnesį.

Tik pažinimas yra gyvenimo tikslas

Kaip pastebi prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, dabar kone kasmet minime savo tautos įžymių asmenybių šimtmečius. Atėjo metas pagerbti XX amžiuje gimusį jau modernios Lietuvos jaunimą, kuriam teko mūšiuose apginti tautos teisę į Nepriklausomą valstybę, o vėliau ją statyti kasdienėje veikloje. Kartu su valstybe tvirtėjo ir augo jos kūrėjai. Ta abipusė sąveika davė stebėtiną rezultatą, išryškino ir leido išsiskleisti jėgoms, ligi tol šimtmečiais glūdėjusioms žemdirbių tautoje. Nesiliaujame stebėtis, kiek daug įvairiose gyvenimo srityse buvo padaryta tarpukario Lietuvos gyvenime. Svarbiausia – buvo pažadintos kūrybinės tautos galios, jaunimas įsitikino, kad viskas pasiekama remiantis mokslu, sugebant įsisavinti kitų tautų ir visos žmonijos laimėjimus.

Žmogaus proto galiomis ir užsibrėžto tikslo siekiančia valia gal buvo net pernelyg pasikliaujama. Tokia buvo epocha, Nukelta į 10–11 p.

Antano Poškos šimtmečio minėjimo meninė kulminacija – indų klasikinės muzikos ansamblio Svara grojama muzika

Profesorius Ignas Končius – fizikas, etnologas, žemaitis (1)

Sodino tautos gyvybės daigus

Daugialypė prof. Igno Končiaus (1886 07 31 – 1975 02 19) veikla nusipelnė, kad jį prisimintume ir geriau pažintume. Būtų galima ilgai ginčytis, mokslo ar kultūros veiklos bare jis nuveikė daugiau. Aišku, tai išskirtinė asmenybė, bet kartu ir labai būdinga tautai, XX a. pradžioje ieškojusiai platesnių saviraiškos būdų ir jos įgyvendinimo kelių.

To meto lietuvių tautinis judėjimas išaugo iš knygnešystės ir uždraustos lietuviškos spaudos platinimo, lietuviškų vaidinimų ir klotimo teatro – tautai reikėjo subręsti, įgauti savigarbos. Reikėjo ir tos

tautinės sąmonės brandintojų. Maskvos, Peterburgo, Varšuvos studentija, jaunosios lietuvių inteligentijos atstovai, kaip tik ir ėmėsi tautinės bei kultūrinės statybos darbo, kuris, susiklosčius palankioms istorinėms aplinkybėms, galiausiai ir atvedė prie Nepriklausomos Lietuvos valstybės.

Igno Končiaus biografijoje gal ir nedaug rasime išskirtinai politinės veiklos aspektų. Savo pašaukimą jis matė ne politinėse batalijose, bet krašto ir žmonių kultūriniame, švietime, t. y. jis sodino ir puoselėjo tuos tautos gyvenimo daigus, kurie auga lėtai, bet vaisius ir gaivinanti pavėšį teikia ilgus dešimtmečius. Nukelta į 12 p.

Paskutinis pasitarimas prieš Antano Poškos konferenciją – Lietuvos tūkstantmečio direkcijos direktorius Gediminas Ilgūnas, Mokslininkų rūmų direktorė Aldona Daučiūnienė ir Lietuvos keliautojų sąjungos prezidentas Algimantas Jucevičius

2-3, 8 p.

KAS NAUJO
LIETUVIŲ
KALBOS
INSTITUTE

4-5 p.

ATSIŠVEIKI-
NOME SU
DR. ADOLFU
DAMUŠIU

6-7, 8, 19 p.

ARTĖJA
SIMPOZIUMAS

13 p.

Į EUROPA –
NE VIEN PER
BENDRAJĄ
PROGRAMĄ

14-15 p.

LIETUVOS
MUZIKOS
AKADEMIJAI –
70 METŲ

Naujuose rūmuose – naujovių siekis (2)

Su Mokslo Lietuva bendrauja Lietuvos kalbos instituto direktorius prof. Giedrius SUBAČIUS.

Pradžią Nr. 6

Svarbu patirti atradimo džiaugsmą

Gerbiamasis Profesoriau, su nauju rūmu, kurio pristatymo išvakarėse juk kalbame, tikriausiai siejate ir savo vadovaujamo Lietuvos kalbos instituto tam tikro atsinaujinimo viltis. Koks stiprus bebūtų mokslinis kolektyvas, bet gamtos dėsnis, deja, pakeisti dar niekam nepavyko. Todėl natūralu, kad į mokslui daug padariusių ir garbingo amžiaus sulaukusių mokslininkų vietą ateina jaunimas. Kuo galite tą jaunimą privilegijuoti, ką jam siūlote?

Pirmiausia reikėtų, kad į mokslą ateinančiam jaunuoliui pačiam būtų įdomu. Stengiuosi atkreipti jauno žmogaus dėmesį į paprastą sau užduodamą klausimą: ar jam šis užsiėmimas įdomus? Tai labai svarbu. Jeigu stengiesi tik dėl karjeros, tai jau labiau verslas, o ne mokslas. Nori būti mokslininkas – rask laiko susikaupti ir ilgiau užtrukti bibliotekoje, kur gali patirti atradimo džiaugsmą. Tai gi jeigu jaunas žmogus yra smalsus, imu jį įkalbinėti imtis mokslinės veiklos. Toks išsilaukys. Štai Aurelija Tamulionienė. Ji neseniai atėjo į mūsų institutą, labai energinga, viskuo domisi, tikiuosi, stosi į doktorantūrą.

O juk mokslininko gyvenimas labai įdomus. Žinoma, mūsų algos valdiškos ir 4 tūkst. litų per mėnesį mokėti negalime. Tai mūsų silpnoji pusė. Ir ne vien Instituto, bet apskritai lituanistikos. Sovietmečiu lituanistiką dažnai pasirinkdavo stipresni abiturientai. Šiandien neretai stipresnieji renkasi teisę, verslą. Lituanistika sovietmečiu buvo tam tikra rezistencijos forma, bent dalis žmonių taip suprato: mus nori nutautinti, todėl priešinsimės. Dabar to neliko. Kita vertus, tada nebuvo verslo ar didelio pelno siekio. Visi gaudavo panašius atlyginimus.

Tačiau ar negresia mums globalizacija tuo pačiu nutautinimu?

Per Britų tarybą į Vilnių buvo atvykęs profesorius anglas Deivas Allanas (Dave Allan), kuris yra kalbų politikos specialistas Europos Sąjungoje ir už jos ribų. Man patiko jo pasakyta mintis: *Europos Sąjungoje bus bent dvikalbės visuomenės, tačiau tai nereiškia, kad jos suanglės.* Šveicarija daugiakalbė ir nesirengia būti kito. Viduramžiais lotynų kalba buvo konkuruojanti kultūringų žmonių kalba, tačiau ji neišstūmė gimtųjų kalbų. Tai gi nereikėtų pervertinti pavojaus. Tokia buvo anglo mintis.

Sovietmečiu išsilaukėme prieš vienos didžios kalbos spaudimą. Nejaun neįėjome imuniteto, kaip reikia branginti ir saugoti savo kalbą? Nejaun anglas mus, knygnešių tautos palikuonis, gali išmokyti, kaip atsilaikyti prieš nutautinimą?

Kuo didesnis spaudimas, tuo didesnis pasipriešinimas. Taip, sovietmečiu visi gamybiniiai, oficialūs raštai, siunčiami į Maskvą, buvo rašomi rusų kalba, taip pat ir mokslo kalba buvo daroma rusų, nebuvo galima lietuviškai rašyti disertacijų. Kad kalba augtų, ji turi būti vartojama visose gyvenimo srityse, o lietuvių kalbos augimas buvo stabdomas. Kalba turi kisti, ir kinta ji tik vartojama. Nekintanti kalba miršta. Todėl kitimo

Lietuvių kalbos instituto direktorius prof. Giedrius Subačius ir italų kalbininkas Pietro Umberto Dini LR Vyriausybės rūmuose Lietuvos kalbos žodynui skirtoje parodoje

neturime bijoti. Po šimto metų, aišku, lietuvių kalba bus kažkiek pakitusi, bet vis tiek ji bus lietuvių kalba. Martyno Mažvydo ir mūsų kalba labai skiriasi. Net ir tarpukario Lietuvos laikraščių kalba šiandien kartais kelia šypsnių dėl mums atrodančio senoviško pobūdžio. Nėra būdo kalbą sustingdyti ir išlaikyti nepakitusia.

Visi didieji atradimai – jau praeitis?

Grįžkime prie kalbotyros reikalų. Italų kalbininkas prof. Gvidas Mikelinis Taikomosios dailės muziejuje pristatydamas savo naujausią knygą teigė, kad didžiausią lietuvių kalbotyros pakilimą jis sietų su XX a. septintuoju dešimtmečiu, kai lietuvių kalbos tyrinėjimai Lietuvoje pasiekė pasaulinį lygį. Bet šiuo metu Lietuvos kalbos mokslu tokių ryškių žvaigždžių italų profesorius sakosi nematęs.

Gal G. Mikelinis neskaito naujausių tekstų, gal tiesiog nespėja su viskuo, kas naujo Lietuvoje parašoma. Jo išvardytos pavidės – gerokai už jį vyresnių kalbininkų. Psichologiškai visai natūralu, kad žmogus gerai

matu pirmtakus, bet jam sunkiau įvertinti einančius pavymui. Nenorėčiau paneigti G. Mikelinio nuomonės, kad tada subrendo išties didžioji mūsų kalbininkų karta – iš tikrųjų taip. Štai Vytautas Mažiulis, Zigmantas Zinkevičius, Juozas Pikčilingis, Jonas Palionis, Jonas Kazlauskas, Vincas Urbutis, Antanas Pakerys, Vytautas Ambrazas, Algirdas Sabaliauskas ir daugelis kitų. Dauguma jų mokslus baigė po karo, pradėjo dėstyti aukštosiose mokyklose ir kaip didelės asmenybės mokslu subrendo tik po kelių dešimtmečių.

Šio klestėjimo kita pusė yra ta, kad nuo sovietmečio pradžios nebuvo kur įterpti jaunų augančių specialistų. Stigo etatų, ir nors minimoji profesorių karta stengėsi ugdyti ir ugdė specialistus kiek įmanydama – sovietų politika lituanistikos atžvilgiu ne visada leido tai daryti. Ir štai dabar, kai vyresnioji karta ima trauktis iš aktyvios veiklos, tarp kartų pasimatė properša. Ją užpildyti prireiks laiko. Kaip Instituto direktorius jaučiu atsakomybę, kad šis atotrūkis būtų kuo mažesnis. Dėl to ir ieškome jaunų perspektyvių žmonių. Per porą metų penkis jaunus gabius

Lietuvių kalbos institute – įkurtuvių džiaugsmas: užbaigtas naujas, modernus pastatas, kurio oficialios pristatymo iškilės numatytos balandžio 10 dieną. Tokių darbo sąlygų gimtosios kalbos tyrinėtojai dar niekada nėra turėję. Tai ir įpareigoja: ko naujo galime tikėtis iš gimtosios kalbos tyrėjų, kokių naujų atradimų? Apie tai su Lietuvos kalbos instituto direktoriumi prof. Giedriumi SUBAČIUMI ir šio instituto moksline sekretore, Tarmių archyvo vadove dr. Daiva ATKOČAITYTE kalbasi Gediminas Zemlickas.

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Rūpi Europos bendrinių kalbų istorijos teorija

Kokius Jūs, Profesoriau, patiriate asmeninius džiaugsmus mokslu?

2002 m. buvo išleisti trys mano leidiniai: dvi knygos ir brošiūra apie lietuvių kalbą, parengta Frankfurto knygų mugėi. Savo darbais nesijaučiu nusivylęs, nors tobulumo niekada nebūna per daug. Pirmiausia, buvo įdomu rašyti knygą apie XIX a. žemaičių gramatikos *Kalbrėda liežuvio žemaitiško* (1832 m., lenkų kalba) ir kitų knygelių autorių Kalikstą Kasakauską (apie 1792-1866), apie jo konjunktūrišką taikymąsi prie to meto bendrinės kalbos „madų“ – jaunystėje prie aukštaitiškos A. Giedraičio orientacijos, senatvėje prie žemaitiškesnės vyskupo M. Valančiaus. Taip pat išleidau kritinę anoniminę XIX a. pradžios gramatikos rankraščių publikaciją. Tai iš tikrųjų yra pirmoji žemaičių tarme pagrįsta lietuvių kalbos gramatika. Rankraštis saugomas Krokovoje. Dabar turime spausdintą knygą su dviem plačiais įvadiniais straipsniais ir komentarais.

Kam dabar skiriate savo laiką, į ką telkiate dėmesį?

Idėjų turiu daugiau, negu laiko jomis užsiimti. Vienas globalus dalykas, kuris man neduoda ramybės ir prie kurio sėdžiu ne vieneri metai – tai Europos bendrinių kalbų istorijos teorija. Ką darome čia, vietoje, – smagu, šilta, atrandame, pasidžiaugiame, bet tada kyla noras pažvelgti į savo bendrinės kalbos raidą Europos kontekste. Į bendrinę kalbą kaip žanrą, kalbos rūšį, kurios pagrindinė forma yra vizuali, rašomoji. Tai ne tas pats, kas garsinė kalba. Kitaip sakant, man rūpi išsiaiškinti, apskritai kokie dėsnių veikė bendrinės Europos kalbas. Aiškėja įdomūs dalykai. Mes tradiciškai skirstome kalbas į germanų, slavų, baltų ir daugelį kitų. Tai skirstymas ir kilmė pagal garsus, pagal tai, kaip tie garsai susiję. Bet jeigu pažvelgtume kultūriškai, kai kalbai „uždedamos“ raidės, pasirodo, pradeda reikštis visai kiti raidos dėsnių. Toks skirstymas į baltus, germanus ir pan. nebetinka. Reikia ieškoti panašumų ir skirtumų tarp socialinių kalbos gyvavimo brožų. Štai spaudos, spaustuvinių įtaka taip pat turi poveikį rašomosios kalbos raidai. Kiek spaustuvininkai redaguodavo, per kiek laiko kalba gali susinormuoti, kodifikuotis, kaip visuomenė ją priima, kaip tarme kalbantis žmogus išmoksta bendrinės kalbos – juk visos Europos bendrinės kalbos šiuos procesus ir etapus perėjo. Trumpai tariant, man įdomu lyginti, kiek lietuvių kalba buvo veikiama tų bendrųjų europinių įtakų ir kiek jos raida buvo skirtinga.

Įžvelgiu du daug kalbų apimančius bendrinės kalbos istorijos tipus: anksatyvo ir vėlyvojo tarmės bendrinei kalbai pasirinkimo. Tarkime, dialektas anglų, prancūzų, italų, net lenkų bendrinei kalbai buvo pasirinktas Renesanso epochoje. Lietuvių bendrinei kalbai dialekto pasirinkimas buvo baigtas tik XIX a. pabaigoje. Iškart kyla klausimai: kodėl, kaip? Apie tai esu skelbęs straipsnių, svajoju apie monografiją, bet žadėti ją dar būtų per anksti.

Bus daugiau

Kalbininkai ir žodynininkai LR Vyriausybės rūmuose Lietuvos kalbos žodyno pabaigtuvių renginyje

Lietuvių kalbos instituto mokslinė sekretorė, Tarmių archyvo vadovė, Vilniaus pedagoginio universiteto Lietuvių kalbotyros katedros lektorė – tai vis dr. Daivos Atkočaitytės pareigos. Jei trumpai – tai jauna lietuvių dialektologė, filologijos mokslų daktarė, kurios tyrinėjimų kryptis – tarmės. Jei konkrečiau – mokslininkė gilinasi į savo gimtąją pietų žemaičių raseiniškių tarmę. Kaip tik jai skirta ir tik ką pasirodžiusi, spaustuvės dažais dar kvepianti Daivos Atkočaitytės knyga *Pietų žemaičių raseiniškių prozodija ir vokalizmas*.

Dėmesys labiausiai nykstančiai žemaičių tarmei

Tikriausiai vienas pirmųjų galiu Jus pasveikinti su pirmąja knyga, kuri, žinoma, yra ne paskutinė. Kaip Jūs patį ją trumpai apibūdintumėte?

Knyga parašyta pagal mano mokslų daktarės disertaciją, ir yra naujos Lietuvių kalbos instituto leidinių serijos *Opera linguistica Lituanica* antroji knyga. Ši serija ir toliau bus rengiama pagal daktaro disertacijas. Žinoma, leidžiant monografijas tos disertacijos bus taisomos, tobulinamos ir pritaikomos platesnei skaitytojų visuomenei. Serijos tikslas – geriausiai jaunųjų mokslininkų darbus pristatyti kalbininkų bendruomenei, kad įdomūs ir vertingi tyrimai nedulkėtų stalčiuose.

Knygoje nagrinėju pietų žemaičių raseiniškių tarmę. Dabar ji laikoma bene labiausiai nykstančia. Galima sakyti, jog tai mėginimas užkonservuoti tradicinę šios tarmės vartoseną, nes tiriami ne tik dabartiniai reiškiniai, bet ir nykstantys ar besitaikantys tik praėjusio amžiaus viduryje užrašytuose tekstuose.

Kaip galėtume paprastais, suprantamais ne tik filologui žodžiais pasakyti, kas yra prozodija ir vokalizmas?

Knygoje aprašomi kirčiavimo elementai: kirčiai, priegaidės, priegaidžių tipai, balsių sistema. Tai yra pagrindiniai bruožai, skiriantys lietuvių kalbos tarmes.

Kodėl ėmėtės būtent šios lingvistikos tyrimų temos?

Labai paprasta paaiškinti: pati esu kilusi iš pietų žemaičių raseiniškių ploto, Eržvilko apylinkių. Nors tai pats raseiniškių paribys, kur jau retai rasi tradicinę tarmę kalbantį žmogų.

Tarmių ribos slenka, pietų žemaičių raseiniškių tarmės vartojimo plotas mažėja, tirpsta iš pakraščiu. O pačiame centre dar visai gražiai kalbama tradicinėmis šnektomis ir galima rasti puikių šios tarmės atstovų.

Šios tarmės likimas nulemtas – ji išnyks?

Bijau, kad po kokių 20 metų daug ko, kas aprašyta šioje knygoje, jau nebebus. Dėl bendrinės kalbos ir kitų tarmių įtakos pietų žemaičių raseiniškių tarmė bus kitokia negu praėjusiame amžiuje. Nors nemana, kad patarmė išnyktų, nebent patys jos atstovai leistų taip atsitikti. Taigi skubėta tirti, rašyti, kad būtų išsaugota kuo daugiau kalbinio šių vietų paveldo.

Ar Jums teko naudotis užfiksuotos kalbos duomenimis, o gal pačiai teko rinkti tuos duomenis? Ar bendravote su žmonėmis, kalbančiais šia tarme?

Visai buvo. Rėmiausi dialektologų Zigmo Zinkevičiaus, Vlodo

Tyrinėja mažiausiai žemaitišką žemaičių tarmę

Grinaveckio darbais. Tačiau konkrečiai apie man rūpimą plotą publikuotų darbų nėra daug. Be Petro Joniko 1939 metų *Pagramančio tarmės*, spausdintų knygų, skirtų vien šios tarmės ar atskirų jos šnektų klausimams, nėra. Daugiau publikuota tarmės tekstų, užrašytų fonetine transkripcija.

Nepaminėjote profesoriaus žemaičio Alekso Girdenio darbų.

Prof. A. Girdenis buvo mano doktorantūros studijų vadovas. Nors jis pats yra šiaurės žemaičių tarmės atstovas, bet ir kitų lietuvių kalbos tarmių išmanymu vargu ar kas galėtų su juo pasirungti.

Tačiau prof. A. Girdenis yra šiaurės žemaitis – telšiškių tarmės atstovas. Beje, pastarąją tarmę jis irgi tyrė taikydamas panašią metodiką. Dabar naudojant eksperimentinės fonetikos metodus jau yra aprašytos bemaž visos žemaičių tarmės.

Tačiau Jūsų knyga, bent pirmą kartą į rankas paėmus, labiau primena griežtųjų mokslų atstovo veiklą. Grafikai, schemas.

Išties pavarčius gali atrodyti, kad darbe daug fizikos, matematikos. Čia rasite tono, intensyvumo, formantinių dažnių grafikus, dinamių spektrogramų. Buvo atlikti eksperimentiniai tyrimai, aprašant kalbos reiškinį paplitimą ir dažnumą naudotasi statistiniais metodais. Iki šiol šios tarmės balsių fonologinė sistema taip išsamiai nebuvo analizuota. Beje, balsiai pasirinkti dėl to, kad jie turi daugiausia vien šiai tarmei būdingų bruožų. Prie balsiai ne tiek daug skiriasi nuo kitų žemaičių tarmių.

Lietuvių kalba linksta į chorėjinį ritmą

Žodžiu, padarėte pietų žemaičių raseiniškių tarmės „marinatą“, užkonservavote ir tai bus įnašas lietuvių kalbotyrai, jos istorijai. Užsiminėte, jog Jūsų naudota tyrimo metodika iš esmės nesiskiria nuo kitų žemaičių tarmių tyrimo metodikos. Kas jai būdinga?

Pats aprašas nuo ankstesnių šiai tarmei skirtų darbų skiriasi tuo, kad visi kalbos reiškiniai iliustruojami ne žodžiais, o sakiniiais. Tai esminis dalykas, nes kai kam, pavyzdžiui, kirčiavimui, žodžių sąveika turi didelę įtaką. Kirčius dažnai lemia jų išsidėstymas frazėje. Pavienis žodis kirčiuojamas vienaip, o frazėje jis gali turėti visai kitą kirtį.

Ar tai tik žemaičių tarmių ypatybė?

Ne, tai universali ypatybė, bent jau lietuvių tarmėse. Šiaip jau nustatyta, jog lietuvių tarmėse linkstama išdėstyti kirčius kas antrame skiemenyje. Netgi kalbėdami bendrine kalba mes truputį pabrėžiame kas antrą skiemenį. Toks chorėjinis ritmas būdingas lietuvių kalbai, jos tarmėms: kirčiuotas – nekirčiuotas – kirčiuotas...

Maniau, jog tik poetai gali sau leisti prabangą su žodžio kirčiu elgtis pakankamai laisvai – poetinės frazės skambumo labui.

Tai jau šiek tiek kitas dalykas. Chrestomatinis pavyzdys – Salomėjos Nėries *anksti rytą parašyta*, o turėtų būti *anksti rytą*. Tačiau ne tik poetai, bet ir tarmių atstovai jaučia kalbos ritmą. Netgi vakarų aukštaičių

kauniškių tarmė, kuri yra bendrinės lietuvių kalbos pamatas, turi tokių išimčių, kai kirtis atsiduria neįprastose vietose, bet užtat išlaikomas frazės ritmas.

Kiek paplitusios žemaitiškos ypatybės

Kuo ypatinga Jūsų gimtoji tarmė, kokių jos kalbos ypatybių nerasime kitose žemaičių tarmėse?

Daugelyje dialektologų darbų teigiama, jog pietų žemaičių raseiniškių tarmė panaši į aukštaičių tarmę – tai mažiausiai žemaitiška tarmė. Tai ir buvo stimulas paieškoti, kaip yra iš tikrųjų: kas šioje tarmėje

čią šnektomis, tėra aukštaičių įtakos rezultatas. Greičiausia jų plitimo kryptis kaip tik priešinga. Paklauskime, kaip kalba apie Šakius, Jurbarką ir palyginkime su tai pačiai tarmei priklausančiomis Marijampolės, Prienų rajonų šnektomis. Skirtumas nemažas. Apie Jurbarką, Šakius labai daug ypatybių, būdingų pietų žemaičiams raseiniškiams. Daugelis fonetinių ypatybių gana universalios, peržengiančios vienos kurios tarmės ribas. Nieko keisto, juk žmonės, gyvendami kaimynystėje, visą laiką bendravo, mokėsi vieni iš kitų.

Svarbiausia to persiklojimo priežastis – vedybos tarp šalia gyvenančių tarmių atstovų? Tokių šeimų vaikai ir bū-

Lietuvių kalbos instituto mokslinė sekretorė dr. Daiva Atkočaitytė su savo dar dažais kvepiančia knyga *Pietų žemaičių raseiniškių prozodija ir vokalizmas*

žemaitiška, o kas – ne. Matyt, ši tarmė gerokai pakitusi, palyginti su ankstesniu jos būviu. Pasirašius gausiuose pavyzdžiuose galima atstatyti ir kirčiavimo, ir balsių sistemą, labai panašią į kitų žemaičių. Ji kitokia, ir tai suprantama, nes kiekviena tarmė turi savitą kalbinę sistemą, bet daugelis dalykų, nors gerokai modifikuoti, labai panašūs į kitų žemaičių.

Kita vertus, daug gretimų vakarų aukštaičių kauniškių tarmės ypatybių yra panašios į pietų žemaičių raseiniškių. Vadinasi, galima kalbėti apie tam tikrų ypatybių paplitimo bendrą arealą, kertantį tradicines žemaičių ir aukštaičių ribas. Tolesnis mano su kolegėmis tyrimas ir būtų pasižiūrėti, kiek tokios bendros ypatybės išplitusios gretimos aukštaičių tarmėse. Taigi pabandydysime gerokai patikrinti tradicinę nuomonę, jog pietų žemaičių raseiniškių ypatybės, bendros su gretimomis aukštai-

tų tos tarpusavio įtakos tipiškai atstovai?

Reiškinys, matyt, gana senas. Viena iš hipotezių, kad šiame plote, kai jis po kryžiaus karų buvo tapęs dykra, galėję apsigyventi kaimynai iš šiaurės, t. y. žemaičiai. Manoma, kad pats žemaičių lopšys – apie Tauragę, Jūros upės baseinas. Tai kaip tik dabartinės pietų žemaičių raseiniškių tarmės arealas. Žemaičiai skverbęsi į šiaurę, į kuršių žemes ir į šiaurinių dabartinių vakarų aukštaičių kauniškių plotą.

Likęs pietrytinis vakarų aukštaičių kauniškių plotas, matyt, buvo apgyvendintas aukštaičių. Štai kodėl pastebime aiškų skirtumą: maždaug iki Vilkaviškio – labai daug bendrų žemaitiškų ypatybių, o toliau į pietus – tarmė panašesnė į pietų aukštaičių.

Net ir remiantis išankstiniais stebėjimais peršasi išvada, kad būtų tikslinga lietuvių kalbos plote, skirti

ne tik atskiras tarmes, bet ir tam tikrus tarmių arealus. Žinoma, dar reikėtų tuos geografinius arealus tinkamai pavadinti. Pavyzdžiui, vieną arealą sudarytų pietų žemaičių raseiniškių, vakarų aukštaičių kauniškių šiaurinė dalis ir vakarų aukštaičių šiauliškių šnektos, esančios greta raseiniškių tarmės. Tai daug bendrų ypatybių turintis arealas. Toks galėtų būti naujas dialektologinių tyrimų etapas: ne tik aptarti, kuo viena tarmė skiriasi nuo kitos, bet kas joms bendra.

Ar Jūsų mokiniai, studentai dabar ir tyrinėš šį arealą?

Kol kas man reiktų pačiai susipažinti su surinkta medžiaga, kad galėčiau savo studentams patarti ir tinkamai vadovauti. Manau, tai bus mano tolesnis darbas.

Auga noras mokytis tarmės

Trumpai drūtai kalbant, kuo svarbūs tarmių tyrinėjimai? Juk tikriausiai neabejojame, kad globalizacijos sąlygomis tarmių išlikimas labai problemiškas. Neišliks. Vadinasi, mūsų kartos tyrinėtojas lieka tik vienas – užfiksuoti bent tai, kas dar įmanoma. Tai jau istorinės lietuvių kalbos gramatikos objektas?

Kartais sakoma, kad tradicinė dialektologija ilginiui tapsianti istorinės gramatikos dalimi, o naujų kalbos reiškinų, atsirandančių dėl tarmių sąveikos ir niveliacijos, tyrimas bus sociolingvistikos objektas.

Tačiau kol kas lietuvių dialektologija dar turi pakankamai stiprų pamatą. Šiaurės Lietuvoje vis dažniau atsiranda poreikis tarmės, kaip pasirinkamojo dalyko, mokytis mokykloje. Neseniai teko lankytis Ylakiuose, mokytojų liuanistų konferencijoje, kur kaip tik buvo kalbama apie tai, kad mokyklos nori išsaugoti, puoselėti vietines tarmes, o kai kuriose vyksta tarmių pamokos.

Ar taip reiškiama žemaičių separatizmas, kurio recidyvų stebime jau pakankamai?

Nemana. Ir aukštaičių šnektos šiaurinėje Lietuvoje – aplink Pasvalį, Panevėžį, Biržus – gana stiprios ir ten gyvenantys žmonės noriai šneka tarmiškai. Nesu sociolingvistė ir nedirstu daryti didesnių apibendrinimų, bet manau, kad šį reiškinį galima aiškinti tuo, kad šiaurinės tarmės labiau skiriasi nuo bendrinės lietuvių kalbos. Kur skirtumas su bendrine kalba mažas, labai paprasta pereiti į kitą bendrinės kalbos sistemą, o kur skirtumas didelis, ten bendrinės kalbos jau tenka specialiai mokytis.

Kaip puoselėti savo tarmę

Valstybinės lietuvių kalbos politikos požiūriu svarbu, kad moksleiviai gerai išmokytų lietuvių kalbą. Kaip tai dera su noru išlaikyti gimtąją tarmę? Tai regionalizmo reiškinys, tačiau ar mėginimas „užsikonservuoti“ savo tarmėje nepakenks pirmiausia patiems tiems žmonėms?

Gal reikėtų formuluoti kitaip: taisyklinga bendrinė lietuvių kalba privaloma visiems, ir visai nesvarbu, kurioje Lietuvos vietoje žmogus gyvena. O tarmės – tai jau etninės savasties dalykas. Jeigu žmogus suvokia esąs tos vietos, regiono gyventojas ir jam malonu tai jausti, pabrėžti, tai kodėl ne? Štai kad ir mano knyga, dėl kurios mes ir pradėjome šį pokalbį: žmogus prieina, pavarto ir nusiperka visai ne todėl, kad yra kalbininkas, bet kad iš tos vietos, apie kurią rašoma. Jeigu jautiesi tos vietos patriotas, tai tau ir malonu. Žinoma, kalbininkai ir taip pasidomės, bet kai tarmės dalykai rūpi

Nukelta į 8 p.

PROF. ADOLFAS DAMUŠIS (1908–2003) MOKSLININKAS, KOVOTOJAS DĖL LIETUVOS LAISVĖS, VISUOMENĖS VEIKĖJAS

2003 m. vasario 27 d. Vilniuje, eidamas 95 metus, į Amžinybę iškelia Adolfas Damušis, palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse, kur ilsisi jo bendražygiai, draugai ir bičiuliai.

Profesorius Adolfas Damušis – chemikas, mokslininkas išradėjas (JAV, Kanadoje, Anglijoje ir Prancūzijoje užpatentuota per 20 mokslinių išradimų iš polimerų chemijos), politikas, visuomenininkas. Dr. A. Damušio vardas neatsiejamas nuo kovotojų dėl Lietuvos laisvės, 1941 m. Birželio sukilimo organizatorių ir vadovų bei Laikinosios Lietuvos vyriausybės ministrų vardų. 1974 m., mirus Lietuvos Laikinosios vyriausybės ministrui pirmininkui prof. Juozui Ambrazevičiui-Brazičiui, A. Damušis tapo Lietuvos Laikinosios vyriausybės ministru pirmininku. Jis – žymus ateitininkų veikėjas tarpukario Lietuvoje – rūpinosi jaunimo problemomis ir išieivijoje: ne tik organizavo ateitininkijos atkūrimą, jai vadovavo (1942–1952 m. Ateitininkų federacijos vyriausiasis vadovas, 1957–1964 bei 1977–1983 m. Ateitininkų federacijos tarybos pirmininkas), bet sugebėjo suorganizuoti plačiai išgarsėjusią ateitininkų stovyklą *Dainava*, kuriai skyrė 27 metų laisvalaikį, jos rūpesčiais gyveno iki sugrįžimo į Tėvynę, nepamiršo *Dainavos* ir gyvendamas Lietuvoje.

A. Damušis rado laiko ir plačiai visuomeninei veiklai: jis – Lietuvių katalikų federacijos pirmininkas (1952–1955 m.), Lietuvių fronto bičiulių pirmininkas (nuo 1966 m.), aktyvus rezistencijos buvusių politinių kalinių sąjungos narys, 1983 m. išrinktas į šios sąjungos valdybą (sąjunga įkurta dar 1945 m. Vokietijoje).

Visuomeninę veiklą glaudžiai siejo su moksline veikla – paskaitos suvažiavimuose, simpoziumuose,

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus ir dr. Adolfas Damušis fondo | Laisvę X studijų savaitės renginyje Vilniuje 2001 m.

konferencijose, vadinamosiose Frontininkų savaitėse, studijų ir poilsio savaitėse *Dainavoje*, Lietuvių katalikų mokslo akademijos (LKMA) suvažiavimuose. Paskelbė nemažai mokslinių straipsnių, susietų su specialybe, atliktais tyrimais, projektais, statybos medžiagų temomis. Ypač pabrėžtini darbai skirti lietuvių tautos rezistencijai, studijoms, tikėjimo problemoms, straipsniai analizuo-

jantys ateitininkijos veiklą, asmenybėms skirti darbai. Minėtinos studijos: *Sealants* (Rišuoliai), 1967 m. – šia knyga autorius prilygintas pasaulinio lygmens ekspertui, *Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai Antrojo pasaulinio karo ir pokario 1940–1959 metais*, 1988 m., *Lithuania against Soviet and Nazi aggression*, 1998 bei kitos.

Dr. A. Damušio mokslinė, politinė bei visuomeninė veikla sulaukė pripažinimo: tapo Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademiku (1964 m.), buvo išrinktas į jos Centro valdybą (nuo 1997 m.), Detroito universiteto profesorius (1973 m.), Stasio Šalkauskio premijos laureatas (1981 m.), Vytauto Didžiojo universiteto Garbės daktaras (1997 m.). A. Damušio veiklą aukštai įvertino Šventasis Tėvas Jonas Paulius II – 1984 m. apdovanodamas jį Šv. Silvestro ordinu, o Lietuvos valstybė – 1994 m. rugsėjo 27 d. apdovanojo Vyčio Kryžiaus III laipsnio ordinu (tai pirmas toks apdovanojimas Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje).

Adolfas Damušis gimė ir augo Baltgudijoje (tarp Mogiliovo ir Rogaciūvo, netoli Dniepro esančioje Toščicos geležinkelio stotyje dirbo tėvas), čia baigė penkis pradžios mokyklos skyrius. Šeima, visą laiką svajojusi apie tėvynę, į Lietuvą sugrįžo tik 1920 m. Iš pradžių tėvas dirbo Jonavoje, vėliau Panevėžyje. Vaikams reikėjo daug pastangų, kad galėtų pasivyti savo bendraamžius lietuviškoje mokykloje. Adolfas ne tik pasivijo, bet ir pranoko: Panevėžio vyrų gimnazijoje jis buvo pirmaujančių mokinių gretose. Labai gerai mokėsi ne tik įgimtų gabumų, bet ir atkaklaus darbo dėka: mokydavosi iki 12 valandos nakties, o paruošęs pamokas, kasdien ne mažiau kaip valan-

dą skaitydavo knygas. Mėgstamiausi jo dalykai buvo matematika, lotynų kalba ir literatūra. Tačiau Adolfas Damušis nusprendė studijuoti inžinerijos mokslus, nes tuo metu reikėjo tikslųjų mokslų specialistų. 1928 m. įstojo į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą studijuoti chemijos.

Universitete tęsė veiklą ateitininkijoje, į kurią buvo įsijungęs dar mokydamasis gimnazijoje. Ne kartą atsakingoms pareigoms išrinktas į Moksleivių ateitininkų sąjungos Centro valdybą. Už aktyvią veiklą tuometinės tautininkų valdžios, uždraudusios moksleivių ateitininkų organizaciją, 1931 m. buvo ištremtas į Varnių koncentracijos stovyklą, o 1932 m. – į Panevėžį pas tėvus.

Bausmės nenuslopino A. Damušio veiklos – paskatino dar aktyvesnei veiklai. 1932 m. A. Damušio ir jo draugų iniciatyva buvo įsteigta inžinierių ateitininkų korporacija *Grandis*, jis išrinktas Studentų Ateitininkų sąjungos pirmininku Kaune.

A. Damušio aktyvi ir pasiaukojanti veikla ateitininkijoje Lietuvoje buvo svarbus pagrindas tolesnei veiklai išieivijoje, siekiant išsaugoti Lietuvos jaunimą. Tad studijuodamas ir aktyviai dirbdamas ateitininkijoje, jis 1934 m. baigė Vytauto Didžiojo universitetą.

Baigęs universitetą, atlikęs karo tarnybą mokomojoje kuopoje, tęsė darbą universitete. Mat čia pradėjo dirbti laborantu dar studijuodamas. 1936 m. buvo įsteigtas komitetas Lietuvos energijos ūkiui ir žemės turtams tirti (sutrumpintai vadinamas Energijos komitetu). Tada paspartėjo mineralinių žaliavų, tinkamų įvairioms statybinėms medžiagoms gaminti, žvalgymas, tyri-

nėjimas, jų panaudojimo galimybių nagrinėjimas.

A. Damušis intuityviai tyrinėjimų objektu pasirinko cementą, nes, kaip jis pats sakė *Lietuvoje daug žaliavų, tačiau cementas buvo perkamas iš užsienio už didelę kainą, tad jį reikia gaminti vietoje*. A. Damušis vykdė kalkinio akmens tyrimus Jiesios slėnyje prie Kauno ir apie Skirsnemunę, specializavosi cemento gamybos fabrikuose Vokietijoje, tuometinėje Čekoslovakijoje, Suomijoje. Energijos komitetas jam pavedė paruošti cemento fabriko Skirsnemunėje projektą. 1939 m. toks projektas jau buvo parengtas ir 1940 m. gegužės mėnesį buvo pradėta pirmojo cemento fabriko Lietuvoje – Skirsnemunėje – statyba. Tai neginčytinas ir A. Damušio, tuomet jau tapusio daktaru (1940 m. kovo 4 d. apgynė doktoratą *Aluminiū ir geležies deginių santykio įtaka į cemento susitraukimą bei brinkimą atmosferos drėgnumui kintant*), nuopelnas. Buvo tikėtasi, kad 1941 m. vasarą fabrikas jau pradės veikti.

Lygiagrečiai mokslinei veiklai, A. Damušis VDU dirbo pedagoginį (paskaitų ciklai *Neorganinė technologija, Silikatų chemija ir Statybos medžiagų technologija*) bei administracinį darbą (Neorganinės technologijos katedros vedėjas, Technologijos fakulteto dekanas).

Be mokslinės, pedagoginės, organizacinės veiklos minėtini darbai kovoje dėl Lietuvos laisvės. Rezistencinėje A. Damušio veikloje galima išskirti tris laikotarpius: 1940–1941 m. – antisovietinis pasipriešinimas, išaukęs į 1941 m. Birželio sukilimą; 1941–1944 m. – antinacinis pasipriešinimas, pasibaigęs 1944 m. birželio 16 d. suėmimu, apkaltinus „valstybės išdavimu“; 1945–1990 m. – kova dėl Lietuvos laisvės, gyvenant išieivijoje.

Jaunas Kauno universiteto daktaras A. Damušis į kovą dėl Lietuvos laisvės įsitraukė nuo okupacijos pradžios, tapęs Lietuvių Aktyvistų Fronto nariu (LAF). Įsijungęs į šią veiklą, A. Damušis tapo vienu 1941 m. Birželio sukilimo organizatorių bei, kaip rašė Juozas Kojelis, *logistinės strategijos vadu*. Šioje veiklos srityje parodęs aukštą profesinį pasiruošimą, autoritetą, tautinį idealizmą ir blaivų praktiškumą. Šias A. Damušio savybes J. Kojelis pavadino svarbiomis rezistencijos vado kvalifikacijomis.

Sukilimo planas buvo kruopščiai parengtas, tačiau, keičiantis aplinkybėms, reikėjo kai ką keisti ir jame. Čia daug lėmė A. Damušio sumanymas ir aiškus ryžtas. Apie tai yra rašęs ir A. Damušis. Straipsnyje *Pasiruošta ir įvykdyta* jis detalai pateikė pasiruošimo sukilimui eigą, priminė pirmąsias aukas – ryšininkus, rezistencijos tinklo pasikeitimą po 1941 m. birželio deportacijų; straipsnyje *Pavergtųjų pasipriešinimas ir laisvųjų iliuzijos...* A. Damušis ne tik priminė sukilimo eigą, bet ir analizavo sukilimo reikšmę bei prasmę Lietuvos valstybingumo siekiui.

Sukilimo pradžioje buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomos valstybės Laikinoji vyriausybė. Dr. A. Damušio buvo patikėtas Pramonės ministro postas. Nors iškovotas pergalės džiaugsmas buvo labai trumpas, tačiau sukilimas buvo reikšmingas mūsų tautos istorijai. Prof. A. Damušis

VILNIAUS PEDAGOGINIS
UNIVERSITETAS

2003 M. PRIIMA Į ŠIŲ MOKSLO KRYPTIŲ NEAKIVAIZDINĖ DOKTORANTŪRĄ:

Biologijos krypties (fiziologija);
Filologijos krypties (kalbotyra; bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija);
Fizikos krypties (atomų ir molekulių fizika; kondensuotosios medžiagos);
Edukologijos krypties;
Psichologijos krypties.

Konkurse gali dalyvauti asmenys, baigę magistrantūros ar vientisąsias studijas, turintys kvalifikacinį magistro laipsnį arba jam prilygstantį aukštąjį išsilavinimą.

Stojantysis į doktorantūrą Universiteto Mokslo skyriui turi pateikti: prašymą rektoriaus vardu, kuriame nurodo doktorantūros kryptį; magistro kvalifikacinio laipsnio arba vienpakopio aukštojo mokslo baigimo diplomą su jo priedu prie diplomo (originalus ir kopijas, originalai iš karto grąžinami); dviejų mokslininkų rekomendacijas; gyvenimo aprašymą; mokslinį referatą, kurio temą gali pasiūlyti atitinkama Universiteto katedra; tris fotonuotraukas dokumentams.

Stojantieji į doktorantūrą laiko: stojamąjį specialybės egzaminą, užsienio kalbos egzaminą.

Bazinė vieno semestro neakivaizdinių studijų programos kaina: Biologijos ir fizikos krypties – 17,25 MGL, Filologijos krypties – 12,0 MGL, Edukologijos ir psichologijos krypties – 13,5 MGL.

Mokslo metų pradžia – 2003 gegužės 1 d.

Dokumentai priimami iki 2003 m. balandžio 10 d. Vilniaus pedagoginio universiteto Mokslo skyriuje (Studentų g. 39, 226 kab. tel.(8-5) 279 00 53)

Rektorius

rašė: *Taigi 1941 m. birželio 23 dieną įvyko tikras dvasios sukilimas prieš meilę ir neteisę. Kartu ejęs į savo žmones su pozityvia ateities vizija. Sąžinės paskatintas, jis gimė atskiruose asmenyse ir spontaniškai išsiplėtė visoje pavergtoje tautoje... 1941 m. Birželio sukilimas tepaskatina kiekvieną asmenį savo aplinkybėse tapti nenugalima laisvės tvirtove, į kurią barbariškos teroro bangos sudužtų...*

Ir antinaciniame pogrindyje dr. A. Damušis tapo vienu pagrindinių vadų. Jis aktyviai dalyvavo vyriausios rezistencinių jėgų vadovybės VLIK organizavime, atstovaudamas Lietuvos Frontą, o 1943-1944 m. buvo VLIK vicepirmininku. Vokiečių okupacijos metais VDU technologijos fakulteto dekanas dr. A. Damušio didžiausias rūpestis buvo apsaugoti studentiją nuo SS legiono bei nuo darbo tarnybos prievolės, jo iniciatyva pavyko išsaugoti laboratorijos įrangą nuo galimo išvežimo į Vokietiją, su pažįstamų gydytojų pagalba padėjo būriams studentų išvengti mobilizacijos.

Pagrindinė A. Damušio veikla neliko nepastebėta nacių. Jam buvo pranešta, kad sekamas, tačiau pasislėpti nebesuspėjo... 1944 m. birželio 16 d. buvo gestapo suimtas.

Dr. A. Damušį su kitais 8 VLIK

vais ir dviem mažamečiais vaikais: 1940 m. gimusiu Vyteniu ir 1942 m. gimusiu Sauliumi. Jie iš Lietuvos pasitraukė tikėdamiesi ką nors sužinoti apie savo vyrą ir tėvą. Sužinojusi, kad vyras Landsberg an der Warte kalėjime, įvairiais būdais siekė jam padėti.

A. Damušiu grįžus iš kalėjimo šeima (kartu su žmonos Jadvygos tėvais) apsigyveno Kempteno „išvietintųjų“ stovykloje. Čia daktaras iki 1947 m. dirbo lietuvių gimnazijos direktoriumi, vadovavo Ateitininkų federacijos išveivijoje atkūrimui. Jau 1945 m. rudenį savo veiklą pradėjo ateitininkai moksleiviai, sukurta ir studentų ateitininkų sąjunga – 1946 m. pradžioje suorganizuotos pirmosios konferencijos.

Kemptene 1946 m. gimė dukra Indrė-Marija, kuri, deja, pakirsta sunkios ligos mirė 1980 m. nesulaukusi nė 34-rių.

1947 m. pradžioje Damušiai išvyko į JAV. 1947-1957 m. A. Damušis dirbo *Sherwin Williams* kompanijoje Klivlende, Ohio. Čia 1956 m. gimė duktė Gintė.

Kadangi jau nuo 1955 m. pradėjo rūpintis stovykla lietuvių jaunimui (1955 m. buvo nupirtas sklypas *Dainavai*, o 1957 m. vasarą *Dainava* priėmė pirmuosius ateitininkus), tad

universitete A. Damušis išėjęs į pensiją (antrą kartą!), liko konsultantu.

Tapęs emeritu (pensininku), persikėlė į Čikagą. Čikagoje ir jos priemiestyje Lemonte Jadvyga ir Adolfas Damušiai gyveno nuo 1983 iki 1997 metų – kol sugrįžo į Lietuvą. Išveivijoje A. Damušio mokslinė bei publicistinė veikla išsiskleidė keliomis kryptimis. Tai darbai, susiję su specialybe, skirti lietuvių tautos rezistencijai, tikėjimo problemoms, ateitininkijos problemų analizei, asmenybėms (P. Padalis, Z. Ivinskis, J. Brazaitis, K. Škirpa, P. Jodelė ir kt.) skirti straipsniai. A. Damušis straipsniais spaudoje aktyviai atsiliepėdavo į įvairius pokyčius.

Pirmą kartą į Lietuvą A. Damušis atvyko po 45 metų – 1989 metais. Tada jis pasirašė VDU atkūrimo aktą. 1997 m. Jadvyga ir Adolfas Damušiai sugrįžo gyventi į Lietuvą. Grįžęs į Lietuvą prof. A. Damušis aktyviai dalyvauja LKMA, ateitininkijos veikloje, skaito paskaitas bei pranešimus įvairiuose renginiuose, susitikimuose.

Profesorius Adolfas Damušis iki pat mirties buvo kupinas ryžto darbuotis Lietuvai, siekdamas jai šviesios ateities. Abu su Jadvyga Damušine koja kojon, petys petin ejo daugiau kaip 65 metus, lietuvių sklaidami ir asmeniniu pavyzdžiu: išaugino gražią lietuvišką šeimą, jų vaikai yra nemaža nuveikę lietuvių dirvonuose išveivijoje, o ambasadorės Gintės Damušytės (Damušis) vardas skamba šalia žymiausių Europos ir pasaulio politikų.

Adolfui ir Jadvygai Damušiams 1997 m. gruodžio 26 d. minint 60 metų bendro gyvenimo sukaktį, vaikai padovanojo albumą, kuriame įrašė tėvų bičiulių palinkėjimus. Vaikų sveikinimas toks:

Brangūs tėveliai!

Prieš šešiasdešimt metų jūs „įkriote į meilę“ ir pasirinkote kartu plaukti valtele per gyvenimo jūrą. Savo kasdieniniu gyvenimu parodėte mums tos besąlygiškos meilės tvirtumą ir pastovumą. Jūsų džiaugsmas, energija, kantrybė, pasiruošimas atleisti, noras gero savo vaikams – visa tai yra autentiškos ir krikščioniškos meilės paveikslas.

Norėdami šios ypatingos šeimos šventės proga įamžinti tą paveikslą, dovanojame jums šį albumą, kuriame surinkta daugybė sveikinimų iš artimų žmonių, pajutusius jūsų meilės galybę. Didžiuojamės jūsų gyvu pavyzdžiu ir kartu su šiuo albumu „siunčiame savo meilę“. Jus mylintys vaikai Gintė, Saulius, Vytenis.

Šalia žymiausių asmenų – pasauliečių ir dvasininkų (kunigų bei vyskupų) – sveikinimų, gražiai skamba poezijos posmai – tai Kazio ir Kazimieros Bradūnų sveikinimas, liudijantis Adolfo ir Jadvygos Damušių gyvenimo prasme:

Mieli ir brangūs Damušiai

Rašydamas bijau paklysti –

Jūs taip atrodote gražiai

Tartum tada pačioj jaunystėj

Kada sumainėt žiedelius

Ir viens kitam pasižadėjot

Paskum gyvenimo kelius

Kūrybos kelrodžiais žymėjot

Ant Jūsų rankų „Dainava“

Išaugo tartumei tvirtovė

Kartų kartoms tokia sava

Stovės kaip šiandien tebestovi

Iš po dešimtmečių šešių

Tebūna Jums prasminga šventė

Mums pavyzdys liks Damušių

Kaip reikia dirbti ir gyventi

*Dr. Aldona Vasiliauskienė
(Vilniaus universitetas, RSTC)*

Gedimino Zemilcko nuotrauka

Kovo 26 d. Vilniaus pedagoginio universiteto Senatas naujuoju Universiteto rektoriumi išrinko profesorį Algirdą Gaižutį, Lietuvos mokslų akademijos tikrąjį narį, viceprezidentą, Lietuvos Respublikos Prezidento patarėją mokslo, kultūros ir švietimo klausimais.

Sveikiname!

Didžiai gerbiamas akademike, profesoriau, habilituotas daktare

Algirdai Gaižuti!

Vilniaus Gedimino technikos universiteto bendruomenės narius maloniai nuteikė žinia, kad Jus, buvusį mūsų bendradarbių, Vilniaus pedagoginio universiteto Senatas išrinko rektoriumi. Tai nepaprastai svarbus ir didžiai prasmingas Jūsų gyvenimo įvykis.

Vilniaus Gedimino technikos universiteto vadovybė, mokslininkai, visa bendruomenė džiaugiasi, kad tapote aukštosios mokyklos vadovu. Sveikiname ir linkime didelės ir visokeriopos sėkmės, pedagoginio optimizmo, aktyvaus mokslo tyrinėtojo užmojų, nepavargti pačiam verčiant naujas galias mokslo, švietimo, aukštųjų studijų plėtotės vagas bei telkiant ir vedant savo universiteto mokslininkus, visą bendruomenę į naujas, tautos gerovei reikalingas mokslines, pedagogines aukštumas, rengiant kvalifikuotus specialistus krašto švietimui.

Daug daug Jums asmeninės laimės, sveikatos.

Tegul džiaugsmas Jus lydi ne tik tokiais gyvenimo momentais: tegul džiaugsmas būna nuolatinis Jūsų kasdienos veiklos palydovas.

*VGTU rektorius
prof. habil. dr. Romualdas Ginevičius*

Adolfą Damušį ir jo žmoną Jadvygą Damušienę įvairiuose renginiuose dažniausiai matydavome kartu

nariais bei su 19 lietuvių rezistentų naciai apkaltino valstybės išdavimu. Gestapai pavyko susekti VLIK planą pirkti Švedijoje ginklų Lietuvos pogrindžiui. Perėję du kalėjimus, Insterburg ir Allenstein, suimtieji pateko į Landsberg an der Warte, vėliau Berlin Tegel ir galiausiai Bayreutho kalėjimus. Jų laukė teismo procesas. Kalinius 1945 m. balandžio 14 d. išlaisvino JAV armija.

Artėjant antrajam sovietų frontui, iš Lietuvos pasitraukė dr. A. Damušio žmona Jadvyga Pšibilskytė-Damušienė su savo tė-

A. Damušis su šeima persikėlė į Detroitą – iš čia arčiau rūpintis *Dainava*: nuo Detroito iki stovyklos per 100 km.

1957-1973 m. dirbo *BASF Wyandotte* bendrovėje Detroito, Michigane, polimerų sintezės srityje. Sulaukęs 65 metų ir išėjęs į pensiją, buvo pakviestas į Detroito universitetą. 1973 m. dr. A. Damušiu buvo paskirtas Detroito universiteto Polimerų instituto vicedirektoriaus pareigos, vyr. Research Fellow (tyrinėjimų profesoriaus) titulu. Po dešimties metų darbo

Lietuva laukia XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo

Lietuvos mokslo visuomenė aktyviai rengiasi gegužės 21-25 d. Čikagos priemiestyje Lemonte vykšančiam XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumui. Su naujausia informacija *Mokslo Lietuvos* skaitytojus paprašėme supažindinti Lietuvos mokslo sąjungos pirmininką **Vygintą GONTĮ**.

Lietuvos mokslininkų sąjunga ir JAV lietuvių simpoziumo taryba jau nuo seno aktyviai bendradarbiauja organizuodamos Simpoziumus. Jie jau visą dešimtmetį pakaitomis vyksta JAV ir Lietuvoje. Šį kartą Lietuvos mokslininkų sąjungai patikėti organizaciniai rūpesčiai, susiję su šio Simpoziumo vykstančiais Lietuvos atstovais. Šį visai Lietuvos mokslo bendruomenei svarbų renginį taip pat padeda organizuoti Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos mokslo taryba, Kauno technologijos universitetas, Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas bei LR švietimo ir mokslo ministerija.

Pagal pateiktas pranešimų tezes Simpoziumo ekspertų komisija Lietuvoje ir JAV lietuvių Simpoziumo taryba atrinko apie 40 remtinų pranešėjų iš Lietuvos. Nepatekusieji į šį sąrašą gali vykti savo lėšomis. Tokių dalyvių skaičius nuolat auga – dabar jų yra apie 50. Tai rodo labai aktyvų Lietuvos mokslo visuomenės susidomėjimą XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumu.

Iš valstybės biudžeto šiam renginiui prašoma skirti apie 120 tūkst. litų, kurie bus panaudoti Simpoziumo dalyvių kelionės išlaidoms lėktuvu dalinai padengti ir išleisti 300 puslapių apimties tezių rinkinį. Tinkamą paramą Simpoziumui padėjo užtikrinti JAV lietuvių bendruomenės ir LR Seimo atstovų komisija, kuri net kelis kartus svarstė pasirengimo Simpoziumui klausimus.

Visą informaciją apie Simpoziumą galima rasti Lietuvos mokslininkų sąjungos interneto tinklapyje (<http://mks.lms.lt>). Puslapyje *Gautos tezės* pateikiamos visos Simpoziumo dalyvių pranešimų tezės, kuriose galima rasti informacijos ir apie pačius pranešėjus. Šiuo metu baigiama sudaryti detali Simpoziumo programa, kurią bus galima rasti puslapyje *Programa*. Simpoziumo svetainė yra ne tik pagrindiniu informacijos šaltiniu jo dalyviams, bet kartu tarnauja kaip nepakeičiama organizacinė priemonė skirtinguose kontinentuose dirbantiems jo organizatoriams.

Viena gausiausių yra lituanistikos sekcija, vadovaujama Jono Račkausko. Simpoziumo klausytojai turės progą susipažinti su labai plačiu įvairių humanitarinių temų ratu. Taip pat čia bus nagrinėjamos archyvo ir net menotylos temos.

Atskira yra Istorijos sekcija, kurios tematiką sukūrė Darius Staliūnas, o pranešimus skaitys ir kiti Istorijos instituto mokslininkai.

Gausi tikslųjų mokslų sekcija skirstoma į kelias grupes. Viena gausiausių yra chemi-

jos ir biochemijos dalyvių grupė, daugiausia telkianti iš Lietuvos ir JAV ir kitas šalis išvykusius jaunuosius mokslininkus. Fizikų grupėje, atvirkščiai, dominuoja iš Lietuvos ir Simpoziumą atvykstantys mokslininkai, kurie savo darbus pristatys gana populiaria forma, kad specifiniai fizikų tyrimai būtų suprantami kuo platesniam klausytojų ratui. Dauguma fizikų dalyvaus ir kitų sekcijų darbe, aptardami mokslo populiarinimo, mokslo produktyvumo ir jaunųjų mokslininkų ugdymo aktualijas.

Šiame Simpoziume ypač daug dėmesio skiriama inžinerijai. Pateiktos tezės suskirstytos į kelias temų grupes. Transporto tematika Simpoziume ypatinga tuo, kad yra atstovaujama ne tik mokslininkų, bet ir su verslo bei valymo struktūromis susijusių žmonių. Tai geriausi specialistai transporto srityje, tiek Amerikoje, tiek Lietuvoje, pasirengę dalintis patirtimi, atverti naujas bendradarbiavimo galimybes. Taigi ši tema labai svarbi savo taikymo galimybėmis. Įdomus turėtų būti architektūros atstovų darbas, nes tarp JAV lietuvių yra daug architektų. Architektai padės detaliau žvilgtelėti ir į Valdovų rūmų atstatymu susijusią problematiką. Daug šios idėjos rėmėjų yra ir JAV.

Stipri Lietuvos atstovų grupė susidarė sociologijos sekcijoje, kuriai vadovaus *Vilmorus* direktorius Vladas Gaidys. Čia bus galima susidaryti išsamų vaizdą apie Sociologijos mokslo perspektyvas mūsų šalyje.

Visus Simpoziumo dalyvius turėtų patraukti diskusijos ekonomikos, vadybos ir rinkodaros klausimais. Čia susirinks tikrai žinomų ekspertų ratas iš įvairių šalių.

Gana gausi Simpoziumo dalyvių grupė, sutelkta sekcijoje apibendrintu pavadinimu *Lietuvos mokslas ir visuomenė*. Tikimasi, kad čia bus aptarti Lietuvos mokslo produktyvumo, populiarinimo ir jo politikos klausimai. Bus siekiama daugiau informacijos gauti iš profesionalių mokslotyrininkų. Jiems atstovaus dr. Ina Dagitė. Mokslo populiarinimo problema aptars prof. Jonas Grigas ir *Mokslo Lietuvos* vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas.

Simpoziumas daug dėmesio numato skirti ir protų nutekėjimo problematikai. Čia pagrindinį pranešimą perskaitys švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius, diskutuos tiek lietuviai mokslininkai, dirbantys užsienio šalyse, tiek jų kolegos, dirbantys Lietuvoje.

Čia tik labai trumpai supažindinome su XII Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos Simpoziumo darbais. Tikimasi, kad karas Irake nesutrikdys šio visai Lietuvos mokslo bendruomenei svarbaus renginio. Kaip matyti iš mokslininkų aktyvumo, taip mano ir jie patys.

Rūta Krasnovaitė

ŽMOGUI IR TAUTAI SVARBU STOVĖTI ANT SAVO KOJŲ

Mokslo Lietuvos svečias ir pašnekovas – XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo Organizacinio komiteto pirmininkas Leonas Narbutis. Jis yra privačios *Liūto rémų* galerijos Lemonto miestelyje (Čikagos priemiestis, JAV) savininkas. Ši galerija teikia paveikslų meninio apipavidalinimo paslaugas, tačiau ankstesniais metais L. Narbutis galerijoje organizuodavo ir įvairias dailės parodas. Paminėsime Karaliaučiaus vaizdų, šiuolaikinės lietuvių grafikos, dailininkės Ramunės Kmieliauskaitės, fotografo Juozo Polio ir kitas parodas. *Visa tai vyko tada, kai Lietuvoje buvo tik prasidėjęs laisvėjimas. Buvo įdomūs laikai, –* sako L. Narbutis. *O dabar ar ne tokie įdomūs? Štai ką apie tai mano Mokslo Lietuvos redakcijos svečias.*

Gedimino Zemlicko nuotrauka

XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo Organizacinio komiteto pirmininkas Leonas Narbutis ir Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas dr. Vygintas Gontis

Pavojaus ženklai

Man susidaro įspūdis, kad Lietuvoje gyvenama net šokiruojančiais laikais. Ypač po Lietuvos Prezidento Rolando Pakso inauguracijos, kai iš spaudos puslapių ir iš televizijos ekranų pasipylė įdomios informacijos.

Gyvendami Lietuvoje mes jau įpratome, kad šokiruojantys laikai niekada nesibaigtų. Žiniasklaida nerimsta.

Per pastaruosius 5 metus gal ne visai taip. Galima būtų vardyti, kas nepadarėta, tačiau tokių situacijų, kokias skaitome šiandien, dar nebuvo. Bent jau man susidaro toks įspūdis. Vakaruose gyvenančiam žmogui visa tai labai keista.

Kartais atrodo, jog pati spauda kuria įvykius, juos provokuoja. Jau ne atspindi gyvenimą, bet siekia gyvenimui daryti įtaką, kreipti jį sau reikalinga linkme. Galima labai abejoti, ar mūsų spauda adekvačiai atspindi tikrovę. Tačiau jums stebinti Lietuvos įvykius gal atrodo kitaip?

Faktai lieka faktais. Jeigu žmonės cituojami, nemanau, kad spauda iškreipia tikrovę.

Tačiau galima cituoti ir kitus žmones, kurių nuomonė visiškai skirtinga.

Jei cituojami žmonės, kurie kalbasi su Dievu, tai jau pavojaus signalas. Panašūs dalykai labiau būdingi Rytams, bet ne Vakarams, nors jų pasitaiko visur. Tik gal ne taip dažnai. Įmanoma, kad spauda linkusi išpūsti visą šį reikalą. Tačiau man tai kelia susirūpinimą. Ir ne man vienam.

Laisva, kaip niekur kitur

Kokį didžiausią pavojų matote? Kad mūsų „virsūnės“ gali pasiduoti iracionalioms įtakoms? O gal „apačiose“, tam tikroje visuomenės dalyje, pavasariop gali pasireikšti masinės psichozės protrūkiai?

Masinių psichozių visa tai gal ir nesukels, bet iš istorijos žinome pavyzdžių, kai dėl panašių dalykų kildavo nestabilumai, net suirutės. Kai valstybės vadovams įtaką pradeda daryti „paslaptingos jėgos“, galime visko laukti. Ypač tikintys (Dievu ar kitu žmogumi) lengvai gali būti pakreipti į vieną ar kitą pusę. Ta-

da ir prasideda iracionalūs žaidimai.

Dažnai girdžiu tvirtinant, jog JAV – labai įvairi šalis, kur apščiai yra visko: gėrio, blogio ir ko tik širdis geidžia. Daug priklauso nuo paties vertintojo, kokiomis akimis jis žiūri ir ko ieško tose JAV. Tačiau, Jūs iracionalizmo pavojų šiandien matote šiaurietiška santūrijoje Lietuvoje, o ne JAV?

Jungtinėse Valstijose žmonės taip pat išvelgia neracionalių situacijų pavojų. Tačiau sprendžiantys asmenys JAV bent jau nesutinka su tais, kurie „kalbasi su Dievu“. Jie gali klysti, bet stovi ant savo kojų. Tuo JAV ir skiriasi nuo Lietuvos. O kad yra ir gero, ir blogo... Jei yra pinigų, tai iš tiesų visko yra. Tik kaip tuos pinigus žmonės naudoja – štai kur klausimas

Kartais gali kilti abejonė, ar dideli pinigai JAV nepaskatino pradėti karo veiksmų. Labai abejotinas racionalumas.

Yra visokių nuomonių: ar tuos pinigus JAV siekia panaudoti karui, ar gynybai. Ar mes giname Vakarų civilizaciją, kaip teigiama, ar iš tikrųjų ieškome galimybių praplatinti savo ekonominius horizontus? Tai rimtas klausimas.

Klausimas, į kurį kol kas atsakymo nėra?

Man atrodo, kad kartais turime nepakankamai informacijos, kad galėtume daryti teisingas išvadas. Tą patį galėčiau pasakyti apie valdančius asmenis. Tiesa, demokratinėje sistemoje žmonės nėra valdomi, todėl man pačiam šis žodis nepatinka.

Tačiau valstybė valdoma.

Valstybė reaguoja į rinkėjų norus. Bent jau turėtų reaguoti išrinktieji ar jų paskirtieji. Iš tikrųjų valstybėje sprendimo galią turintys asmenys turėtų reflektuoti rinkėjų norus. Deja, kartais būna kitaip. Pažiūrėkime į nuomonės formuotojus – žurnalistus. Sunkiai įsivaizduoju, kad JAV laikraštis, panašus į *Vakaro žinias*, likus parai iki prezidento rinkimų, galėtų paberti tokios skandalingos ir tendencingos informacijos apie vieną iš pretendentų. Vakarų spaudoje per pastaruosius 50 metų negirdėjau, kad taip būtų nutikę.

Tad gal Lietuvoje spauda išties laisvesnė, nei bet kurioje kitoje valstybėje?

Laisvesnė nuo pinigų ir politinių įtakų.

Lietuvos spauda laisva, bet kartais tame procese dalyvaujantys žmonės labai savotiškai suvokia savo atsakomybę prieš skaitytojus. Manau, jog tai siejasi su ekonomika ir kasdiene žmogaus gerove. Kol tai negerės, padėtis nesikeis.

Didžiausi rūpesčiai – finansiniai

Suprantu, jog Lietuvos gyvenimo realijos negali neįaudinti JAV lietuvių. Tačiau gal pasukime savo pokalbį į artėjančią XII pasaulio Lietuvos mokslo ir kūrybos simpoziumą (MKS), kuris mums atrodo vienas svarbiausių šių metų mokslo renginių. Esate simpoziumo organizacinio komiteto pirmininkas.

Taip, atsakau už organizacinę simpoziumo dalį, todėl tik apie ją ir galiu kalbėti. Simpoziumas vyks gegužės 21-25 d. Čikagoje. Dr. Vytautas Narutis yra simpoziumo vadovas, o dr. Marius Naris – programos pirmininkas. Jam padeda MKS Tarybos atstovas dr. Stasys Bačkaitis. Lietuvoje už mokslinę programos dalį atsakingas dr. Vygintas Gontis, Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas. Simpoziumo renginiai vyks Pasaulio lietuvių centre, tam turime numatę 6 sales. Neseniai su dr. V. Gončiu Vilniuje aptarėme, kokiomis techninėmis galimybėmis galės naudotis simpoziumo dalyviai. Visą darome savo jėgomis, kurios ne itin stiprios.

Kokios finansinės organizatorių galimybės?

Išsiuntinėjome 4000 laiškų JAV lietuviams, kuriuose kreipėmės finansiškai prisidėti prie simpoziumo organizavimo. Iš Lietuvos fondo Čikagoje taip pat tikimės paramos. Mums svarbiausia viską subalansuoti taip, kad po simpoziumo neliktų skolų. Apie jokių pelnų, suprantama, nė kalbos negali būti.

Ar jums tekę dalyvauti prieš tai vykusių simpoziumų organizacinėje veikloje?

Ne, tai pirmas kartas. Daugiau dalyvavau JAV lietuvių bendruomenės veikloje, esu šios Bendruomenės kultūros tarybos narys. Nuo 1959 m.

Nukelta į 19 p.

Artėjant XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumui *Mokslo Lietuva* jaučia pareigą savo skaitytojus supažindinti su kai kuriais užsienyje dirbančiais lietuviams mokslininkais, kurių darbai yra pelnę gana platų pripažinimą.

Organinės sintezės ir biotechnologijos srityje dirbantis dr. Romas J. Kazlauskas yra jauniosios kartos moksle išėivijos atstovas. Jis gyvena Kanadoje, Monrealyje, dirba McGill universiteto Chemijos departamente. Dalyvavo pirmojoje Baltijos organinės sintezės konferencijoje BOS2000 Vilniuje. Dar pridursime, jog ateinančią, 2003 m. vasarą, Romas J. Kazlauskas grįš į JAV ir dirbs Minesotos universiteto Biochemijos departamente (University of Minnesota, Minneapolis/St. Paul).

Kazlauskas taisyklė žinoma pasaulio chemikams

Pokalbio pradžioje būtų malonu išgirsti apie Jūsų mokslinių interesų sritį.

Dirbu vaistų gamybos srityje, dažniausiai naudojame enzimus – Lietuvoje juos vadina fermentais. Kai kuriuos pagaminti chemikams nėra paprasta. Yra ir tokia problema: kartais gali numanyti, kad vienas ar kitas fermentas norimai reakcijai ir vaistui gaminti tiktų, bet dažnai neaišku, kurį iš tų daugybės fermentų naudoti. Man su kitais autoriais pavyko rasti taisyklę, padedančią nustatyti, kokius fermentus reikia išrinkti. Jeigu turi numatę struktūrą ir nori ją pagaminti, tai pavyksta atrinkti tinkamiausią fermentą.

Tai ir yra chemikų organikų pasaulyje vadinamoji Kazlauskas taisyklė?

Kai kurie taip vadina, bet ir kiti tyrinėtojai panašius dalykus yra darę. Esu apie tai parašęs keletą straipsnių. Dirbome ir su kitais chemikais, kurie padarė fermento struktūrą. Jie parodė, kaip tas chemikalas įeina ir kaip tada atrodo fermentas.

Kokia tos Kazlauskas taisyklės esmė, ar tai tikra formulė, o gal metodas?

Ne, tai tikra struktūra, esminė chemikalų struktūra. Įsivaizduokime, kad ten esama alkoholio, bet neaišku, kokia dalis. Tarkime, viena dalis turi būti mažesnė. Jeigu abi dalys būtų vienodos, toks vaistas nebūtinai gerai veiktų. Jeigu galėtume tokią molekulę keisti, kad viena dalis būtų aiškiai mažesnė, tada toks fermentas būtų daug veiklesnis.

Organikai chemikai gerai supranta, kas yra didelė ar maža dalis, paprastai užtenka parašyti popieriuje, kaip ta molekulė atrodo, ir kolegos gerai ją įsivaizduoja.

Kazlauskas taisyklė palengvina chemikų organikų gyvenimą?

Šiek tiek palengvins, nepasakyčiau, kad labai daug. Visada sunku ką nors daryti, jeigu nežinai, kas ir kodėl ten vyksta. Kai įsivaizduoji, daug lengviau rasti ką nors naujo.

Organikai chemikai bando naujas reakcijas, ne visada naudoja fermentus, kartais mėgina spėti, kas veiks, o kas ne. Jeigu jiems pateiki kokią taisyklę, net jei ji ir ne visais atvejais tinka, bet gyvenimą gali palengvinti, ir tai jau gerai.

Artėja metas, kai kiekvienam bus galima pagaminti individualius vaistus (1)

Organikų chemikų laukia daug darbo

Ko trūksta, kad Romo Kazlauskas taisyklė virstų Romo Kazlauskas dėsniu?

Niekada nebus dėsnis. Tų fermentų labai daug ir sunku rasti dėsnį, kuriam paklustų visi tie fermentai. Deja, nepaklūsta. Tai tik tam tikras apibendrinimas, tam tikras darbo palengvinimas. Daug daugiau naudos, kai turite modelį, struktūrą. Neseniai buvo iššifruotas žmogaus genomas, dabar žinomos genų, baltymų ir fermentų struktūros. Vis geriau pavyksta nustatyti, kokie dariniai veiks, o kokie – ne. Ilgainiui visas šias struktūras pavyks sudaryti daug tiksliau. Aiš-

mai priešvėžinių vaistų nebūdingas specifinis poveikis – jie naikina tiek vėžines, tiek normalias ląsteles. Dėl šios priežasties ligoji chemoterapija sukelia pašalinius poveikius. Tačiau *Gleevec* ir kiti dabar kuriami panašūs į jį vaistai modeliuojami taip, kad specifiskai veiktų tik vėžį sukeliančias molekules. Tuomet šios ląstelės pašalinamos nepažeidžiant sveikų ląstelių. Vaistas *Gleevec* tiksliai veikia chroniškos leukemijos, susijusios su kraujo ląstelėmis mielocitais (CML cells), specifinio geno koduojamą baltymą bcr-abl. *Gleevec* veikia ir kitas ląstelės informacines sistemas, dėl to jis yra kiek toksiškas.

Vaistų vis daugėja ir ateityje, matyt, daugės?

kiek laiko, kai galėsime visa tai įgyvendinti praktiškai. Mėginu prisiminti, gal kur nors tai jau ir dabar daroma, bet negaliu prisiminti.

Perspektyvios gali būti ir nedidelės firmos

Kur šiandien telkiasi svarbiausios organinės sintezės jėgos – firmose, universitetuose, o gal mokslo institutuose?

Daugelis organinės sintezės atstovų dirba firmose. Pastaruoju metu dirbdavo didelėse bendrovėse, matyt, ir toliau ši tendencija išlieka. Tiesa, pastaruoju metu JAV ypač mažos biotechnologijos kompanijos samdo daug chemikų organikų, vis daugiau jų dirba nedidelėse firmose.

O kur Jums tenka dirbti?

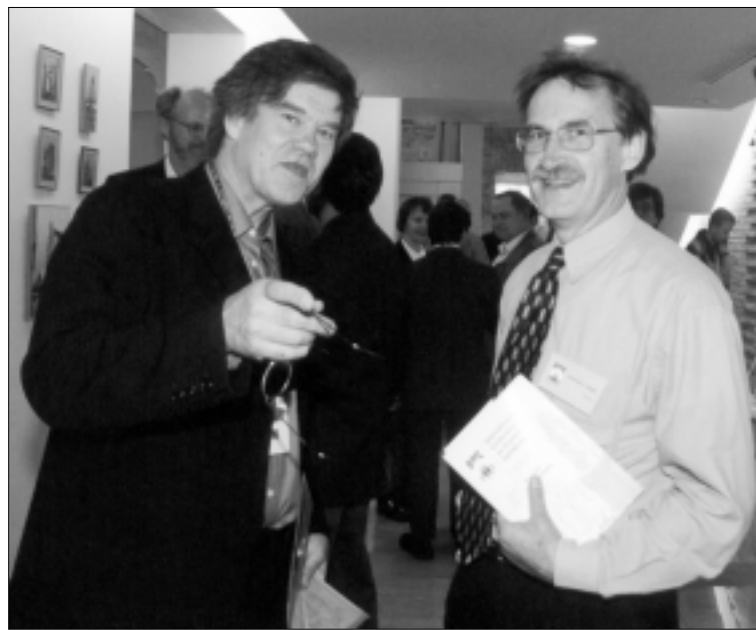
Dirbu Monrealyje, Kanadoje, McGill universitete. Nors mums šis universitetas atrodo labai senas, bet jo amžius perkopė tik per 175 metus. Palyginti su Vilniaus universitetu, tai labai jaunas universitetas.

Tačiau mokėtės Amerikoje?

Gimiau Klyvlende, JAV. Mano tėvas buvo buhalteris, o mama biologijos ir chemijos mokytoja gimnazijoje. Mokiausi Valstybiniame Klyvlendo universitete, o daktarą rengiau Masačusetso technologijos institute Bostone. Apsigyngęs trejus metus dirbau Harvardo universitete. Daug organinės chemijos atstovų stengiasi kelerius metus padirbėti įvairiose laboratorijose, išmokyti įvairių dalykų. Neseniai vienas Harvardo universiteto organinės chemijos profesorius Ellias Corey tapo Nobelio premijos laureatu. Žodžiu, ten yra labai gerų chemikų.

Paskui trejus metus dirbau *General Electric* bendrovės įmonėje. Ten gaminami įvairūs elektros prietaisai, taip pat ir transformatoriai.

Bet kur čia organinės chemijos

Dr. Romo Kazlauskas ir geras bičiulis prof. Viktoras Algirdas Sniečkus kartu su prof. Manfredu T. Reetzu iš Max'o Plank'o instituto Vokietijoje

ku, bus naudojami ir apibendrinantys modeliai, bet fermentų detales geriau stebėti struktūrose.

Genomą pavyko iššifruoti. Ar tai reiškia, kad galima bus ir dirbtinai sukurti? O gal net ir sukūrus niekada nepavyks įpūsti gyvybės?

(Juokiasi.) Nežinau. Kiek girdėjau, bandoma ir dabar. Teko bendrauti su biologu, kuris tvirtina, kad mėginama atkurti mamutus, išmirusius prieš daug tūkstančių metų. Mėginama išauginti genomą. Ar veiks – nebandau spręsti.

Tas darbas atliekamas klonuojant?

Taip, nors yra skirtumo. Juk norima gyvą padarą atkurti iš seniai mirusio organizmo.

Ką toks pasiekimas duotų? Būtų didžiulis laimėjimas, gal svarbesnis už branduolinės energijos naudojimą? O gal atsivertų kelias, vedantis į žmonijos katastrofą?

Man dabar sunku įsivaizduoti praktinį to laimėjimo pritaikymą, bet ką gali žinoti. Norėčiau grįžti prie genomo. Man atrodo, kad čia bus daug darbo chemikams organikams. Jei žinome struktūras, tai ar galima spėlioti, kokios galėtų būti tų visų baltymų struktūros. Mes daug greičiau galėsime sukurti puikių, veiksmingų vaistų, atsivers ir kitų praktinių taikymų.

Antai bendrovėje *Glaxo* pagamintas naujo tipo priešvėžinis vaistas *Gleevec*, kuris atspindi naują kryptį šios ligos gydyme. Tikslingai veikiančios vaisto molekulės nukreipiamos tiesiai į pažeistą baltymą, atsakingą už vėžio vystymąsi. Daugu-

Dr. Romas J. Kazlauskas

atstovo veiklos baras?

Transformatoriuose naudojama alyva, o kad ji nedegtu, buvo pridėdama daug chloro junginių. Deja, tai gamtos požiūriu gana pavojingi junginiai, keliantys nemažą ekologinį pavojų, nes patekdavo į aplinką, vandens telkinius. Tas atliekas tenka šalinti, ir tai daro patys gamintojai. Norėta, kad tuos transformatorių užpildus ir teršalus sunaikintų bakterijos. Siekėme tas pačias bakterijas panaudoti organinės sintezės būdu gaminant kai kurias plastmases. Tai štai toje grupėje man teko dirbti.

Po kokių trejų metų gavau darbą Kanados McGill universitete. Susitikau su prof. V. A. Sniečkumi, kuris Kanadoje labai gerai žinomas. Prieš kurį laiką Kanados chemijos žurnalo numeris buvo dedikuotas prof. V. A. Sniečkui. 2001 m. jam sukako 64 metai – joks jubiliejus, bet už jo nuopelnus organinės chemijos srityje jam tas numeris ir buvo skirtas. Man teko tą numerį organizuoti.

Jeigu prof. V. A. Sniečkus nebūtų pusiau lietuvis, pusiau estas, ar jis būtų patekęs į Jūsų akiračių?

Nekyla abejonių. Kanadoje nėra labai daug organikų chemikų – visi vienas kitą pažįsta.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

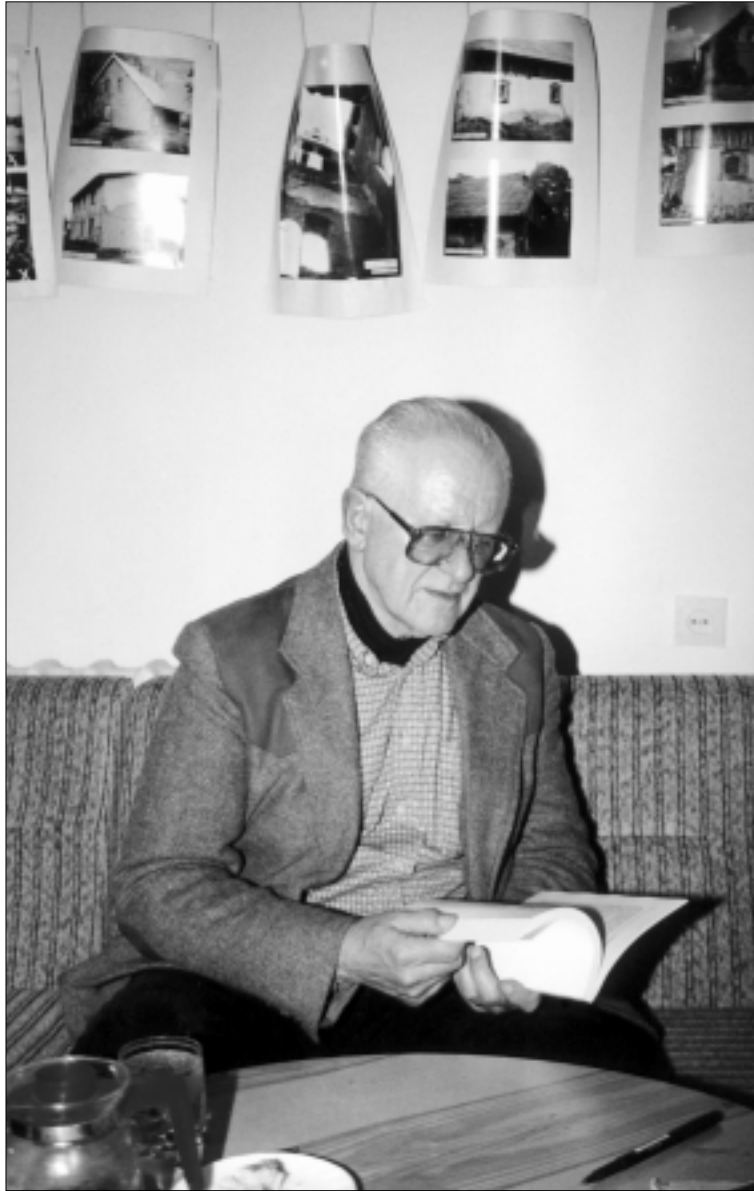

2001 m. Nobelio premijos chemijos srityje laureatas prof. K. Barry Sharples skaito pranešimą konferencijoje BOS 2002 Vilniaus universiteto auloje

Simpoziumo dalyviai

Auksučiai ir Jono Šliūpo archyvas

Lietuvos mokslininkų sąjungos būstinėje lankėsi ir Tarybos posėdyje dalyvavo aušrininko dr. Jono Šliūpo sūnus Vytautas Šliūpas, kuris su reikalais iš JAV buvo atvykęs į Lietuvą. Šiomet sukanka 15 metų, kai svečias įkūrė Dr. Jono Šliūpo archyvą. Apie tai ir tolesnį šio archyvo likimą jis kalbės ir XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume Čikagoje gegužės mėnesį.

Vytautas Šliūpas Mokslo Lietuvos redakcijoje pasakoja apie Auksučių ūkį

Kur bus saugomas Dr. Jono Šliūpo archyvas

V. Šliūpas rūpinasi, kad Dr. Jono Šliūpo archyvas būtų perkeltas į Lietuvą, tačiau kol kas nenuspręsta, kur jis būtų saugomas. Tikėtų saugoti įvairiuose miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose arba Palangoje. Svarbiausios sąlygos, kad tyrinėtojai galėtų tuo archyvu naudotis ir būtų užtikrintas jo saugumas. Todėl V. Šliūpas šiek tiek abejoja, kad jį tikėtų saugoti Palangoje Jono Šliūpo mediuose namuose, nes ten užtikrinti archyvo saugumą būtų sunku.

Beje, dėl J. Šliūpo namų Palangoje sūnus jau ne pirmus metus bylinėjasi, tačiau kol kas be ypatingos sėkmės. V. Šliūpas norėtų tuose namuose įkurti Dr. Jono Šliūpo muziejų, išplėsti ekspoziciją ir pasiekti, kad žmonės šį muziejų noriai lankytų. V. Šliūpas tikisi, kad jam pavyks susitarti su dabartiniiais šių pastatų naudotojais – esama lyg ir gerų požymių.

Jis tariasi ir su Kalifornijoje veikiančio Stenfordo universiteto Huverio (Hoover) institutu. V. Šliūpo tvirtinimu, Huverio institutas norėtų perimti ir saugoti Dr. Jono Šliūpo archyvą. V. Šliūpas kelia sąlygą – padaryti po 3 kiekvieno dokumento kopijas. Viena kopija tektų Huverio institutui, kitą JAV saugotų V. Šliūpas, trečią perduotų Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai.

Originalus būtų tikslinga perduoti kuriam nors Lietuvos universitetui. Išveivijos archyvų turi Vytauto Didžiojo ir Klaipė-

dos universitetai, tačiau dar nieko neturi Šiaulių universitetas. V. Šliūpai atrodo, jog pastarajame universitete gal ir būtų geriausia priglausti Dr. Jono Šliūpo archyvą, bet galutinis sprendimas dar nepriimtas. Nesibaigė derybos ir su Huverio institutu. Padaryti archyvo dokumentų kopijas būtų didžiulis darbas, nes yra šūsnys straipsnių, laiškų, tūkstančiai įvairių publikacijų bei nuotraukų ir visa tai tektų padauginti.

Galbūt Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume Čikagoje išgirsime ir daugiau naujienų apie Lietuvos istorijos mokslui ir kultūrai tokio reikšmingo archyvo likimą.

Ne pinigais, bet pavyzdžiais

Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos nariai ypač domėjosi, kaip svečiui sekasi vykdyti žemdirbystės projektą *Auksučių* ūkyje.

Prieš 7 metus V. Šliūpas atgavo senelio žemę ir mišką netoli Kuršėnų, Šiaulių rajone. Prie 50 ha dirbamos žemės ir 25 ha miško dar pavyko pridurti iš dėdės pirktą sklypą. Dabar *Auksučių* ūkiui priklauso 150 ha, iš jų 50 ha – miško. V. Šliūpas iškelė tikslą parodyti, kaip našiai, šiuolaikiškai gali ūkininkauti net ir smulkieji ūkininkai, neturintys didesnių išteklių. V. Šliūpas gerai pažįsta žemdirbio psichologiją: jis netiki nei žodžiu, nei raštu, bet tiki tuo, ką savo akimis pamato, savo rankomis gali pačiupinėti. Todėl ir V. Šliūpo bei jo bendraminčių pagalba Lietuvos ūkininkams remia-

Gedimino Zemlicko nuotrauka

si ne pinigais, bet pavyzdžiais. Ūkyje esama tradicinės ir ekologiškos žemdirbystės rėžių, dirbama laukuose ir šiltnamiuose.

V. Šliūpas tikėjosi, kad jį ūkį pakaks investuoti 20 tūkst. dolerių, bet šiandien yra įdėjęs bent 6 kartus tiek. Apskritai ūkis laikosi iš dovanotojų, nors vienas didžiausių dovanotojų kol kas yra pats steigėjas. Antai JAV, Kalifornijoje, vienas vokiečių kilmės ūkininkas išeidamas į pensiją atidavė visą savo ūkio techniką, kurios vertė sudarė apie ketvirtį milijono dolerių, o ją pervežti į Lietuvą kainavo 36 tūkst. dolerių. JAV valdžia buvo pažadėjusi tą techniką parskraidinti į Lietuvą kariniu lėktuvu 2001 m. rugsėjo 15 dieną. Tačiau rugsėjo 11 d. teroro aktas prieš Pasaulio prekybos centro Niujorke dangoraižius nutraukė ankstesnius susitarimus. Teko vežti jūra.

Viena pasitvirtinti ponis iš Amerikos lietuvių davė lėšų pasistatyti pagrindinį ūkio pastatą, kurio statyba bus pradėta šią vasarą. V. Šliūpas pastatė pastatą ūkvedžiui, kuris yra ir ūkininkas, nupirko kelis traktorius. JAV valdžia ir ambasada Lietuvoje davė keturis sunkvežimius, traktorių ir keltuvą.

Tyrimams ir parodomajam centrui skirta apie 10 ha. Likusi žemė aplinkui užsėjama grūdinėmis kultūromis ir rapsais – gauti pinigai skiriamai centrui išlaikyti. Ligi šiol centro veiklą daugiausia rėmė JAV lietuviai, tačiau po Rugsėjo 11-osios ir jų parama sumažėjo.

Vis dėlto V. Šliūpas optimistiškai žvelgia į ateitį, nes *Auksučių* ūkio projektas vis labiau tampa žinomu ir remiamu. Šiaulių rajono valdžia buvo pažadėjusi labai remti *Auksučių* ūkį. Tiesa, trejus metus užtruko nutiesti kelią, iškasti šulinį. *Lietuvos elektros tinklai* padėjo atverti elektros perdavimo liniją. Kartu su technika į *Auksučių* ūkį jau investuota apie 0,5 mln. litų.

Šiuo ūkiu siekiama parodyti, kaip smulkieji ūkininkai iš savo darbo galėtų ne tik su šeima pramisti, bet ir gauti pelno. Ūkininkaudami tradiciniais Lietuvai būdais, teigia V. Šliūpas, galėtų vos galą su galu sudurti – didesnio pinigų nepasidarys. Japonai Kalifornijoje parodė, kaip galima sėkmingai verstis, turint net ir nedaug žemės. Jie specializuojasi augindami kurį nors vieną kultūrą, pasiekia puikių rezultatų.

Savanoris iš Kalifornijos, universiteto atstovas, atvykęs į *Auksučių* ūkį, pasodino šparagus. Restoranų savininkai, kuriems buvo pasiūlyti pirmo derliaus šparagai, pripažino, jog jie geresni už įvežamus iš Lenkijos, už kurių kilogramą mokama po 60 litų. Lietuvoje šparagai dar menkai žinomi, bet turistai iš užsienio juos mielai užsisako ir valgo. Tai labai perspektyvi kultūra. Kitas kultūrinis augalas, kurį pamėginta auginti *Auksučiuose*, tai valgomieji, arba saldieji, kukurūzai – puiki maistinė kultūra.

Dar tik pati pradžia, kai *Auksučių* ūkis gyvuoja, bet jo steigėjas V. Šliūpas įsitikinęs, kad jo teikiamas pavyzdys ypač smulkiesiems Lietuvos ūkininkams yra labai reikalingas ir atneš didelę naudą.

Gediminas Zemlickas

Tyrinėja mažiausiai žemaitišką žemaičių tarmę

Atkelta iš 3 p.

paprastam žmogui – ypač malonu.

Kai gyveni regione, tai puoselėti savo tarmę atrodo visi natūralu. O ką daryti, jei tarmės atstovas gyvena didmiestyje?

Štai Vilniuje veikia *Žemaičių draugija*, pagaliam galime rasti kolegų, su kuriais galime savo tarmę kalbėti. Žinoma, gal ši tarmė jau skirsis nuo tos, kuri vartojama tos tarmės plote. Žmogus gali vieną ar kitą tarmės subtilybę pamiršti, pradėti vartoti bendrinės kalbos formas. Kita vertus, kai kurios ypatybės tokių „išveivijų“ šnekoje kaip tik užsi-konservuoja, o besikeičiančioje dėl įvairių išorės veiksnių tarmės gali ir nunykti.

Neseniai Vilniuje lankėsi britas Deivas Alanas, kuris kalbėjo apie kalbų politikos reikalus Europos Sąjungoje. Jo paklausiau, ar Europoje yra vietų, kur dėstomos tarmės. Svečias patvirtino, paminėjo Austriją, dar keletą šalių. O kodėl to neturėtų būti Lietuvoje? Tačiau tarmės mokymas neturėtų būti privalomas. Tuo labiau, kad dažniausiai šeimos nariai kilę iš skirtingų regionų, yra atvykusių iš kitų kraštų, kurie tos vietos tarmės gali nemokėti. Prievarata tik atbaidytume žmones. Tačiau atsiras ir tokių, kuriems bus įdomu ir jie tikrai norės mokytis. Manau, netrūks ta ir mokytojų lituanistų, kurie ne tik gerai išmokyti bendrinės lietuvių kalbos, bet ir parodytų, kad visai ne gėda, kaip tik atvirksčiai – natūralu (o kartais net originalu) tarpusavyje bendrauti gimtąja tarme.

Apskritai žmogus turi kelis kalbinius registrus ir paprastai skirtingai bendrauja viešoje vietoje, šeimoje ar nuvykęs į gimtąjį kaimą. Jeigu sugrįžusi į gimtinę, kalbėčiau taip, kaip dabar mes kalbamės, t. y. bendrine kalba, nebūčiau laikoma sava.

Iš karto atsirastų svetimumas.

O kur Jūs, miela Daiva, jaučiatės labiau sava – Vilniuje ar gimtajame krašte?

Turbūt labiau sava esu savo gimtinėje. Bendrauti su žmogumi, kalbančiu ta pačia kalba, daug lengviau, galima greičiau rasti bendrų temų. Apskritai, kai tenka vadovauti studentų, renkančių tarmių duomenis, ekspedicijoms, jiems sakau: *Jeigu nemokate vietinės tarmės, tai atėję pas žmogų pradėkite kalbėti savo tarme – žmogus daug lengviau atsakys sava. Jeigu pradėsite kalbėti bendrine kalba, jis jums pradės atsakinėti taip pat bendrine ir jūsų surinkta medžiaga neteks vertės. Jūs galite prašyti jį kalbėti tarmiškai, bet jis vis viena laužys liežuvį ir mėgins atsakyti bendrine kalba. Tai jam atrodys gražiau, kultūringiau.*

Ar žemaičiai uždaresni žmonės, kad ir palyginus juos su aukštaičiais, dzūkais? Sunkiau atveria savo tarmės dovanas?

Tokią nuomonę kartais tenka išgirsti, tačiau kiek yra tekę važiuoti į ekspedicijas, visada būdavome gražiai sutinkami. Su žemaičiais bendrauti labai malonu, dar niekas nesiskundė. Ir padeda, ir pavaišina.

Tačiau kalbinius duomenis rinkti ne visada taip paprasta, kaip, beje, ir visur kitur. Reikia, kad žmogus būtų geras tarmės atstovas, kita vertus, jis turi suprasti, ko iš jo norima. Reikia įkalbėti jį nelaužyti liežuvio, o kalbėti taip, kaip kalbama jo namuose. Tai sudėtingas ir gana ilgas darbas. Iš pradžių tenka išsikalbėti, tik paskui gali pradėti aiškintis tarmės dalykus. Būna, kad nepasiseka, tenka išeiti be nieko.

Leiskite palinkėti, kad visada sektųsi. Mūsų tarmių ir bendrinės kalbos labui. Ačiū už išsakytas mintis.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA IR KULTŪROS, FILOSOFIJOS IR MENO INSTITUTAS

praneša, kad 2003 m. balandžio 15 d. 15 val. VDA posėdžių salėje (Vilnius, Maironio g. 6) menotyros mokslo krypties doktorantė **IEVA DIEMANTAITĖ** viešame doktorantūros komiteto posėdyje gins daktaro disertaciją tema „**DVASIOS POLĖKIO“ SKLAIDA TOLIMŲJŲ RYTŲ MENININKŲ INTELEKTUALŲ TRADICIJOJE**“ (humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H).

Doktorantūros komitetas:

pirmininkas – prof. habil. dr. **Antanas ANDRIJAUSKAS** (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, filosofija, 01 H);

nariai:

akad. prof. habil. dr. **Algirdas GAIŽUTIS** (Lietuvos mokslų akademija, humanitariniai mokslai, filosofija, 01 H);

doc. dr. **Alfonsas ANDRIUŠKEVIČIUS** (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H);

dr. **Helmutas ŠABASEVIČIUS** (Kultūros, filosofijos ir meno institutas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H);

prof. habil. dr. **Arvydas ŠLIOGERIS** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija, 01 H);

oficialūs oponentai:

prof. habil. dr. **Vytenis RIMKUS** (Šiaulių pedagoginis universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H);

doc. dr. **Arūnas GELŪNAS** (Vilniaus dailės akademija, Kauno dailės institutas, humanitariniai mokslai, filosofija, 01 H).

Su moksliniu darbu galima susipažinti Vilniaus dailės akademijos ir Kultūros, filosofijos ir meno instituto bibliotekose.

Apie mokslą ir lietuvių kalbą

Profesorius Valdas Laurinavičius

Gedimino Žemicko nuotrauka

Pastaruoju metu išplėskė audringos diskusijos apie lietuvių kalbos vietą moksle. Lietuvai tampant Europos bendrijos dalimi, atsiveriant sienoms, daugeliui ne be pagrindo darosi neramu, ar neišstiprėsime dideliame ir daugiataučiaame Europos katile.

Kuo greičiau integruosimės į Europą ir pasaulį bei pasistengsime ten išsikvoti deramą vietą, tuo daugiau bus galimybių likti savimi ir neprarasti identiteto. Kuo mes labiau izoliuosimės nuo pasaulio ir Europos mokslo bei kultūros (nors to tikslas labai kilnus – apsaugoti lietuvių kalbą ir kultūrą nuo neigiamo pasaulio poveikio) – tuo greičiau būsime pamiršti, izoliuoti ir pasmerkti išnykti.

Mokslas yra žmonių veikla, kurios funkcija – gauti ir teoriškai sisteminti objektyvias žinias apie tikrovę. (LTE, 7:567). Galima pasakyti dar trumpiau – mokslas yra naujų žinių apie gamtą ir visuomenę gavimas. Tai labai brangus procesas. Ypač brangus šiuolaikinis eksperimentinis mokslas. Kiekvienas mano skyriuje dirbantis doktorantas ar mokslininkas per metus sunaudoja reagentų už maždaug 10 tūkst. litų. Nepaprastai brangiai kainuoja mokslinė įranga. Suprantama, kad mokslininkas, gavęs naujų žinių apie pasaulį ar visuomenę, skuba jomis pasidalinti su pasaulio mokslo bendrija. Rašydamas straipsnį apie savo darbo rezultatus, mokslininkas renkasi tokią kalbą, kurią moka viso pasaulio tos mokslo srities mokslininkai. Gamtos moksluose tokia yra anglų kalba. Suprantama, kad mokslininkas, atradęs naują lietuvių kalbos subtilybę, kurios iki jos niekas nebuvo pastebėjęs, savo atradimą spausdins lietuviškai, nes viso pasaulio lituanistai lietuvių kalbą moka, kaip ir germanistikos mokslo darbai turi būti (ir yra) spausdinami vokiškai.

Tiesa, pasitaiko keistuolių mokslininkų, kurie savo atradimus slepia stalčiuose, skelbia menkai platinamuose žurnaluose arba kokia nors mažai applitusia kalba. Vėliau tuos pačius atradimus padaro kiti, kuriems ir priskiriama jų autorystė. Mokslo istorijos knygos paminiimi tokie pirmieji atradėjai, tačiau dažniausiai su užuojauta jiems. Bet tai greičiau išimtis nei taisyklė.

Tačiau, jei žmogus savo traktate, apibrėždamas savo darbo mokslinį naujumą rašo *pirmą kartą Lietuvoje*, ir jo tyrinėjimo išvados skamba maždaug taip: *tokių pat rezultatus gavo dr. Smitas*, arba *panašias išvadas padarė ir dr. Džonsonas*, arba *taip pat mano ir prof. Johansonas*, tai jis šį savo darbą spausdins tik lietuviškai. Tačiau teks praleisti tas jam visiškai nemalonus išvadas: juk nei dr. Džonsonas, nei prof. Johansonas tokio straipsnio neskaitys. Nereikia per daug aiškinti, kad tai ne mokslas, o mokslo imitacija, dar vadinama „informa-

cinu triukšmu“. Suprantama, kad toks veikėjas bus pats aktyviausias kovotojas už lietuvių kalbos privalomą vartojimą moksle, pats aršiausias patriotas. Kaip atskirti mokslininkus nuo mokslo imitatorių – kiekvienos mokslo srities specialistų rūpestis ir, manau, garbės bei sąžinės reikalas.

Tačiau tai nereiškia, kad toks darbas nieko nevertas. Kai kurių edukologų ir sociologų studijos, kurios iš esmės yra nurašytos nuo kitiems sunkiai prieinamų vadovėlių ar monografijų, ar kvalifikuotai atlikta jų kompiliacija ir adaptacija Lietuvos sąlygoms, labai reikalingos Lietuvoje dirbantiems mokytojams ir socialiniams darbuotojams. Tačiau tai ne mokslas. Tokie neabejotinai svarbūs ir reikalingi darbai turi būti pateikiami kaip metodiniai straipsniai ar rekomendacijos. Kai bandoma juos pateikti kaip mokslinius darbus, tada ir kyla nesupratimai.

Mokslininkas nebūtinai visą savo laiką turi skirti moksliniam darbui. Yra labai daug kitokios veiklos, reikalaujančios aukščiausio lygio kvalifikacijos. Tai žodynų, apžvalginių ir kritinių straipsnių rašymas, metodinių straipsnių, rekomendacijų, licencijų kūrimas, ekspertinė ir švietėjiška veikla.

Visuomenei perduoti mokslines žinias būtina. Rašyti straipsnius, kuriuos suprastų bei skaitytų ir mokslininkai, ir mokytojai, ir moksleiviai – būtina. Tai nėra mokslas, tačiau ši veikla būtina, ir mokslininkai, gerai dirbantys šį darbą, turi būti vertinami ir gerbiami taip pat, kaip ir dirbantys mokslinį darbą.

Nežinau, kodėl bandoma priešpastatyti mokslinį darbą, kaip gerą darbą, prieš mokslo taikomąją veiklą, kaip blogesnę. Taip neturėtų būti. Jei žmogus gabus žodynų rašymui, ir mes manome, kad mums tokį žodynų reikia, tai turime jam sudaryti sąlygas šį

darbą daryti ir turime tai gerbti.

Viena iš priežasčių, matyt, yra ta, kad mokslininkai, būdami iš prigimties individualistai, nemoka valdyti savo bendrijos. Akivaizdžiai matosi, kad kiekvienoje mokslo srityje yra balasto – mokslo imitatorių. Mokslininkas turėtų pasakyti tokiam savo kolegai: *Žinai, tu jau pavargai, nebespėji, todėl užleisk vietą jaunesniam ar gabesniam*. Labai sunku pasakyti tokius žodžius, ir mokslininkai dažniausiai vengia to. Tada tai pasakyti priversti valdininkai. Bet jie tai daro savo metodais, pagal savo sukurtas formules ir savo sukurtus mokslinės veiklos vertinimo kriterijus. Nė viena šių formulių neapima visų mokslininko veiklos sričių. Todėl visada atsiranda nekaltai nuskriaustų mokslininkų. Kol mokslininkų bendrija pati nepradės tvarkytis, tol tai darys valdininkai.

Kitas aspektas, susijęs su lietuvių kalba moksle – tai mokslo proceso internacionalizmas. Kuo mokslinis kolektyvas stipresnis, tuo jame daugiau bus kitų šalių mokslininkų ir doktorantų. Kiekvienas mūsų stengiamės nusiųsti savo doktorantus pasimokyti geriausiose Europos mokslo centruose. Jei mano laboratorija taps geriausia savo srityje (manau, visi mes to norime), tai suprantama, joje dirbs daugiatautis kolektyvas. Darbinė kalba tokiam kolektyve taps ta kalba, kurią supranta visas kolektyvas. Juk negalima mokslinio kolektyvo skaldyti į du: vieni, kurie lietuvių kalbą supranta, kiti, kurie jos nesupranta. Negalima kolektyve mokslinių seminarų ir mokslinių diskusijų vesti per vertėją ar organizuoti atskirus seminarus (įdomu, kokia kalba gamybinis pasitarimas veda Tapio Parma *Lietuvos Tiekome*, ir kokia kalba aptariami Mažeikių naftos gamyklos darbiniai reikalai?).

ninis signalas. O digitalizacija – tai skaitmeninis k e i t i m a s. Taigi vietoj skaitmenizuoti, skaitmenizavimas būtų skaitmeninti, skaitmeninimas. Tai – sunkūs žodžiai. Yra ir kita išeitis. Juk kiekvienas ko nors k e i t i m a s yra ir d a r y m a s t o, į ką (kuo) keičiama, pavyzdžiui, indeksavimas, 2. „dokumentų ir užklausų turinio aprašymas informacijos paieškos kalbos terminais; turinio prasmę išreiškiančių raktazodžių rinkimo priskyrimas dokumentui arba užklausiai“, kodavimas 1. „kodų vartojimas; atitikties nustatymas tarp duomenų elemento ir kodine kombinacija (kodiniu žodžiu) vadinamos simbolių visumos“ (Aiškinamasis kompiuterijos žodynas, ats. red. prof. K. V. Paulauskas, Kaunas: Technologija, 1995). Taigi „keisti ką nors (garsą, vaizdą) skaitmenimis“ – skaitmenuoti (dar plg. briksniuoti, liniuoti, ruožuoti, vingiuoti; grupuoti, būriuoti, ...). Tai du vieno veiksmo aspektai, o įvardyti galima pagal vieną. Skaitmenavimas – lengvesnis žodis.

Jonas Klimavičius

Dievaičio Termino pastogėje

Ar gerai skaitmenizuoti?

Šiaip tarptautinių hibridų (žodžių su tarptautiniais dėmenimis) lietuvių bendrinėje kalboje yra: *antidalelė, antikūnas, antimedžiaga, antipasaulis, antitarinis; ekslietuvis; hiperbranduolys, hipergarsas, hiperslėgis, hipersmulkioji sandara; infragarsas, infraraudonieji spinduliai; ultragarsas, ultratrumposios bangos; izojunginys, izokreivė; kontrveržlė; kontrpleištas, kontrspyrnuoklė, kontrpuolimas, kontrsmūgis, kontrvalgyba; meta-kalba, metarūgštis; mononesočioji ir polinesočioji rūgštis; parapėdsakas; protožvaigždė; pseudomokslas, pseudohydinys, pseudoriūgštis; radioanglis, radiošvinas; subnuoma, subnuomininkas, subjunginys; superlaidumas, superlaidininkas; vicepirmininkas. Tai būtina pasakyti, nes nežinajimo arba „patriotiško“ spekuliaciavimo dažnai pasitaiko. Tačiau visi tarptautiniai hibridai yra priešdėliniai, o priešaginių pasimaišo tik koks vertalas (*spjaudizmas* – iš rus. *naplevizm*) ar*

sava įmantrybė (plaukikas *nugaristas* – jei reikėtų, galėtų būti *nugarininkas*).

Gerai, kad nepaplito *digitalizavimas* (nors neatsilaikė net grynoji vokiečių kalba – *Digitalisierung, digitale Umsetzung, digitale Umwandlung, digitale Darstellung*). Bet negalima leisti ir *skaitmenizuoti*. Net tarptautinių veiksmažodžių priesagos *-ir-*, *-iz-* ne visada išlieka – tik tada, kai lietuvių kalboje nėra pamato (nors ir su juo dar yra *šokiruoti*: *šokas, farširuoti: faršas*), o ir be jo jau yra *dresuoti, dražuoti, ekipuoti*; neretai yra gretybės: *aktualizuoti – aktualinti, populiarizuoti – populiarinti, simbolizuoti – simbolinti*, o kartais skiriasi reikšmėmis: *telefonizuoti – telefonuoti, elektrizuoti – gydyti elektrą – elektrinti*.

Yra *skaitmeninis skaičiavimas, skaitmeninė skaičiavimo mašina, skaitmeniniai duomenys, skaitmeninė aparatūra, skaitmeninė ryšių sistema, skaitmeninis modeliavimas, skaitme-*

Aukštasis mokslas ir aukščiausiasios kvalifikacijos specialistų ruošimas universitetuose darosi vis brangesnis, nes technologinė pažanga labai sparti ir mokslinė ir mokomoji įranga labai greitai sensta. Didėja konkurencija tarp Europos universitetų. Esant tokioms tendencijoms Skandinavijos valstybės kalba apie vieną aukštojo mokslo sistemos įvedimą regione, išsidalinant studentų rengimo programą pagal savo universiteto aukščiausių kompetencijų. Tada studentas keliautų iš vieno universiteto į kitą. Taip atpigtų aukščiausios kvalifikacijos specialistų rengimas ir padidėtų paruoštų specialistų kvalifikacija. Skandinavai kviečia Lietuvą, Latviją ir Estiją prie tokios sistemos prisijungti. Suprantama, kad tokioje daugiataučėje auditorijoje paskaitos bus skaitomos ne lietuvių kalba. Galime sukurti grupes, kuriose paskaitos, seminarai ir laboratoriniai darbai vyktų lygiagrečiai lietuvių kalba, tačiau aš abejoju, ar lietuviai studentai eis į tokią grupę, ar ji atlaikys konkurenciją. Juk visa ta internacionalinė grupė, išklausiusi paskaitų kursą Lietuvoje, išvyks tęsti studijų į Helsinkį, Lundą ar Oslą, kai tuo tarpu lietuviška grupė čia ir liks. Tai būtų lietuvių kalbos diskreditavimas.

Suprantama, kad tendencijos ne linksmos. Tačiau jos objektyvios. Galime joms priešintis. Tada mes pasmerkti likti mokslo provincija su visais to padariniais.

Neturime universalus recepto, tačiau matome tendencijas, į kurias negalima nekreipti dėmesio. Mojaviškas konstitucija ir baudžiamuoju kodeksu problemos neišspręš.

Mes turėtume labai blaiviai įvertinti vykstančius procesus, atskirti nuo to proceso savanaudžius rėkšnius ir emocijas ir labai rimtai pagalvoti kaip elgtis, kad lietuvių kalba neišnyktų iš Lie-

tuvos mokslo proceso, kad ji rastų savo garbingą vietą. Tai neturėtų būti dirbtinės priemonės, tokios kaip prievartinis mokslinių straipsnių publikavimas lietuviškai. Tai tik diskredituotų tokią veiklą. Matyt, dėmesį reikia sutelkti į visuomenės švietėjišką veiklą, į mokslo populiarinimą. Ar ne keista, kad jaunimas žino, kas ir už ką šiemet gavo *Oskarą*, tačiau nežino, kas ir už ką šiemet buvo įvertintas Nobelio premija?

Reikėtų siekti, kad jaunas mokslininkas, iki patekdamas į angliškai kalbančią aplinką, susiformuotų lietuviškoje aplinkoje, kad jis išmokytų mąstyti lietuviškomis kategorijomis. Jauni mokslininkai turėtų tapti ta grandimi, kuri jungtų vidurines mokyklas su mokslo visuomene. Jie turėtų būti dažni svečiai mokyklose, bent jau tose, kuriose patys mokėsi. Tai verstų juos įsivairinti lietuvišką terminiją ir aktyviai dalyvauti tokią kuriant. Reikėtų visai skatinti mokslo sričių profesinių draugijų veiklą. Pavyzdžiui tam galėtų būti *Lietuvos biochemikų draugija*. Kas antri metai organizuojamos biochemikų draugijos konferencijos, kurios vyksta lietuvių kalba ir kuriose apžvelgiami ir aptariami ryškiausi pasaulio biochemijos mokslo pasiekimai, įvykę per pastaruosius porą metų. Aptariama Lietuvos biochemikų vieta šiame procese. Biochemikų draugijos internetinėje svetainėje (www.bchi.lt) veikia diskusijų forumas, skirtas lietuviškai terminologijai. Konferencijų metu diskusijos apibendrinamos. Lietuvių kalba turėtų būti periodiškai publikuojamos solidžios studijos, skirtos plačiajai visuomenei apie vieną ar kito mokslo pasiekimus pasaulyje, akcentuojant Lietuvos mokslininkų indėlį.

Tai tik dalis priemonių. Kiekviena mokslo sritis turi jai būdingas priemones. Apie tai reikėtų kalbėti ir keistis patirtimi.

Valdas Laurinavičius

Pareiškimas dėl valstybinės kalbos ir spaudos naudojimo Lietuvos universitetuose

1. Lietuvos Konstitucijos 14 str. skelbia: valstybinė kalba – lietuvių kalba. 25 str. suteikia teisę laisvai skelbti informaciją. 40 str. suteikia Lietuvos aukštosioms mokykloms autonomiją. Lietuvos valstybinės kalbos įstatymo Nr. 1-779 (1995-01-31). 11 str. įpareigoja universitetus suteikti aukštąjį išsilavinimą valstybine kalba, o 17 str. reikalauja tarnybinių patalpų užrašuose naudoti lietuvių kalbą. Minėtame įstatyme ir Lietuvos Konstitucijoje nieko nekalbama apie lietuvių kalbos vartojimą moksliniuose darbuose ir jų leidiniuose.

2. Lietuvos aukštosios mokyklos, vykdydamos tiesioginę savo paskirtį ruošti aukštos kvalifikacijos specialistus, susiduria su tam tikru universitetinės autonomijos ir įstatymo Nr. 1-779 konfliktu. Pirmą – kaip paruošti, išmokyti studentą valstybine kalba, kai trūksta vadovėlių lietuvių kalba, o paskaitų lankymas neprivalomas. (Literatūros ir užsienio kalba bibliotekose yra mažai arba visai nėra). Pavyzdžiui, VGTU bibliotekoje: A. Baublys. *Krovinių vežimai. V., Technika*, 2002, 431 p. – yra 3 vadovėliai; *Mechanical engineers handbook/edited by Myer Kurtz*. New York, 1998, 235 p. – vienas egzempliorius.; J. Sapragnas. *Automobilių ir traktorių konstravimas. K., Technologija*, 1997, 223 p. – 17 egzempliorių. Antra – universitetai, norėdami užsidirbti iš užsieniečių, pirmiausia ruošia metodines knygeles užsienio kalba; užmirštam ir įstatymo Nr. 1-779 17 str. reikalavimas. Pavyzdžiui, Vilniaus Gedimino technikos universitete išleisti vadovėliai tik anglų kalba. Tai – D. Pociūtė. *Quality Management Systems and Activities. V., Technika*, 2002, 192 p.; A. H. Marcinkevičius. *Production technology of machines and instruments. V., Technika*, 2001, 80 p.

3. Sovietmetyje mokslininkai galėjo spausdinti straipsnius lietuvių kalba Mokslo Akademijos leidiniuose, taip pat rašyti disertacijas, pridėdamos anotacijas rusų kalba. Pastaraisiais metais ne vienas universitetas ėmė spausdinti mokslinius žurnalus tik anglų kalba, pridėdami trumpas anotacijas (be informacinių duomenų) valstybine ir kita kalbomis. Taip, pavyzdžiui, daroma Vilniaus Gedimino technikos universitete ir Kauno technologijos universitete (*Žurnalai Transportas, Mechanika* ir kiti).

Pasiūlymai:

a) jeigu universitetas (aukštoji mokykla) negali aprūpinti studentų tinkama literatūra valstybine kalba, pagrindinių paskaitų lankymas turi būti privalomas, kaip, pavyzdžiui, yra Austrijoje, Vokietijoje. Išimties gali būti taikomos studentams, pateikusiems literatūros šaltinius jam mokama kalba ir atitinkančius mokymo programą ta kalba, kurią studijuojantis gerai moka.

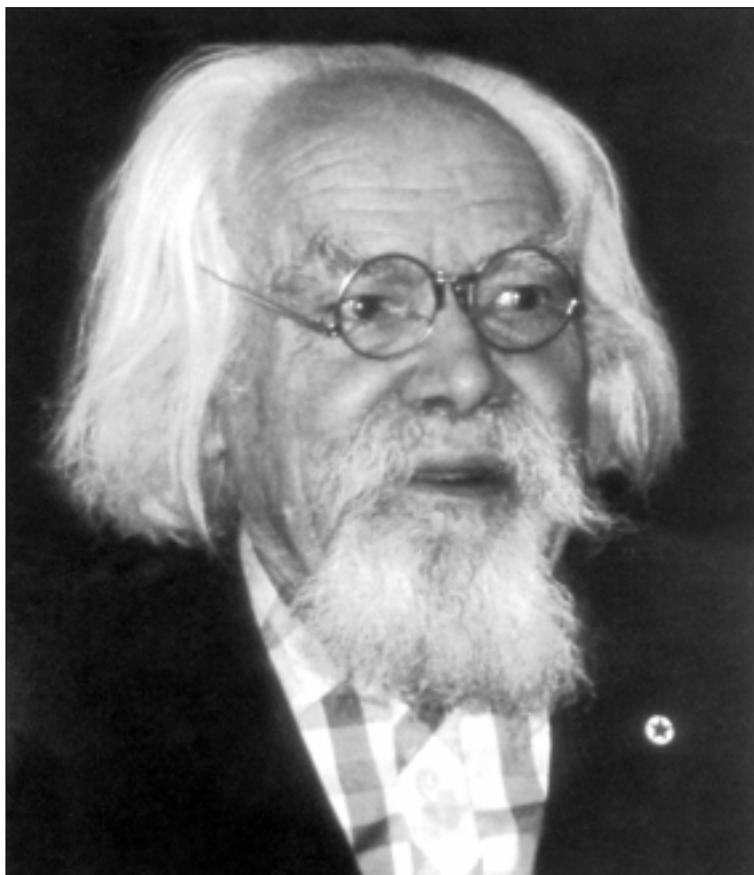
b) metodinės knygelės duotai disciplinai užsienio kalba gali būti išleidžiamos tik tada, jei yra atspausdinta to paties lygio ir apimties knygelė lietuvių kalba. Taisyklė netaikytina specialybėms, kurių nėra lietuviškoje grupėse visose Lietuvos aukštosiose mokyklose.

c) moksliniai straipsniai turi būti spausdinami valstybine kalba, pateikiant pakankamai duomenų turinčią anotaciją (-as) užsienio kalba (-omis). Moksliniai žurnalai gali būti leidžiami dvikalbiai ir daugiakalbiai (vienoje knygoje) pagal aukštosios mokyklos pageidavimą. Jei monografija parašoma užsienio kalba, turi būti pridėta plati anotacija su konkrečiomis išvadomis lietuvių kalba.

Prof. habil. dr.
Algis Butkus

DAUSŲ KRAŠTAI NUO JO NENUVILIOJO GIMTINĖS (1)

Nuotrauka iš A. Poškos renginiui skirtu bukletu

Aplankęs 75 valstybes, kelionėse bendravęs su 120 tautų ir tautelių žmonėmis, Antanas Poška nenutolo nuo savo gimtinės

Atkelta iš 1 p.

o valstybingumą įgijusios tautos sūnų siekis įtvirtinti savo valstybės vardą Europoje mums visiškai suprantamas ir gerbtinas. Atrodė, jog pažinimo raktu galima atrakinti visas spynas, atverti visus vartus į platią žinojimo pasaulį. Todėl ir Antanas Poška knygai *Nuo Baltijos iki Bengalijos* pasirinko sentenciją – *Tik pažinimas yra mūsų gyvenimo tikslas*. Šioje frazėje trys esmingi žodžiai: gyvenimas, pažinimas, tikslas. Be jų vargu ar pavyktų atverti bent kiek platesnį langą į Antano Poškos asmenybę. O juk per ją geriau pažįstame ir modernios lietuvių tautos siekius bei istorijos dar kartą jai lemtą saviraiškos dovaną.

Kad prisimintume ne tik per jubiliejų

Galima šiek tiek apgailestauti, kad savo didžiuosius dažniausiai prisimename tik tada, kai apie juos prismena lyg rudens lapai krintantys kalendoriaus lapeliai – laikas minėti sukaktuves. Atlikę minėjimų ritualus lyg apeigas tariamės įvykdę parei-

gą – iki kito jubiliejaus. Laikas tarp sukakčių dažniausiai užpildomas kitais rūpesčiais, interesais ir kasdieniais darbais. Kas darytina, kad ir laikas tarp jubiliejų būtų iškilios asmenybės, našaus gilinojimo į jų darbus metas, nuolatinių tyrinėjimų šaltinis? Gal vienas iš kelių – atitinkamų bendraminčių klubų, kultūrinių ir mokslinių darinių, draugijų, gal net panašių į *Lietuvos Ignoto Domeikos draugiją* veikla? Svarbu telkti bendraminčius, pasiryžusius ne tik savaime rate, bet ir visuomenėje aktualinti bei propaguoti įžymybės gyvenimą, veiklą, joje rasti naujų impulsų mūsų kartos žmonių saviraiškai.

Pagerbtuvės

Kovo 20-oji Vilniuje buvo prisodrinta iš karto trimis Antano Poškos 100-osiomis gimimo metinėms skirtais renginiais. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atidaryta didžiajam keliautojui ir pasaulio pažinėjui skirta paroda. Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje surengta mokslinė konferencija *Antano Poškos asmenybė, tyrinėjimai, kūryba*. Šią turiningą dieną vainikavo

minėjimas, kuris taip pat vyko Mokslų akademijos Didžiojoje salėje, o jo meninė kulminacija buvo Indų klasikinės muzikos ansamblio *Svara* (vadovas Anatolijus Lomonosovas) bei folkloro ansamblio *Kūlgrinda* (vadovas Jonas Trinkūnas) parengta programa. Paminėsime ir šių renginių organizatorius: tai Lietuvos mokslų akademija, Mokslininkų rūmai, Lietuvos MA biblioteka bei Lietuvos keliautojų sąjunga.

Salėje be mokslo bendruomenės narių buvo galima išvysti žymius dabartinės Lietuvos keliautojus – Vladą Vitkauską, Didžiojo tūkstantmečio taikos žygio aplink pasaulį dviračiais vadovą (1998-2000) Sigitą Kučą, Gediminą Ilgūną, Keliautojų sąjungos prezidentą Algimantą Jucevičių ir kitus. Ypač džiugino jauni, Saločių vidurinės mokyklos moksleivių veidai. Beje, su šios mokyklos mokytojais bei moksleiviais Antanas Poška iki gyvenimo pabaigos palaikė labai glaudžius ir nuoširdžius ryšius. Tai atspindi ir mokykloje veikiančias A. Poškai skirtas muziejėlis.

Trumpai apibendrinant galima daryti išvadą, kad Antanas Poška, nors tarybiniais laikais ir buvo prislopintas, priverstas gyventi ne visai jam būdingą gyvenimą, vis dėlto savo tautos atmintyje paliko gilią pėdsaką, kuris nublanks dar negreitai.

Kas ten giliau nei duobės dugnas?

Konferencijoje, kurią vedė Lietuvos tūkstantmečio direktijos direktorius Gediminas Ilgūnas, išgirdome vienuolika pranešimų, kurių kiekvienas gerokai praturtino klausytojų žinias apie Antaną Pošką. Kokios gilios, atrodytų, tos žinios bebūtų, jos yra neišsamios, tik epochos ir

asmenybės atspindys. Kiekvienas pranešėjas tarsi papildydavo prieš jį kalbėjusįjį, skleisdavo ne tik naujus faktus, bet ir pateikdavo savo santykį su aptariamu asmeniu bei epocha.

Pirmasis pranešėjas technikos mokslų daktaras Augustas Kubilius priminė, kad A. Poška gimė 1903 m. kovo 10 d. (pagal naująjį kalendorių – kovo 24 d.) Gripkelių kaime Kyburių valsčiuje Panevėžio apskrityje, dabartiniame Pasvalio rajone,

Kai Antanui buvo 10 ar 11 metų, dėdė jam padovanojo esperanto kalbos vadovėlį. Vaikinukas jį išmoko atmintinai, tik nebuvo su kuo šnekėtis. Pirmojo pasaulinio karo metais esperanto kalbą mokančiu vaikinui susidomėjo vienas žandaras, kuris jį supažindino su Berlyno ir Lietuvos esperantininkais. A. Poška pradėjo su jais susirašinėti. Negana to, Saločiuose buvo įsteigta viena pirmųjų Lietuvos periferijoje esperantininkų kuopelių, kurios nariai statė kiojimo teatro spektaklius. Į šią veiklą įsitraukė ir Antanas. Tėvai tam nepritarė, kilo konfliktas. Viskas baigėsi tuo, kad 1921 m., apsisėjęs laukus ir palaimintas senelio, A. Poška išvyko į Kauną savo laimės ieškoti.

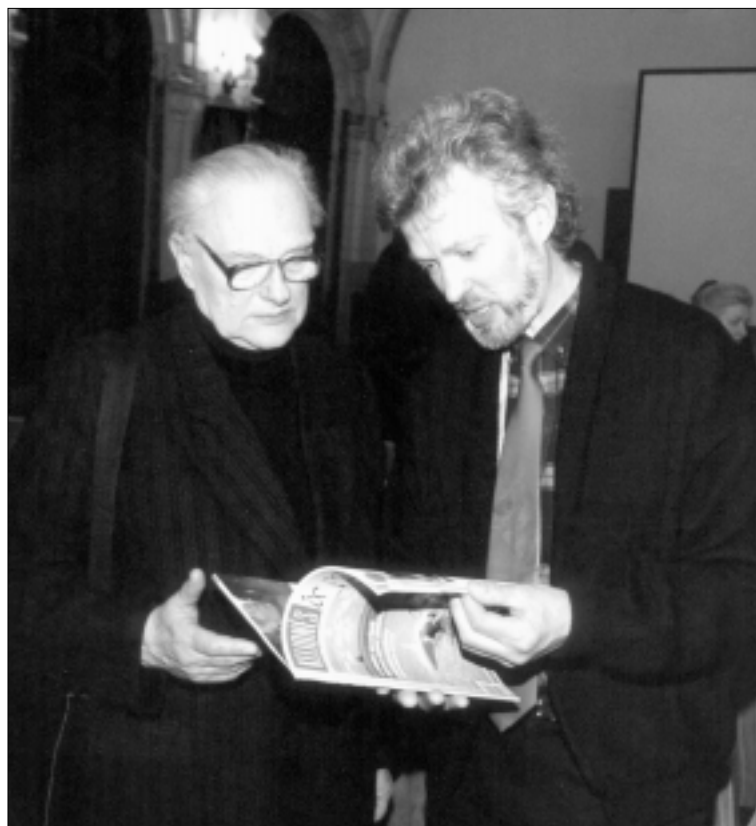
Tačiau iš Saločių vidurinės mokyklos mokytojos Romos Jakubonienės surinktos medžiagos ryškėja gerokai kitoks A. Poškos tėvų vaizdas. Tėvas Jonas Paškevičius turėjo malūną (o tai ne visai tas pat, kas būti neturtingu valstiečiu) ir 1 ha žemės, buvo labai gabus auksinių rankų meistras. Spaudos draudimo laikais jis artimai bendravo su Saločių krašto knygnešiais – Steponu Povilioniu, Juozu Steponavičiumi ir pačiu Lietuvos knygnešiu karaliu Jurgiu Bieliniumi, kuris retsykiais užsukdavo į Gripkelius. Beje, pats A. Poška savo tėvą vadino knygnešiu. Vadinas, tai buvo šviesus žmogus.

Motina Elena Stapulionytė-Paškevičienė buvo kilusi iš gabios ir išradingos Scholastikos ir Baltramiejaus Stapulionių šeimos. Senelis B. Stapulionis mažajam Antanui pasakodavo ne tik apie savo tėvų gyvenimą, bet ir tai, ką buvo girdėjęs iš prosenelių bei kitų kaimo žmonių. Tie pasakojimai, paties A. Poškos teigimu, ragino jį sužinoti

Saločių vidurinės mokyklos mokytoja Roma Jakubonienė papasakojo, kaip jų krašte gerbiamas Antano Poškos atminimas

neturtingų valstiečių šeimoje. Tėvas paveldėjo 1,5 ha žemės. Motina – buvusi samdinė. Vaikystėje Antanas piemenavo, paaugęs dirbo tėvų išnuomotą žemę. Išmoko skaityti, buvo labai žingeidus. Didelį poveikį jam turėjo senelis Baltramiejus Stapulionis – buvęs baudžiauninkas mielai prisimindavo senus laikus, skatino ir anūką domėtis.

Mokslų istorikas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir keliautojas Vladas Vitkauskas turi ką aptarti per konferencijos pertrauką

Koncertuoja Kūlgrinda

Antano Poškos duktė Laima Kisilienė tėvo minėjime

vis daugiau ir daugiau, plėtė akiratį bei kaitino vaizduotę.

Taigi pati aplinka, mažąjį Antaną supę artimiausi žmonės pažadino jame žingeidumą. Jie, matyt, formavo ir atitinkamas charakterio savybes. Šiame fone jau visai kitaip atrodo ir mažojo Antano piemenavimas. Gal ne iš didelio vargo, neišbrendamo skurdo, bet kad toks tuomet buvo kaimo žmonių gyvenimo būdas. Štai ką apie savo vaikystę po daugelio metų knygoje *Nuo Baltijos iki Bengalijos* rašė pats A. Poška: *Noras pažinti, sužinoti, atrasti man niekad neduoda atilsio. Dar bandą ganydamas, aš išrausdavau giliausias duobes, norėdamas sužinoti, kas ten yra giliau, po dirvožemiu ir moliu. Vistiems aš įkyrėdavau amžinai klausinėdamas, kas yra ten toliau už miško, už upės... Ir man būdavo be galo keista, kad kitiems tokie dalykai visiškai nerūpi.*

Svajonė skleidžia sparnus

Pažinimo alkis neturi ribų, todėl Gripkelių kaimo Antanukui svarbu buvo sužinoti ne tik kas slypi giliausioje duobėje, bet ir kaip žmonės gyvena tolimiausiuose kraštuose. Jis trokšta būti misionieriumi. Kelionės ir nuotykių – štai kas atrodė tikrasis gyvenimas. Perskaitytos knygos neduoda ramybės, audrina vaizduotę. Laimė, tai buvo veiksmingos svajonės, skatinusios ieškoti būdų, kaip jas įgyvendinti. Gal žmonės tuo ir skiriasi, jog vieniems tik svajonėmis viskas ir baigiasi, o kitiems – nuo svajonių tik prasideda.

Būdamas iš prigimties veiklaus būdo, Antanas nenustygo vietoje – Gripkeliai ir net Saločių parapija jam atrodė pernelyg siauras veikimo baras. Jo dvasios sparnams reikėjo platesnių erdvių. Kokių? Idėjas dar reikėjo subrandinti. Daugybė įvykių, svarbių ir lemtingų pažinčių lėmė A. Poškai pasirinkti tokį gyvenimo ir saviraiškos būdą, kuris ir leidžia šiandien jį matyti greta didžiųjų mūsų krašto keliautojų – Radvilos Našlaitėlio, Jono Čerskio, Ignoto Do-

meikos, Mato Šalčiaus ir kitų.

Pirmoji – ir lemtinga – jo kelionė vedė į Kauną, kuriame aštuoniolikmetis A. Poška pateko į esperantininkų globą ir neprazuvo. Dirbo statybose pagalbinio darbininku, vėliau Lietuvai pagražinti draugijos raštinės kurjeriu. Su draugijos dokumentais apsilankė pas Juozą Tumą-Vaižgantą, pasipasakojo apie savo svajones ir kaip jį esperanto kalba atvedė į Kauną. Vėliau A. Poška šį susitikimą pavadino vienu svarbiausių savo gyvenime. Jis suprato, kad laiko gaišti negalima, būtina siekti žinių, mokslo. Lankė suaugusiųjų gimnaziją, vėliau laisvo klausytojo teisėmis kai kurių Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas) profesorių paskaitas.

Kaip jaunas ir gabus esperantininkas jis buvo įtrauktas į Lietuvos delegaciją, kuri vyko į Vokietiją, į tarptautinę esperantininkų konferenciją. Vėliau dalyvavo kelionėje į Italiją, kur lydėjo vieną kunigą, taip pat esperanto kalbos entuziastą. Dar pridūrė, kad 1925 m. dviračiais su dviem draugais apvažiavo Lietuvą, o 1926 m. apsilankė pas Latvijos, Estijos ir Leningrado (dabar Sankt Peterburgas) esperantininkus, galėsime sakyti, jog ištisas įvykių verpetas įtraukė ir A. Pošką. Su draugais įsigijo motociklą, juo keliavo ne tik po Lietuvą, bet apvažiavo ir Baltijos jūrą.

Lemiamos reikšmės jo didžiausiam gyvenimo kelionei turėjo Upsalos universitete, Švedijoje, vieno studento esperantininko užduotas klausimas: jam rūpėjo lietuvių ir indų kalbų, kultūrų, papročių ir tikybos giminystė. A. Poška nieko konkretaus negalėjo atsakyti, nes apie tai ne kažin kiek buvo mąstęs. Keisčiausia, kad į šį klausimą A. Poškai neatsakė ir daugelis jo klausimų Kauno inteligentų, nors tarp jų buvo istorikų ir kitų mokslo sričių žmonių. Tai akivaizdžiai buvo balta mūsų žinojimo dėmė. Maksimalistas A. Poška plykstelėjo kaip degtukas: jei niekas

jam nesugeba atsakyti į šį klausimą, tai jis pats atsakys... Dvidešimt šešerių metų vyro dvasios kompasas aiškiai rodė kryptį – Rytai, Indija. Štai ta tolima ir mums paslaptinė salis, kuri jam, Antanui Poškai iš Gripkelių kaimo, atvers savo paslaptis ir nurodys mūsų etninės giminystės ryšius su indų tautomis.

Nepataisomas gimtojo krašto brangintojas

Bet grįžkime atgal į Gripkelius ir Saločius, tuo labiau, kad net ir išvykęs į Kauną A. Poška ryšių su kaime likusiais bičiuliais ir artimaisiais nenutraukė. Vasaros atostogoms grįždavo į gimtinę, su Saločių esperantininkų kuopele ir toliau dalyvavo klotimo teatro vaidinimuose. O vaidintojai buvo šviesūs žmonės – tai jau minėti knygnešiai Juozas Stepovičius, Steponas Povilionis, neapsieidavo be Onos Povilionytės ir Antano Grudzinsko. A. Poška taip pat vaidindavo spektakliuose. *Litvomanai*, *Onutės jaunikiai*, *Žydas bačkoj*, *Girtuoklio galas* – tie vaidinimai žiūrovams teikdavo daug džiaugsmo, sutraukdavo daug jaunimo.

Taigi ryšys su gimtine, savąja Saločių parapija nenutrūko A. Poškai net ir gerokai prastritynus Kaune. Į tėviškę parvažiudavo motociklu, vilkėdamas baltą kostiumą – jaunas, aukštas, juodais ilgais plaukais gražuolis. Galime įsivaizduoti, kokį įspūdį jis darydavo Saločių miestelio jaunimui, kai per vakarėlį kieme suburgzdavo jo motociklas. Aišku, šokiai kuriam laikui nutrūkdavo. Vyrukus labiau domindavo motociklas, tada dar retas lietuviškame kaime, o merginos negalėdavo akių atplėšti nuo motociklą tramdančio dievaičio. Tikras Gripkelių Sergejus Jeseninas, tik anas savo Aisedorą Dulkan vežiodavo automobiliu.

Įdomu, kad A. Poška netapo lengvapėdžiu frantu, nors buvo visos galimybės. Nulėmė aukštesni siekiai, kurių jam niekada nestigo. Salotiečių atmintyje iš tarpukario laikų išliko ne tik jaunimo susibūrimų A. Poška, bet ir nuoširdžiai bendraujantis su Saločių bažnyčios klebonu Aleksandru Štombergu, vis giliau klimpstantis į bažnyčios archyvą, kurį jis gana nuodugniai ėmėsi nagrinėti. Mat buvo pasišovęs parašyti keletą knygų, iš kurių svarbiausioji turėjo būti *Pamušiečiai* – apie Pamušio kraštą ir jo gyventojus. Norėjo pradėti nuo XVI a. Biržų, kurie sietini ir su Barboros Radvilaitės vardu. XVIII a. pradžioje Šiaurės karo metu čia lankėsi Petras I, šis daugeliui tautų reikšmingas įvykis taip pat audrino tuomet dar gal aiškiai ir neiš-

reikštą, bet savyje rašytojo talentą jaučiančio A. Poškos vaizduotę.

Tenka pripažinti, kad jo pasirinkimas tyrinėti Saločių bažnyčios archyvą buvo labai vykęs, nes čia buvo saugomi 400 metų senumo įrašai bei metrikai. Su klebonu A. Štombergu A. Poška buvo kaip lygus, kartais net pasiginčydavo. Savo būsimuosius romanus jis tvirtino rašęs atskirais epizodais, tikrus istorinius faktus perpindamas tautosakos motyvais, senųjų papročių aprašymais ir etnografinė medžiaga. A. Poška buvo idėmus ir kaimo pasakorių patirčių nuotykiams, patyrimams, o gal girdėtiems iš kitų lūpų pasakojimams. Net ir savo asmeninę gyvenimo patirtį A. Poška buvo pasiryžęs sudėti į tas knygas. Po daugelio metų laiškuose Saločių vidurinei mokyklai, kur buvo ir liko daug jo gerbėjų, rašė, jog buvo užsimojęs sukurti kažką panašaus į *Odiseją* ir *Iliadą*, lietuvišką, žinoma.

Juk Saločiai ne bet koks miestukas: šaltiniuose minimas anksčiau nei Vilnius, net 1240 metais. 1525 m. gavo miestelio teises, turėjo bažnyčią ir, žinoma, bravorą. Miestelis daug kartų degė, kurdamasis dar kartą kėlėsi iš vieno upės kranto į kitą. Pagaliau mūsų laikų Saločiai jaučiasi dar labiau praturtėję, nes turi žymų kraštiečių Antaną Pošką, saugo jo atminimą. Šis žmogus, nors ir daug kraštų apkeleavęs, tvirtino niekur negirdėjęs taip skambėjusios muzikos ir giesmių, kaip Saločių bažnyčioje Šv. Velykų rytą. Mokytoja Roma Jakubonienė sa-

ko, jog šis skambesys buvo toks ypatingas, nes Saločių bažnyčia statyta iš lietuviškų eglinių rąstų; ausį priglaudęs prie sienos galėjai jausti kaip virpa visa bažnyčia.

Sukoręs 400 tūkst. km., – tai 10 kartų aplink Žemės rutulį ties pusiauju, – aplankęs 75 valstybes, kelionėse bendravęs su 120 tautų ir tautelių žmonėmis, patyręs džiaugsmo ir skausmo, gyvenimo saulelei ritančias vakarop, A. Poška laiške salotiečiams prisipažino: *Aš mat esu nepataisomas žmogus, savo gimtojo krašto mylėtojas ir senovės brangintojas*. Net ir daugeliu pasaulio tautų atstovais bendravęs kartais gal nuoširdžiau nei su saviškiais A. Poška vis dėlto tvirtino negalįs pamiršti pirmiausia jau nebesančių savo gimtojo krašto žmonių, vagas pakeitusių upelių ir kryžių, kurių nebėra. Brangūs tėviškės garsai jo pašamonėje skambėjo iki paskutinių gyvenimo dienų, niekada neišnyko ir jaunystės siekiai, į kuriuos pasinėręs didysis keliautojas tikriausiai būtų galėjęs pasakyti: pati didžiausia ir svarbiausia gyvenimo kelionė yra ta, kuri atveda į gimtinę, prie gyvybės šaknų.

Tikriausiai išsipildys didžiausias Antano Poškos kraštiečių noras – kad Saločių vidurinei mokyklai būtų suteiktas šio didžio mūsų keliautojo vardas. Toli keliavo, tačiau nuo savo gimtinės ir krašto A. Poška niekur nenutolo.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Paslaptingoji Indija nuo seno viliojo keliautojus

Atkelta iš 1 p.

Užsikrėtė gimtojo krašto pažinimo virusu

Į lietuviybės tautinę ir kultūrinę veiklą I. Končius įsitraukia, kai 1903 m. baigęs Palangos progimnaziją, įstoja į Liepojos gimnaziją. Dalyvauja Latvijos lietuvių šelpimo draugijos rengiamuose dramose ir muzikos vakaruose, domisi jaunatvių veikla, kurios įtaka didesnės tautinio veikimo patirties neturintiems lietuviams tuo metu buvo gana didelė. 1907 m., įstojęs į Peterburgo universiteto Fizikos ir matematikos fakultetą, I. Končius nepamiršta ir visuomeninės veiklos. Tampa Peterburgo universiteto lietuvių studentų būrelio nariu, rengia lietuviškus vaidinimus ir pats juose vaidina. Apie tai užsimena ir Balys Sruoga knygoje *Lietuvių teatras Peterburge*.

Pažintis su prof. Eduardu Volteriu pasuka I. Končiaus likimą dar viena kryptimi: profesorius užkrečia žemaitį gimtojo krašto pažinimo virusu. Nuo šiol ištikima meilė ir aistra žemaičių etnografijai bei etnologijai lydės I. Končių visą gyvenimą. E. Volteris suteikė veiklos pagrindus, kurie skiria profesionalą nuo mėgėjo. Padedamas E. Volterio, I. Končius parengė ir instrukciją, kaip rinkti medžiagą apie žemaičių trobesius, kaip juos klasifikuoti.

1911-1912 m. I. Končius per vasaros atostogas išvaikščioja gimtojo Plungės krašto apylinkes. Apie tai *Lietuvos žiniose* galima perskaityti publikacijų ciklą *Žemaičiuose*. 1912 m. vasarą dviračiu suko 800 km sudarę Plungės krašto pakelių kryžių ir koplytelių statistiką. Jis nustatė, kad vienam kilometrui kelio tenka vidutiniškai po pustrėčio šventojo. Vargu, ar kur nors Europoje būta tokios šventųjų gausos.

Tačiau tomis pačiomis vietomis 380 km suko po 20 metų – 1932 m. – berado tik 57 proc. buvusių kryžių ir koplytelių. Po 1932 m. kas vasarą apvažiudavo Žemaitiją keliais maršrutais: Jurbarkas-Eržvilkas-Nemakščiai-Kražiai-Užventis-Luokė-Raudėnai-Tryškiai-Vieksniai-Laižuva. Iš viso tvirtino nuvažiavęs 2424 km, pakelėse surašęs ir nufotografavęs 3234 šventuosius, neskaičiuojant kryžių ir koplytelių kapinėse, senkapiuose ir kapeliuose. Pagal I. Končiaus duomenis, Žemaitijoje vienam kilometrui vidutiniškai tenka 1,3

Profesorius Ignas Končius – fizikas, etnologas, žemaitis (1)

šventojo, arba vieną šventąjį sutinkame kas 0,7 kilometro. I. Končiaus kryžių ir šventųjų nuotraukos saugomos Lietuvos nacionaliniame muziejuje.

Šių ekspedicijų išpūdžius bei duomenis I. Končius skelbė tęstiniame straipsnyje *Žemaičių padangės kryžių ir koplytelių statistika*, publikuotame žurnale *Soter* (1931, Nr. 1; 1932, Nr. 2; 1936, Nr. 1; 1937, Nr. 1-2; 1938, Nr. 1) bei *Gimtasias kraštas* (1943, Nr. 31).

Visuomeninė ir mokslinė veikla

Pridūrę, kad 1922 m. Dotnuvoje žemės ūkio ir miškų mokykloje I. Končius įkūrė moksleivių būrelį gimtajam kraštui pažinti, su Viktoru Ruokiu išvaikščiojo Palangos apylinkes ir kartu išleido knygą *Palangos kraštas* (1925 m., 256 p.), o 1931 m. jis paskiriamas Valskybinės archeologijos komisijos nariu, tampa vadinamojo *Oro muziejaus* Kaune iniciatoriumi, gali pasirodyti, kad kalbame apie žymų kultūrininką, etnografą. Tačiau iš tiesų I. Končiaus veikla daug platesnė ir įvairesnė.

Vėl grįžkime į praeitį. I. Končius pirmasis lietuvis mokytojas Palangos gimnazijoje, į kurią pateko iš Peterburgo baigęs universitetą ir gana palankiai susiklojus aplinkybėms, nes Lietuvoje carinė valdžia lietuvių į gimnazijas stengdavosi neskirti.

Per Pirmąjį pasaulinį karą I. Končius vėl Peterburge, kur įkuria draugiją šelpti nuo karo nukentėjusius lietuvius. Nuo 1915 m. rudens mokytojauja, dabar Estijoje, Verrō mieste, į kuri perkeliama Palangos mergaičių gimnazija. Rašo lietuvišką fizikos vadovėlį, kurio 150 puslapių, I. Končiaus tvirtinimu, buvo išspausdinta karo metais Voroneže. Deja, spaudinio nerasta, 316 puslapių rankraštis saugomas Vilniaus universiteto rankraštyne.

1920 m. likimas I. Končių nubloškia į Stavropolį, kur jis dirba Žemės ūkio instituto asistentu, įkuria komitetą lietuvių

pabėgėliams šelpti, kuriam ir vadovauja. 1921 m. vasarą grįžta į Lietuvą ir dėsto Dotnuvos Žemės ūkio ir miškų mokykloje. Prasideda tikriausiai vienas aktyviausių jo mokslinio, pedagoginio, kultūrinio ir kraštotyrinio gyvenimo laikotarpių.

Dėstydamas fiziką, jis susiduria su šios srities lietuviškosios terminijos stygiu. I. Končius ryžtasi sukurti terminus, kreipiasi į Joną Jablonskį, kurį atstogaujanti aplanko prie Sereščiaus. Fizikos terminijos reikalai I. Končiui ir vėliau nuolat rūpėjo.

1924 m. Žemės ūkio technikumus Dotnuvoje pertvarkytas į akademiją, I. Končius jau docentas, o nuo 1926 m. docentas Lietuvos universitete Kaune. 1931-1939 ir 1940-1944 m. I. Končius Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos ir gamtos fakulteto Fizikos katedros vedėjas, nuo 1932 m. pakeltas į ekstrordinarinį profesorius.

Į Lietuvos mokslo istoriją I. Končius pirmiausia įeina kaip pirmojo lietuviško *Meteorologijos vadovėlio* (1924) ir pirmojo fizikos terminų žodyno *Terminai fizikos reikalams* (1923, 1924) sudarytojas. Taip pat yra išleidęs fizikos paskaitų konspektų, išvertė mokslo populiarinimo knygų. Išleido ir taikomios meteorologijos vadovėlį *Ūkininko dangus* (1925 m.).

I. Končius dalyvauja mokslinėse konferencijose, mokslo tikslais pabuvoja Švedijoje, Tarybų Sąjungoje, Čekoslovakijoje. Su Povilu Brazdžiūnu parengė ir 1938 m. išleido *Fizikos praktikos darbus*, su Kazimieru Baršausku tyrinėja kosminius spindulius, o su Antanu Juška 1941 m. parengė *Fizikos kursą*.

Vadovavo Vilniaus universitetui

Ypatingą vietą jo biografijoje užėmė 1939-1940 m. sandūra. Būdamas didelis visuomenininkas, tačiau visada vengęs administracinio darbo, I. Končius leidosi įkalbamas perimti tuometinio Stepono Batoro universiteto Vilniuje valdymą. Pasijuto, kaip įmestas į ugnį. Jam teko lenkiškos dvasios mokslo ir studijų įstaiga perdirbti į lietuvišką, lojalią Lietuvos Respublikos vyriausybei. I. Končiui reikėjo parodyti nemažai takto ir diplomatinių sugebėjimų, kad Vilniaus universitetas būtų pasirengęs išsirinkti lietuvių rektorius. 1940 m. sausio 15 d. rektoriumi išrinktas prof. Mykolas Biržiška. Universitete pereinamoju laikotarpiu (1939-11-20 – 1940-01-15) rektorius pareigas ėjęs I. Končius savo misiją įvykdė garbingai ir grįžo į Vytauto Didžiojo universitetą, kur dirbo iki jo uždarymo 1943 m.

Červenės kankinys

Beje, tų metų galėjo ir nesulaukti, nes 1941 m. gegužę buvo suimtas sovietų. Kalėjo Kaune, Minske, o nacistinei Vokietijai užpuolus Tarybų Sąjungą ir prasidėjus karui, su kitas kaliniais buvo varomas į Rytus. Birželio 26-osios naktį dauguma tų žmo-

I. Končius – Fizikos matematikos fakulteto studentas 1910 m. Petrapilyje

nių buvo sušaudyti Červenės miške. I. Končiui ir dar kai kuriems pasisekė – jie liko gyvi ir grįžo į Kauną.

Karo metais buvo įkurta Savitarpinės pagalbos organizacija, kuri atliko nepaprastai svarbų lietuvių telkiantį vaidmenį. Tai buvo vienintelė lietuvių organizacija, kuri dar veikė karo metais visose apskrityse: rinko aukas iš ūkininkų ir šelpė mokytojus bei kitus šalpos reikalingus asmenis, kurie buvo to tarpukario visuomeninio gyvenimo ašis, o kiti – pokario metų aukos ar budeliai. Jaunesnės kartos atstovai visa tai tėra gal tik kažkur kažkiek skaitytų, girdėtų nuotrupų atgarsiai. Algirdui Končiui šie prisiminimai yra didžiulis turtas. Žinoma, tam, kas to turto vertę suvokia.

A. Končiui svarbu, kad jo tėvo I. Končiaus mokslinis ir kultūrinis palikimas mūsų kartos žmonėms būtų žinomas, nenugultų vien tik į to paveldo saugyklų lentynas. A. Končius pasistengė, kad 1996 m. būtų spaudai parengta ir išspausdinta priverstinėje emigracijoje mirusio jo tėvo prof. Igno Končiaus etnografinių atsiminimų knyga *Žemaičio šnekos*, kuri mums atveria platoką langą į XX a. pradžios žemaičių materialinę ir dvasinę kultūrą. 2001 m. A. Končiui pavyko išleisti tėvo atsiminimus *Mano eitasis kelias*. Šią knygą sudarė pats autorius I. Končius. Jam nebuvo lemta išvysti Tėvynės, su kuria jis buvo suaugęs kūnu ir siela. Tai prisiminimai apie tėviškę, vaikystę, mokslo metus, tremtį, konkrečius žmones. Jeigu sveikata ir aplinkybės leis, A. Končius pasirūpės spaudai parengti ir kitas savo tėvo knygas. Pirmiausia tai pasakytina apie knygą *Žemaičiuose*, kuri jau beveik parengta. Į ją pateks ir 1911 m. *Lietuvos žiniose* spausdintas tuo metu dar Peterburgo universiteto studento I. Končiaus kelionių po gimtojo Plungės krašto apylinkes aprašymas. Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugoma per 3 tūkst. I. Končiaus fotografijų, kurios šiandien, per pastarąjį šimtmetį visiškai pasikeitus Žemaitijos kraštovaizdžiui, turi labai didelę mokslinę ir kultūrinę vertę. Jau pats laikas būtų išleisti I. Končiaus fotografijų leidinį.

Žemaitiškai kalbino savo nubrožtuosius šventuosius

Antrojo susitikimo su bolševikais I. Končius nelaukė ir 1944 m. vasarą, artėjant frontui, pasitraukė į Vakarų. Kartu pasitraukė ir jo sūnūs Vytautas bei Liudas. Lietuvoje liko I. Končiaus žmona Marija Kentraitė-Končienė ir sūnūs Algirdas bei Jurgis.

Patirti išgyvenimai nenumarino I. Končiaus visuomeniškumo. Pokaryje Vokietijoje, Bayreuthe, jis įkūrė savitarpinės pagalbos komitetą, gyvendamas lietuvių stovyklose mokytojavo laikinos lietuvių mokyklose, rašė pabėgėlių spaudai. 1944 m. kartu su Rapolu Skipičiu, Vytautu Bakūnu ir sūnumi Liudu vadovavo *Lietuvių sąjungai*. Tapo Lietuvos tremtinių bendruomenės valdybos nariu, Akademinių skautų sąjungos pirmininku (1947-1954 m.).

Persikėlęs į JAV, Bostoną, Tufts universitete dirbo fizikos tyrimų laboratorijoje. Dalyvavo lietuvių inžinierių veikloje, tapo jos garbės nariu. 1960 m. buvo apdovanotas aukščiausiu lietuvių skautų sąjungos Geležinio Vilko ordinu. JAV tęsė ir savo pamėgtąjį meninę veiklą: drožinėjo šventųjų skulptūras, koplytėles, kryžius. Drožinėdamas užsimiršdavo, ir tai jam padėdavo iškęsti prievartinės emigracijos nedalią. Taip niekada nebeišvydo savo Lietuvos. Jam jau nebuvo lemta keliauti karštai mylimos Že-

maityjos keliais ir takais. Žemaitiškai galėjo pakalbinti tik savo nusidrožtus šventuosius, į kuriuos įdėjo visą savo ilgesį ir meilę, kurią visada norėjo skirti tik savo kraštui ir jo žmonėms.

Prof. I. Končius mirė 1975 m. vasario 19 d. Putname, palaidotas Čikagos Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse. Į Tėvynę sugrįžo tik 1996 m., kai jo palaikai buvo perlaidoti Vilniaus Rasų kapinėse.

Dausų jėgos savo numylėtiniams dažnai skiria ypač didelius išmėginimus. Prisimindami prof. Igno Končiaus gyvenimą matome, kad jis buvo ne tik mėgiamas jį supusių žmonių, bet ir tapo dausų numylėtiniu.

Vienintelis, kuris sieja kartas

I. Končiaus sūnus dr. Algirdas Končius – vienintelis, kuris dar lieka siejančiąja grandimi su tėvo karta. Jo š. m. birželio 6 d. laukia graži sukaktis – 88-eri metai. Nepaisant to, jis dar labai žvalus, energingas. Tarpukario metais Algirdas Končius miškininkystės mokslus pradėjo nuo Alytaus aukštesniosios miškų mokyklos, tęsė Prahoje, kur mokėsi Karlo universiteto aukštojoje miškų mokykloje.

Grįžęs iš Prahos dirbo Miškų žinyboje girininku, urėdu, vėliau Vilniaus universiteto Miškų fakulteto prodekanu. Dirbdamas vyresniuoju moksliniu bendradarbiu Lietuvos mokslų akademijoje Ekonomikos institute apgynė daktaro disertaciją.

Bendrauti su dr. Algirdu Končiumi malonu, lengva, nors nėra labai paprasta. Mat reikia orientuotis daugybėje įvykių, bent viena ausimi būti girdėjus apie daugybę asmenų, kurie buvo to tarpukario visuomeninio gyvenimo ašis, o kiti – pokario metų aukos ar budeliai. Jaunesnės kartos atstovai visa tai tėra gal tik kažkur kažkiek skaitytų, girdėtų nuotrupų atgarsiai. Algirdui Končiui šie prisiminimai yra didžiulis turtas. Žinoma, tam, kas to turto vertę suvokia.

A. Končiui svarbu, kad jo tėvo I. Končiaus mokslinis ir kultūrinis palikimas mūsų kartos žmonėms būtų žinomas, nenugultų vien tik į to paveldo saugyklų lentynas. A. Končius pasistengė, kad 1996 m. būtų spaudai parengta ir išspausdinta priverstinėje emigracijoje mirusio jo tėvo prof. Igno Končiaus etnografinių atsiminimų knyga *Žemaičio šnekos*, kuri mums atveria platoką langą į XX a. pradžios žemaičių materialinę ir dvasinę kultūrą. 2001 m. A. Končiui pavyko išleisti tėvo atsiminimus *Mano eitasis kelias*. Šią knygą sudarė pats autorius I. Končius. Jam nebuvo lemta išvysti Tėvynės, su kuria jis buvo suaugęs kūnu ir siela. Tai prisiminimai apie tėviškę, vaikystę, mokslo metus, tremtį, konkrečius žmones. Jeigu sveikata ir aplinkybės leis, A. Končius pasirūpės spaudai parengti ir kitas savo tėvo knygas. Pirmiausia tai pasakytina apie knygą *Žemaičiuose*, kuri jau beveik parengta. Į ją pateks ir 1911 m. *Lietuvos žiniose* spausdintas tuo metu dar Peterburgo universiteto studento I. Končiaus kelionių po gimtojo Plungės krašto apylinkes aprašymas. Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugoma per 3 tūkst. I. Končiaus fotografijų, kurios šiandien, per pastarąjį šimtmetį visiškai pasikeitus Žemaitijos kraštovaizdžiui, turi labai didelę mokslinę ir kultūrinę vertę. Jau pats laikas būtų išleisti I. Končiaus fotografijų leidinį.

Pokalbyje su dr. Algirdu Končiumi iš prisiminimų iškilns ne tik jo tėvo paveikslas, bet ir daugelis kitų tarpukario ir pokario Lietuvos asmenų, kurie reikšmingi mūsų kultūrai ir mokslui. Svarbiausia, jog tai autentiški amžininko prisiminimai ir požiūris į to meto įvykis.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

VDU profesoriai T. Ivanauskas, I. Končius, Z. Žemaitis T. Ivanausko ūkyje Obelinėje

Agrariniai mokslai, kaip ir daugelis kitų Lietuvoje, išgyvena sudėtingą laikotarpį. Menkai logika paremtos mokslo reformos ypač skaudžiai daužo žemės ūkio mokslų pasiūrę. Per dešimtmečius įpratę tarnauti Lietuvos interesams su tais laikais neišvengiamai linkme į rytus, atgavę Nepriklausomybę, lyg ir niekieno neverčiami, tik savų „išminčių geležine valia“, metėmės į vakarus, visai neskatinami dirbti savo kraštui. Kiekviename žingsnyje jutome, o ir dabar tebejuntame, kad agrarinis mokslas Lietuvai mažai reikalingas (tik ar ilgai?). Vos ne prievarta bruktų mokslo žinių persisotinę „žemės ūkio žinovai“ pristeigę įvairiausių tarnybų, rūmų, biurų, posūnių ar podukrų vietoje palikdami mokslo ir studijų institucijas. Neišvengiamai teko kapstyti plačiuose vakarų pasaulio mokslo vandenyse. Kaip mažo Žemdirbystės instituto padalinio – Kaltinėnų bandymų stoties atstovai radome savo vietą vakarų pasaulio mokslo visuomenėje, kaip pajutome tarptautinį Lietuvos agrarinių mokslų pripažinimą, jau buvo rašyta *Mokslo Lietuvoje* (1998 Nr. 5, 6, 22).

Pripažinimas didėja – parama mažėja

1999 metais dar jutome labai aktyvią tarptautinių organizacijų paramą dalyvavimui tarptautiniuose renginiuose. Dalyvavome dviejose Europos dirvožemio apsaugos draugijos (ESSC) organizuotose konferencijose Bratislavoje, Slovakijoje, ir Bonoje, Vokietijoje, *Tarptautinės dirvožemio apsaugos organizacijos* (ISCO) 10-je konferencijoje West Lafayette, JAV, *Šiaurės šalių agrarinių mokslų asociacijos* (NJF) 21-ajame kongrese As, Norvegijoje ir *Tarptautinės geosferos biosferos programos* (IGBP) *Globalinės žemės ekosistemų kaitos* (GCTE) paprogramės konferencijoje Reading, Anglijoje. Minėtuose renginiuose skaitėme pranešimus, ruošėme standus. Dalyvavimui gavome tarptautinių organizacijų finansavimą.

Stiprėjant Lietuvos ekonomikai, ypač dėl aukštų pareigūnų skubėjimo pasigirti „pažanga Lietuvoje“, tarptautinė parama mažėja. Pastaraisiais metais gauname tokią paramą, kokią gauna ir šiuolaikinį ekonomikos lygį turinčių kraštų mokslininkai. Galima pasidžiaugti, kad tarptautinis dėmesys mūsų darbams nemažėja. Pasiūlymai skaityti pranešimus, rengti standus priimami beveik be išimčių net pačiuose prestižiškiausiuose pasaulinio lygio renginiuose. Pasiūlymų lavina tapo tokia didelė, kad nebespėjame rašyti atsakymų. Atsakome tik į ypač vertingus kvietimus. Negaudami paramos, kartais ypač svarbiuose renginiuose dalyvaujame savo lėšomis, nes tiesiog jaučiame pareigą dalyvauti renginyje, kuriame priimtas vienas ar net keli pranešimai. Vienas iš tokių buvo pernai spalio pradžioje Miuncheberge, Vokietijoje vykusio COST 623 programos konferencija *Dirvožemio erozija ir globalinė kaita*. Beveik visi jos dalyviai gavo visišką paramą. Lietuva šios pagalbos negavo, nes nebuvo

pasirašiusi tos programos rėmimo sutarties. Esant tokiai situacijai negalime planuoti dalyvavimo dar dviejuose paskelbtuose minėtos programos renginiuose Vengrijoje ir JAV, į kuriuos esame pakviesti, nors mūsų darbai glaudžiausiai siejasi su ta programa.

2000 m. gavome organizatorių paramą dalyvauti *Tarptautinės fotogrammetrijos ir nuotolinio atpažinimo bendruomenės* kongrese Amsterdame, Olandijoje. Lietuvos Valstybinis mokslo ir studijų fondas praecitais metais parėmė dr. I. Kinderienės da-

petencijos tinklus (KT) ir *Integruotus projektus* (IP), kaip 6-tosios bendrosios programos įrankius. Kaltinėnų bandymų stoties mokslo darbuotojų kolektyvo dėka esame įtraukti į penkias iš šešių Europos Sąjungos tarybos skelbtos programos *Dirvožemio naudojimas ir apsauga tvariai plėtrai* (SoilNet) grupes (<http://www.altera.nl/websites/soilnet>), turime paruoštus darbinus paketus. Esame ir kito KT *Žemės naudojimo kaitos modeliavimas Europoje* (LUCMODE) bei IP *Nauja dirvožemio apsaugos strategija ir politika Europoje* (SOL-

se. Kartu planuojame paruošti keletą publikacijų tarptautiniams žurnalams. Neseniai Wulverhamptono universitete aptarėme besibaigiančių pirmųjų tyrimo metų rezultatus. Koordinatorai liko patenkinti bandomojo projekto rezultatais, todėl planuojame siekti didesnio projekto trejų metų laikotarpiui.

NATO mokslinės programos

2000 m. iniciavome projektą *Dirvožemio apsauga pereinamuoju laikotarpiu: tyrimai Baltijos šalyse NATO paprogramei Mokslo – taikai*.

projektas nebebuvo atrinktas iš po pirmojo etapo likusių 137 išplėstinų pasiūlymų. Nustebau iš partnerių Anglijoje ir Kanadoje išgirdęs vieną atsakymą, kad turime džiaugtis ir didžiuotis dėl projekto atrinkimo antrajam etapui. Deja, Lietuvos mokslo visuomenėje tokie pasiekimai visai nevertinami.

NATO Modernios visuomenės iššūkių komitetas (CCMS) 2001 m. paskelbė žinutę, kad inicijuojamas projektas *Kraštovaizdžio mokslų panaudojimas aplinkos įvertinimui*, kurį koordinuoja JAV aplinkos apsaugos agentūra. Mūsų pasiūlymas dalyvauti po projekto rengime buvo palankiai priimtas. Sužinoję reikalavimus, partneriais pakvietėme Klaipėdos universiteto Geomokslų katedros specialistus. Buvome pakviesti dalyvauti pirmame projekto rengėjų susitikime Las Vegase, JAV, kur skaitėme pranešimą *Dirvožemio erozijos duomenų bazės panaudojimas landšafto pokyčių modeliavimui* ir pristatėme mūsų projekto metmenis. Antrame projekto ruošėjų susitikime Salzau kultūros centre Vokietijoje, kurį organizavo Keliolios universiteto Ekologijos centro specialistai, mūsų projektą *Lietuvos aplinkos kokybės vertinimas kraštovaizdžio lygmenyje* pristatė Klaipėdos universiteto Geomokslų katedros vedėjas dr. A. Tiknius.

Taigi, FP6 nėra vienintelis, nors be jokios abejonės pats svarbiausias, kelias į tarptautinius projektus. Siekdami didesnės pažangos, turėtume partnerių ieškoti ne tik vakarų kraštuose, bet ir kooperuotis kelioms giminingoms Lietuvos institucijoms. Stambesni darbai bus pastebimesni, o susivienijusios tyrėjų grupės galės rasti nišą idėjų pasiūlymui.

Benediktas Jankauskas,
Lietuvos žemdirbystės instituto Kaltinėnų bandymų stoties vyriausiasis mokslo darbuotojas

Lietuvos žemdirbystės instituto Kaltinėnų bandymų stoties vyriausiasis mokslo darbuotojas Benediktas Jankauskas konferencijoje tarp kolegų

lyvavimą *Europos piktžolių mokslo draugijos* organizuotame kongrese Amsterdame. Priimti pranešimai Maskvos Lomonosovo vardo universitete 2000 m. vykusiai konferencijai Geomorfologija 21-ojo amžiaus sandūroje, Rio de Žaneire, Brazilijoje, 2001 m. vykusiai *Tarptautinės dirvožemio apsaugos organizacijos* (ISCO) konferencijai, I-ajam pasauliniam saugios žemdirbystės kongresui Madride, Ispanijoje, ir keletui kitų nemažiau svarbių. Pranešimai nebuvo pristatyti, nes negauta paramos.

Europos Sąjungos 6-oji bendroji programa

Vasario 24 d. Vilniuje vyko 6-osios bendrosios Europos Sąjungos programos pristatymo konferencija. Jos metu buvo pabrėžta, koks svarbus Lietuvos mokslui dalyvavimas tarptautinėse programose, atskleisti pirmieji pasiekimai, dalyvaujant 5-oje bendrojoje programoje. Konferencijoje buvo aptarta, kaip sunku tokiose programose dalyvauti savarankiškai. Matyt, todėl pirmuosiuose tos programos įgyvendinimo etapuose Lietuvos žemdirbystės institutui atstovavo nedaug žmonių. Institutas įsikūręs toliau nuo didžiųjų centrų, vėliau pradėjęs naudotis šiuolaikinėmis ryšių priemonėmis (elektroniniu paštu, internetu). Mažieji instituto padaliniai – bandymų stotys – internetu naudotis pradėjo praecitų metų viduryje. Nepaisydami tokių sunkumų ieškojome galimybių patekti į Europos Komisijos skelbtus 6-osios bendrosios programos Kom-

POL) dalyviai. Visų minėtų programų aprašymai paskelbti CORDIS tinklalapyje (www.cordis.lu). Anglijos Wulverhamptono universiteto prof. M. A. Fuleno vadovaujami baigame ruošti projektą apie dirvosauginę žemdirbystę Baltijos šalyse, kurį planuojame pateikti šių metų gale. Projekto ruošime dalyvauja trys Lietuvos, po vieną Latvijos ir Estijos institucijas. Ieškome ir kitų galimybių jungtis į 6-ąją bendrąją Europos Sąjungos programą.

Jungtinės Karalystės Leverhulmo pasitikėjimo fondas (The Leverhulme Trust, UK)

Bendradarbiaudami su jau minėtu Wulverhamptono universiteto prof. M. A. Fulenu paruošėme projektą *Anglies sekvestravimas Lietuvos dirvožemiuose*. Leverhulmo Fondas (<http://www.leverhulme.org.uk/Grants.html>) finansavo vienerių metų bandomąjį projektą. Sukaupėme daug vertingų tyrimo duomenų, kuriuos atliko ir minėto universiteto specialistai. Dalį duomenų planuojame skelbti šiais metais Lietuvos žemės ūkio universiteto, Lietuvos Mokslų Akademijos ir Lietuvos dirvožeminių draugijos organizuojamoje tarptautinėje konferencijoje *Dirvožemio ir agrochemijos pasiekimai integruojantis į ES*. Kitą dalį skelbsime analogiškoje Vokietijos dirvožeminių Freiburge organizuojamoje konferencijoje ir kituose tarptautiniuose renginiuose.

Kartu su Anglijos, Kanados ir Estijos mokslininkais ruoštas projektas buvo atrinktas ruošti išplėstiniam pasiūlymui iš daugiau kaip 950 atrankai gautų projektų. Tokio kompleksinio projekto paruošimas reikalauja daug darbo ir laiko. Nors viską pasisekė atlikti laiku, bet mūsų

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA IR KULTŪROS, FILOSOFIJOS IR MENO INSTITUTAS

praneša, kad 2003 m. balandžio 10 d. 15 val. VDA posėdžių salėje (Maironio g. 6, Vilnius) menotyros mokslo krypties doktorantė RŪTA PILECKAITĖ viešame doktorantūros komiteto posėdyje gins daktaro disertaciją „ŠIUOLAIKINĖ LIETUVIŲ JUVELYRIKA TARPTAUTINIAME TAIKOMOSIOS DAILĖS KONTEKSTE“ (humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H).

Doktorantūros komitetas:

komiteto pirmininkas – doc. dr. Aleksandra ALEKSANDRAVIČIŪTĖ (Kultūros, filosofijos ir meno institutas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H);

nariai:

prof. habil. dr. Algirdas GAIŽUTIS (Lietuvos mokslų akademija, humanitariniai mokslai, filosofija, 01 H);
prof. habil. dr. Kęstutis NASTOPKA (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, 04 H);
akad. habil. dr. Lioginas ŠEPETYS (Lietuvos mokslų akademija, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H);
doc. dr. Raminta JURĖNAITĖ (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H);

oponentai:

prof. habil. dr. Viktorija DAUJOTYTĖ-PAKERIENĖ (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, 04 H);
dr. Lijana NATALEVIČIENĖ (Kultūros, filosofijos ir meno institutas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H).

Su R. Pileckaitės moksliniu darbu galima susipažinti Vilniaus dailės akademijos ir Kultūros, filosofijos ir meno instituto bibliotekose.

Pradžia Nr. 6

Lietuvos muzikos akademijai – 70 metų. Tai ypač gera proga mokslo bendruomenę supažindinti su šios aukštosios mokyklos veikla. Apie tai kalbamės su Akademijos rektoriumi prof. Juozu ANTANAVIČIUMI. Nesunkiai įsitikinsime, jog rektorius kalba ne vien apie Akademijai ir muzikams rūpimus dalykus.

Ką reiškia rengti kino specialistus

Geriamasis Rektoriau, nesunku suvokti, kad naujų specialybių rengimas Muzikos akademijai kelia vis naujas uždavotus. Kokias?

Įsivaizduokite, ką reiškia rengti, pavyzdžiui, kino specialistus. Jau nekalbu apie filmavimo kameras ir kitą reikalingą įrangą. Lietuvoje neįmanoma kino juostų net išryškinti, jas tenka vežti į Prahą arba Baltarusiją. Norint pagal studijų programą sukurti nors ir menkiausių studentišką filmuką man tenka pasirašinėti egzotiškas sąskaitas, kuriose vardijami patys keisčiausi dalykai: keli stiklainiai marinuotų agurkų, 3 kg žuvis, pasisamdytas šuo, kuris vaikščios kadre su šeimininku, ar filmavimui išsinuomotas butas. Mat to reikia pagal filmo siužetą. O mūsų kino specialistui parengti, kaip jau sakytą, finansavimas skiriamas keliskart mažesnis, negu stomatologui.

O kaip su mūsų studentų spektakliais? Gerai, kad operos dainininkų spektaklius prisipašome statyti Operos teatre, dramų aktorių – kuriame nors kitame sostinės teatre. Teatras surenka šiek tiek lėšų iš žiūrovų, todėl už salės nuomą pinigų iš mūsų neima. Tačiau mūsų artistus reikia bent minimaliai apmokyti, pagaminti bent šiokią tokią butaforiją, dekoracijas... Visa tai kainuoja.

Geriamasis Rektoriau, skaitytojų būsite apkaltintas, kad šnekate tik apie pinigus.

Taip visi ir sako, bet tada atskau: mes žinome ir kitas savo problemas. Mums rūpi ir dėstyto metodika, kuri ne visada pati moderniausia. Galiu sutikti su studentais, kurie pasigenda tų naujovių. Tačiau dera matyti ir gerus postūmius: tai, kad per tvarkant mokslą ir studijas Lietuvoje mes sugebėjome aplenkinti daugelį Europos valstybių, kad vieni pirmųjų perėjome prie triapakopės – bakalauras, magistras, doktorantas (o ir meno aspirantas) – sistemos, seniai perėmėme Europoje sutartą studijų kreditų sistemą, tai didelis mūsų žingsnis modernių studijų link. Vokietijoje aukštosios muzikos mokyklos to dar neturi, ten dar verda ginčai – verta ar ne perimti šią naują sistemą. O juk bus priversti, nes ir Vokietija pasirašė Bolonijos deklaraciją. Vokiečiai ar prancūzai galiu suprasti, nes kaip čia dabar Haidelbergo ar Sorbonos universitetai, Paryžiaus konservatorija, turintys giliausias istorines šaknis, mėgdžios kažkokius amerikietiškus kreditus. O kai kurie Lietuvos universitetai jau nuo 1992 m. turi modernią studijų struktūrą – reikia matyti tuos gerus pokyčius. Tačiau kas be ko, ne viskas vyksta sklandžiai, dar nepakankamai atnaujintos studijų programos ir jų dėstyto metodika, studentai neretai visiškai teisingai priekaištauja dėl studijų turinio ir kokybės, per menkai modernizuota studijų aplinka, dažna studijų programa turi problemų su kvalifikuotų pedagogų rengimu ar pasitelkimu. Su-

Jauna ne amžiumi – dvasia (2)

pratimo, ko reikia moderniam universitetui, atrodo, turime, bet stinga lėšų pažangioms idėjoms įgyvendinti... Galiu dar kartą apie pinigus? Gerai. Yra Ciuriche tokia aukštoji mokykla – *Eidgenossische Technische Hochschule* (ETH). Tai politechninis universitetas, tokio profilio ir dydžio (apie 12 tūkst. studentų), kaip ir VGTU. Jo metinis biudžetas (2001 m. duomenys) – virš 738 milijonų eurų, – t. y. jis penkis kart (!) didesnis, nei 14 Lietuvos valstybinių universitetų biudžetas kartu sudėjus (įskaitant ir pačių universitetų uždirtuosius pinigus)... Aišku, tai išskirtinis universitetas ir Vakarų šalių mastu, bala jo nematė. Bet kuriant bendrąją Europos studijų erdvę, įsijungus į Europos darbo rinką, Gedimino technikos universiteto absolventui teks konkuruoti su ETH universiteto absolventu, į kurį investuota „n“ kartų (bijau nurodyti skaičių...) daugiau lėšų. Kokie mūsų šansai laimėti darbo vietą? Panaši situacija ir meno studijų srityje...

Menas privilegijų nesuteikia

Ar Muzikos akademijos dėstytojų darbas brangiau apmokamas nei kitų šalies aukštųjų mokyklų dėstytojų?

Deja ne, naudojames lygiai ta pačia atlyginimų lentele, kaip ir kiti universitetai. Prof. Virgilijus Noreika, mūsų aukščiausios kvalifikacijos vokalo pedagogas už didelį darbo krūvį gauna tiek pat, kiek ir bet kuris šalies universiteto habilituotas daktaras, t. y. apie 1,5 tūkst. Lt. į rankas per mėnesį.

Ar tai teisinga? Vis dėlto V. Noreika tai ne šiaip eilinis profesorius – ne vienas iš daugelio. V. Noreika yra vienas visoje Lietuvoje.

Žinoma, tai neteisinga. Kaip neteisinga ir dar daugelio kitų „aukščiausios prabos“ menininkų-peda-

gogų atžvilgiu. Ir vis dėlto, turint lėšų diferencijuoti atlyginimus, nebūtų lengva nustatyti pedagogo „vertinimo reitingą“, kaip tai lengva ranka daro tikslųjų mokslų atstovai, dėstytojo-mokslininko prestižą „tiksliai“ išmatuodami į ISI žurnalų lentynas „padėtais“ jo straipsniais. Bet tai žymiai mažesnė problema, nei problemiška galimybė žymiai padidinti Akademijos biudžetą. Žinoma, jeigu Muzikos akademija būtų privati institucija, sugebanti sukaupti

pakankamai lėšų, tai galėtų, pasikvietus bet kurį dėstytoją, mokėti jam tiek, kiek jis vertas. O kalbant apie dėstytojų kvalifikaciją, jų kontingento nepaliaujamą senėjimą, sakau, kad nėra paprasta pakeisti pagyvenusį pedagogą, nors studentai kartais skundžiasi, kad kai kurio jų dėstytojo metodika pasenusi, gal žmogus ir nuo gyvenimo jau pavargęs. Ar lengva jį pakeisti?

Baigiasi kadencija ir nebūtina perrinkti.

Deja, kai kuriuose universitetuose nematyti eilių gabaus jaunimo, pretenduojančio užimti senosios profesūros vietą. Kai perspektyvus jaunas žmogus išgirsta, kiek uždirbs po 20 metų tapęs profesoriumi, atvėsta jo noras siekti profesoriaus karjeros. Muzikos akademijoje kol kas dar atsirastų ateinančio jaunimo, bet su išėjimu bėda. Vyresnieji, o jie visi yra garbūs žmonės, mene ir pedagogikoje nugyvenę visą savo gyvenimą, nuolat buvę koncertų ir spektaklių afišose, knygų viršeliuose, bijo ir pagalvoti apie pensiją – iš esmės skurdžiaus pašalpą... Todėl žmogus ir laikosi iš paskutiniųjų.

Kaip tuos dalykus sprendžia kitos valstybės?

Turtingose valstybėse dėl pedagogo, ypač profesoriaus vietos vyksta dideli tarptautiniai konkursai, nes atlyginimai labai solidūs. Dėl jų ver-

Lietuvos muzikos akademijos rektorius prof. Juozas Antanavičius

tams, profesorius nors ir neberenkamas, bet Senato nutarimu su juo gali būti sudaryta darbo sutartis trims metams, po to dar trims...

Klupdo biurokratizmas

Dažnai mus tiesiog gniuždo nuolat augantys biurokratiniai reikalavimai. Popierių srautai auga kaip nuokalo riedantis sniego gumulas. Paveldėjome dalį sovietinio biurokratizmo, pridėjome savąjį tautiškąjį, ir dar importavome briuseliškąjį. Jūs neišvaizduojate, kaip sunku yra nupirkti paprastą fortepijoną, netgi jei pavyko gauti biudžetinių pinigų. Perki, žinoma, tik konkurso būdu. Kiekvienas pianistas žino, koks instrumentas yra optimaliausias pagal kainą ir kokybę, bet konkurso skel-

Europos aukštųjų muzikos mokyklų asociacijos kongreso dalyvius sveikina Lietuvos muzikos akademijos rektorius prof. Juozas Antanavičius

ta pakovoti. Kai kuriose šalyse esama ir drastiškų įstatymų, panašiai, kaip ir Lietuvos aukštojo mokslo įstatymo postulatą apie tai, kad sulaukęs 65 metų profesorius jau neberenkamas pareigoms. Vieno švedų kolegos klausiau: *Kas, jeigu tas profesorius Nobelio premijos laureatas?* Pasirodo, nėra jokio skirtumo, prieš įstatymą visi lygūs. Nebent toks emeritas gali būti pakviestas konsultuoti, pavienių paskaitų paskaityti. O Lietuvos įstatyme, suėjęs 65 me-

bime negalima pranešti, kokios firmos fortepijoną norėtum įsigyti. Jei pasiūlys pigiau *Krasnyj oktiabr* vietoj *yamahas*, privalėsi pirkti. Viešųjų pirkimų tarnyba gali priversti atnešti gerą pasiūlymą vien dėl to, kad pasiūlymo lapai nesunumeruoti ar konkursantai nurodė vieno instrumento kainą, kai tuo tarpu tu ketini pirkti keletą. Be kvalifikuoto teisininko jau nebegalime išsiversti...

Kas trukdo samdytis juristą? Gal pigiau kainuotų?

Gal pigiau kainuotų? Gal pigiau kainuotų?

Iki šiol daugiau valytojų turėti atrodė svarbiau negu juristą. Bet dabar įsitikinome, jog klimpstame. Baldu įsigijimo ir kiti konkursai tuo įtikino. Mes negalime nupirkti atskiro stalo, nes jį pirkti nepriklauso už investicines lėšas. Vadinas, reikės pirkti visą kabineto baldų komplektą.

Pradėjome ieškoti teisininko, kuris galėtų atstovauti Muzikos akademijos interesams. Kreipėmės į jaunesnius šios profesijos atstovus, nes prityrusiems neišsimokėtume. Galėtume mokėti už pusę etato. Į pasiūlymą atsiliepė keli jauni žmonės. Vienas jų, išgirdęs, kiek mokėsimė per mėnesį, atsistojė ir pasakė, jog per dieną tiek uždirba.

Žinote, kiek mes mokame muzikos instrumentų derintojui? 450 Lt. O jam priklauso derinti 20 fortepijonų, kai kuriuos senesnius kasdien. Derintojai surengė streiką, buvome priversti jiems pridėti po 100 Lt. Bet visos tos ir dar daugelis kitų nepadengtų išlaidų veda į tai, kad gruodžio mėnesį gali tekti išjungti patalpų šildymą... Tai Jums ir atsakymas į priekaištą, kodėl daugiausia kalbame apie pinigus.

Išeina, kad Muzikos akademijai 70-metis gana nelinksmas.

Anaipol, prie nepriteklių pripratome kaip prie neišvengiamų žiemos šalčių. Antra vertus, nuodėmė būtų verkšlenti, kai neseniai išsprendėme vieną didžiausių – patalpų stokos problemą. Juk Vyriausybė jubiliejaus proga mums padovanojo Kongresų rūmų naują mokomąjį korpusą! Negaliu sakyti, kad mūsų nepastebėtų, negerbtų visuomenė, valdžios atstovai. Juk visus meno institucijas, kuriose dainuojama, griežiama, vaidinama, beveik be išimties gyvos Akademijos pedagogų, studentų ir absolventų dėka. Visų žymiųjų šalies artistų Alma Mater – LMA. Beje, pramokome ir rėmėjų susirasti. Reguliariai mums padeda ALNA, V. Landsbergio ir S. Karoso fondai. O neseniai gavau malonų raštą iš *Achema grupės* koncerto su jos valdybos pirmininko Bronislovo Lubio parašu. *Achema* Muzikos akademijai skiria 10 tūkst. eurų paramą fortepijonui įsigyti.

Būsimojus studentus stebi nuo 6-7 metų

Lyginant su kitomis šalies aukštosiomis mokyklomis Muzikos akademija turi vieną didelį privalumą: mes savo būsimojus studentus išvystame, kai jiems būna 6-7 metai ir visą laiką, kol jie auga ir tobulėja, juos stebime. Vargu ar kitose specialybėse taip yra. Dabar vidurinėse mokyklose diskutuojama, ar reikia moksleivius per paskutinius 2 metus profiluoti, o mūsų būsimojų studentų profilavimas pradėdamas dar tuo metu, kai tie vaikai įstoja į pirmą muzikos mokyklos klasę. Tai gi visi jie seniai profiluoti. Kas iš to išeina?

Prieš keletą dienų teko būti Kaune, visuomeninės organizacijos *Consilia Academica* surengtame gražiame renginyje – konferencijoje *Kad Lietuva neišsivaikščiota*. Po konferencijos Juozo Naujalio menų gimnazijos moksleiviai surengė koncertą. Visi atlikėjai nuo 5 iki 12 klasės yra daugkartiniai įvairių konkursų laureatai. Jeigu visus tuos muzikantus laureatus suskaičiuotume, tai įsitikintume, jog nė vienoje kitoje srityje turbūt nėra tiek įvairių olimpiadų nugalėtojų, kiek tarp jaunųjų muzikantų. Net ir sportininkai čia negalėtų lygintis. Negaliu atsištevėti: į sceną išeina 5 klasės mokinukas klarnetistas, klarnetas beveik remia žemę. O groja jis kaip

tikras virtuozas – prasmingai, išraiškingai. Galvoju: juk šis vaikas dar 7 metus pūs klarnetą mokykloje, o tik po to ateis į Muzikos akademijos pirmąjį kursą – tad kokio lygio muzikantą iš jo galėsime parengti!

Turime labai gero lygio „apačią“, įvairaus tipo muzikos mokyklas ir konservatorijas. Jeigu ne šis pagrindas, tai ir Muzikos akademijos nuopelnai būtų kur kas mažesni. Lietuvos muzikinio parengimo visa sistema dirba ne tik mūsų Akademijos, bet ir visos Lietuvos muzikinės kultūros labui.

Tai ir yra tos gyvybingos šaknys, kurios mums visiems leidžia pasidžiaugti išties turingu Lietuvos muzikiniu gyvenimu. Vis dėlto norėčiau Jūsų paklausti, kaip labiausiai susinteresuoto ir nuolat su šiais dalykais susiduriančio žmogaus: ar per Nepriklausomybės laikotarpį šitos muzikinio rengimo šaknys, vaikų muzikos mokyklų veikla pagerėjo? O gal priešingai?

Bent kiek žymesnio pagerėjimo gal ir nėra, o pavojų jau iškilio. Gal dar negaliu kelti aliarmo, bet kai muzikos mokyklos yra pavadintos neformalaus ugdymo institucijomis ir perduotos savivaldybių jurisdikcijai, kai kurioms iš jų jau gresia realūs pavojai. Savivaldybė yra mokyklos steigėja, ji, pristigusi lėšų, galės mokyklą ir uždaryti. Šalyje yra apie 100 muzikos mokyklų. Tai meninio ugdymo institucijos, kurios nesiekia rengti profesionalus muzikus. Bet iš šių moksleivių gal 5 ar 10 proc. per konservatorijas vėliau ateina į Muzikos akademiją ar į Klaipėdos universiteto Menų fakultetą. Tačiau net ir nesiekiantys tapti muzikos profesionalais jaunuoliai toli gražu nėra „prarastosios kartos“ atstovai. Ar ne todėl Vilniaus universitetas turi du gerus chorus, Pauliaus Koncės vadovaujamą kamerinį ansamblį ir orkestrą, kad į universitetą įstojo muzikos mokyklose griežti ar dainuoti pasimokę ir pamėgę jaunuoliai? Tai puiku, nes visuomenėje tik daugėja meniškai išprususių žmonių.

Vis dėlto grįžkime prie muzikos mokyklų. Kokį pavojų joms matote, jeigu užsiminėte apie pastangas Švietimo įstatyme įtvirtinti muzikos mokyklų veiklą užtikrinančius „saugiklius“?

Įstatymiškai muzikos mokyklos perduotos savivaldybėms, o pastarosios vis stinga lėšų. Todėl ir tų muzikos mokyklų likimas dažnai priklauso nuo savivaldybės tarybos ar valdybos narių požiūrių... Jeigu iškils klausimas, ar iš savivaldybės lėšų asfaltuoti gatvę, ar toliau išlaikyti muzikos mokyklą, tai balsai gali labai įvairiai pasiskirstyti. To ir bijome. Švietimo įstatyme galėtų būti „saugiklis“, kuris leistų savivaldybėms muzikos mokyklas uždaryti tik tada, jeigu tam pritartų LR švietimo ir mokslo ministerija. Deja, mūsų siūlomi „saugikliai“ prieštarauja Savivaldybių įstatymui: kas mokyklas atidaro, tas turi teisę ir uždaryti.

Iš tikrųjų šalyje muzikos mokyklų nesumažėjo, bet jau nutiko keletas nemalonių atvejų. Štai Plungėje veikia labai gera muzikos mokykla. Tačiau tos mokyklos filialiuką viename iš rajono miestelių jau spėta uždaryti. Tiesa, ne iš piktos valios. Lietuva nebėgali išlaikyti mažų mokyklų ir siekia jas jungti su didelėmis, o moksleivius norima vežioti autobusiukais. Vargu ar muzikos mokyklos – neformalaus ugdymo institucijos – vaikams bus skirtas geltonasis autobusiukas, kai jų ir taip trūksta formaliaus ugdymo bendrojo lavinimo mokykloms? Štai ir problema. Koordinacinė muzikinio ugdymo taryba, Muzikos akademijos Senatas ir

profesūra sunerimusi: jeigu tokia muzikos mokyklų griūtis prasidėtų, tai kitą mūsų Akademijos jubiliejų minėtume ne skambant *Magnificat* ir *Aleliuja*, kaip ketiname netrukus, bet skambant vienam iš gausių gedulo maršų. Bet taip neatsitiks, nes taip negali atsitikti...

Kokią muzikinio gyvenimo nišą šalyje užima konservatorijos?

Labai neblogą nišą, nes užpildo

dentus, konsultuoja mokytojus. Tai gi esame kasdienėje sąveikoje. Vargu ar kuris nors universitetas galėtų palaikyti tokį nuolatinį ryšį nors ir su nedideliu skaičiumi iš daugiau kaip tūkstančio šalies vidurinių mokyklų. O Muzikos akademija su penkiomis konservatorijomis ir trimis specialiosiomis menų mokyklomis – gali.

Ar nekyla Muzikos akademijai noras visoms toms konservatorijoms, spe-

kada Lietuva? Juk Mstislavas Rostropovičius, Monserat Kabalje ar Rikardas Mutis „kainuoja“ dešimtis kartų brangiau už geriausius mūsikius atlikėjus. Todėl esu optimistas, manau, kad nacionalinė Muzikos akademija dar ilgai nepraras savo reikšmės.

Tačiau Nacionalinio operos ir baletoto teatro direktorius Gintautas Kėvišas galvoja kiek kitaip ir pasiryžęs į

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Prieš koncertą

tarpą tarp muzikos mokyklų ir Muzikos akademijos, surenka savo apskrities muzikos mokyklas baigusius vaikus, norinčius siekti muziko profesionalo karjeros, ir parengia juos aukštajam mokslui. Į konservatorijas moksleiviai stoja po 9 klasių, įgyja vidurinį išsilavinimą ir muzikinę specialybę, o geriausieji gali stoti į Muzikos akademiją ar Klaipėdos universiteto Menų fakultetą. Tiesa, konservatorijos neįgavo kolegijų statuso, nes į kolegijas stojama po vidurinės mokyklos.

Bičių ir gėlių sąveika

Iš to, ką sakote, Rektoriau, išeitu, jog pripažįstate: didžią Muzikos akademijos laimėjimų dalį reikėtų dalytis su krašto muzikos mokyklomis ir konservatorijomis. Jeigu ne šios krašto muzikinės kultūros šaknys, tai ne tokia vešli būtų ir muzikos medžio viršūnė, o tokia daugelio žmonių išvaizdavimu ir yra jubiliejų švenčianti Muzikos akademija.

Mes dirbame ranka rankon. Jeigu statome bendrą muzikinės kultūros namą, tai kažkas kloja pamatus, kiti renčia sienas, o mes, sakykime, uždėdame stogą ir pakeliame vainiką. Tačiau kas kartu su mumis dirba, kas tuos pamatus kloja ir sienas renčia? Mūsų auklėtiniai. Konservatorijoms ir muzikos mokykloms parengiamieji mokytojus, teikiame metodinę paramą, o jos savo ruožtu mums siunčia savo parengtus moksleivius. Tai bičių ir gėlių sąveika – vienos kitoms reikalingos.

Ar mūsų universitetų profesūra gali pažinti, pavardėmis minėti kokių nors periferijos mokyklų vieną ar kitą gabų vaiką, kuris tik po 5 ar daugiau metų ateis į tą universitetą? O mes žinome savo būsimuosius studentus pavardėmis nuo mažens. Man vienos ar kitos katedros vedėjas dažnai pasako, jog Rietave ar Mažeikiuose auga labai talentingas jonaitis ar petratis – jaunas smuikininkas, kuris po kelerių metų ateis studijuoti į mūsų Akademiją. Mat mūsų dėstytojai vyksta į muzikos mokyklas egzaminų komisijų pirmininkais, nuveža koncertuoti savo stu-

cialioms menų ir muzikos mokykloms vadovauti? Būtų gal ir logiška?

Uzurpuoti valdymą pagundų nekyla, o šioji tokią reguliavimo galią turime. Pirmiausia per mūsų profesūros autoritetą, nes kai kurie tų profesorių dirba ir konservatorijose ar muzikos gimnazijose. Pasirengia ten ir savo būsimus studentus. Prie mūsų Akademijos veikia Koordinacinė muzikinio ugdymo taryba, kuri yra kolektyvinis Švietimo ir mokslo ministerijos ekspertas muzikinio ugdymo klausimais. Turime tam tikrą balsą, nes pagal nuostatus tos Tarybos pirmininkas yra Muzikos akademijos rektorius. Taryba organizuoja diskusijas apie visą muzikinės edukacijos sistemą. Į Tarybą įeina visų grandžių atstovai, net ir vaikų lopšelių bei darželių muzikos mokytojai. Mes kartą per mėnesį ar du renkames ir aptariame visai sistemai svarbius klausimus, teikiame rekomendacijas Ministerijai. Tai gi turime tam tikrą valdymo įtaką.

Svetimos žvaigždės nesušildys

Ką galėtumėte pasakyti apie Muzikos akademijos vaidmenį tarp kitų Lietuvos meninių ir muzikinių institucijų?

Kai tenka ieškoti geresnio finansavimo, pabrėžti mūsų nuopelnus, tai pašnekovų akyse matau lyg ir neišsakytą mintį: jūs ten gražiai dainuojate, grojate, vaidinate, bet ar ne per daug Lietuvoje tų muzikantų ir artistų bei jų rengimo institucijų? Operos teatras, Filharmonija, Kongresų rūmai, dramos teatrai, koncertai sostinės Rotušėje ir kitur. Dar ir Muzikos akademija... Mėginam prieštarauti. Muzikos akademija ir yra visų tų institucijų maitintoja. Uždarykite Filharmoniją ar Operą. Tragedija! Bet vis dėlto tie patys dainininkai ir muzikantai po mėnesio kito jau dainuos, gros ir vaidins kitose scenose. Bet uždarykite Muzikos akademiją – po 10-15 metų visos tos muzikinės ar teatro organizacijos taps tylos dykuma... Turtingosios šalys talentus gali nusipirkti, taip ir daro. Bet ar galės

Lietuvą kviestis aukščiausio rango pasaulines žvaigždes.

Vieną kitą pasikviesti pavyks, bet jie nepakeis mūsų nacionalinių atlikėjų. Nes jų reikia ne vieno kito. Štai JAV, turinti fantastiškų orkestrų, aukščiausio lygio muzikos institucijų, neturi tų „apačių“, to pamato, kurį turime mes. Susivilioja pedagogų ir studentų kontingentą iš viso pasaulio. Ir ten atvyksta patys gerieji – „grietinė“. Malonu, kad ir mūsų geruosius absolventus galima prie jų priskirti. Turiu konkrečių pavyzdžių, kai garsiose Europos muzikos aka-

demijose ten nuvykę mūsikiškai buvo geriausi savo specialybėje. Pasaulio aukštųjų muzikos mokyklų kokybės etalonas yra Niujorko Džuljardo mokykla (Juilliard School). Dabar mes joje turime tris savo auklėtinius: pianistą Gabrielių Alekną, du brolius Puodžiukus – smuikininką ir pianistą. Jie ten pateko, nes turi šios pasaulinio garso mokyklos reikalavimus atitinkantį pasirengimą.

Arba Anglija. Tokia didinga valstybė, tačiau per visą savo istoriją tėra turėjusi tik kelis pasaulinio garso kompozitorius: prieš tris šimtus metų Henri Perselį, jau šiame šimtmečiuje Bendžaminą Briteną ar Edvardą Elgarą... Bet jų nedaug, lyginant su Vokietija ar Italija. O muzikinis anglų gyvenimas buvo ir yra labai gyvas, nes jie visada pasikviesdavo atlikėjų, kompozitorių iš žemyno Europos. Net įžymiajam vokiečių kompozitoriui Georgui Frydričiui Hendeliui anglai suteikė savo šalies pilietybę ir laikė savą nacionaliniu kompozitorium.

Pasaulis, turtingasis pasaulis, menininkus susikvies, nusipirks, bet mes dar negreit tai padarysime. Todėl turime gerbti savo talentus, suteikti jiems bent pakenčiamas sąlygas, kad jie kuo mažiau „išsivaikščiotu“ iš Lietuvos.

O muzikantų – ar per daug jų?

Matote, batų reikia tiek, kiek yra kojų. Galima turėti 3-5 poras, bet yra riba. Gero meno riba gero kai labiau neaiški. Manau, kuo daugiau jo vartojama, tuo sveikiau tautai ir Valstybei. Kai atlikėjai koncentruojasi vis tuose pačiuose centruose, koncertuoja tose pačiuose salėse, vilioja vis tuos pačius klausytojus, tada jų tampa per daug. Vilnius gal net ir persodrintas. Tačiau jei vykdytume Konstitucijos priesakus, kad visi Lietuvos piliečiai turi vienodas teises, tarp jų ir į meno paslaugas, tada muzikų, teatro, aktorijų, dailininkų būtų šalyje gerokai per mažai.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

**ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS**

skelbia viešus konkursus eiti pareigas šiose katedrose:

EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS

Lietuvių kalbos didaktikos katedroje – lektorius (2 po 0,5 etato);
Matematikos didaktikos katedroje – profesorius (1 etatas), lektorius (2 etatai), asistento (3 etatai);
Meno edukologijos katedroje – lektorius (1 etatas);
Psichologijos katedroje – asistento (1 etatas);

FIZIKOS IR MATEMATIKOS FAKULTETAS

Aplinkotyros katedroje – lektorius (1 etatas);
Informatikos katedroje – asistento (1 etatas);
Matematikos katedroje – profesorius (1 etatas);

HUMANITARINIS FAKULTETAS

Lietuvių kalbos katedroje – lektorius (1 etatas);

MENŲ FAKULTETAS

Dirigavimo ir dainavimo katedroje – docento (1 etatas);
Dizaino katedroje – asistento (0,25 etato);
Piešimo katedroje – docento (1 etatas);
Tapybos katedroje – docento (1 etatas);

SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS

Ekonomikos katedroje – docento (1 etatas), lektorius (1 etatas), asistento (3 etatai);
Vadybos katedroje – profesorius (1 etatas), docento (2 po 0,5 etato), lektorius (2 po 1 etatą ir 0,5 etato), asistento (1 etatas ir 0,5 etato);

TECHNOLOGIJOS FAKULTETAS

Mechaninės technologijos katedroje – profesorius (0,5 etato).

Dokumentai priimami tris savaites nuo konkurso paskelbimo spaudoje dienos adresu: Šiaulių universitetas, Vilniaus g. 88, LT-5400 Šiauliai; telefonas pasiteirauti: (8-41) 595751.

Rektorius

PRISIMENAME ISTORIKĄ RIMANTĄ JASĄ (3)

Pabaiga, pradžia Nr. 5

Istoriko Rimanto Jaso pirmųjų mirties metinių sukakties dieną, sausio 24-ąją, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje prisiminimais apie kolegą dalijosi buvę jo bendradarbiai, mokslo ir studijų draugai bei žmonės, kuriuos likimas, veiklos pobūdis suvedė su šia išskirtine asmenybe. Net ir netekęs regėjimo, negalėdamas įgyvendinti visų savo kūrybinių sumanymų, jis diena iš dienos iš Antakalnio, kur gyveno, atvažiuodavo į savąją biblioteką. Be jos, kaip ir be pamėgtojo istorijos mokslo, neįsivaizdavo savo gyvenimo.

Didžiausias jo darbas liko neparašytas

Antanas Tyla, istorikas.

Atsiprašau, kad kalbu antrą kartą, bet po Genovaitės Gustaitės ir prof. Arnoldo Piročkino kalbos norėčiau priminti vieną R. Jaso, kaip istoriko, dramą. G. Gustaitė minėjo puikų R. Jaso darbą apie Jokūbą Jasiuskį, kuris taip ir nebuvo išspausdintas. Ir štai kodėl. R. Jasui Lietuvos istorijos institute buvo suplanuota tema *Tado Kosciuškos sukilimas*. Pagal terminus darbas jau turėjo būti atliktas, kai archyvo fondų saugotoja parodė tą fondą, kur ir buvo tęstinė medžiaga apie 1794 m. sukilimą. R. Jaso jos ieškojo kituose fonduose ir nebuvo radęs. Jis persirašė beveik visą tą medžiagą, bet tada jau reikėjo sėsti prie knygos *Lietuvių karas su kryžiuočiais* (1964 m.), joje

Sausio 24-ąją Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje buvo prisimintas tris dešimtmečius joje dirbęs istorikas Rimantas Jisas

jungti. Tačiau tuo metu R. Jisas jau išėjo į Enciklopedijų redakciją ir taip didysis jo darbas liko neparašytas.

Tačiau prieš keletą metų jis grįžo prie šio darbo. Sykį paskambino ir paprašė, kad ateičiau į archyvą ir padėčiau jam skaityti. Jis pats jau neįstengė, tik juodu flomasteriu kai ką pasižymėdavo. O tas bylas, kurias jis prašė manęs padėti žiūrėti, tvarkyti ir įvardyti dokumentus, jis jau maždaug žinojo atmintinai. Tik reikėjo atversti ir pasakyti, ar iš tikrųjų čia tas. Jis tuo flomasteriu žymėjosi gal labiau tų dokumentų lokalizaciją, o ne turinį, kurį gerai atsiminė.

Todėl noriu grįžti prie pasiūlymo, kurį jau buvo iškėlęs prof. A. Piročkinas: ar nebūtų galima istori-

kutinių R. Jaso darbų bibliotekoje. Kartu rengėme *Lietuvos istorijos bibliografiją, 1976-1980 m.* Bibliotekoje dirbau labai neseniai ir su R. Jasu geriau susipažinau, kai teko rengti šios bibliografijos schemą. Visa surinkta medžiaga tebuvo krūva kortelių, sudėtų į dėžes – jokios sistemos ir tvarkos. Neturint sistemos, jos nebuvo įmanoma sutvarkyti. Kiek subėgėjau, mėginau tokią sistemą sudaryti, bet man pačiai buvo aišku, kad padariau netobulai. Direkcija patarė pasitarti su R. Jasu, kuris bibliotekoje dar turėjo ketvirtį etato. Kiekvieną dieną į biblioteką ateina, tad padėti neatsisakys.

Susitikusi koridoriuje pradėjau jam aiškinti, kad rengiame bibliografiją, bet nesu istorikė, tik bibliografė, todėl gerą schemą man sunku padaryti. R. Jisas labai mieliai sutiko padėti. Iš pačių pirmųjų mūsų susitikimo akimirkų įsitikinau, kad jis supranta, kaip svarbu parengti Lietuvos istorijos bibliografiją nuo seniausių laikų. Šitiek turime gerų istorikų ir bibliografų, daug laiko praėjo, o teurime tik atskiras Lietuvos istorijos bibliografijos užuomazgas, bet ne visumą.

R. Jisas man padėjo sudaryti schemą, skaitydavau, kas parašyta korektelėse, o jis sprendavo, į kokį skyrių tą medžiagą dėti. Jeigu kildavo neaiškumų, užkliūdavo pavadinimas ar netikslus data, reikėdavo vartyti žiny-nus, enciklopedijas ir išsiaiškinti iki galo. Tik tada medžiaga atsidurdavo reikiamoje vietoje.

Rimas norėjo tą darbą padaryti greitai, bet jis mums ėjosi nelengvai. Bedirbant matydavau, kaip istorikas pavargdavo – darydavome pertraukėles. Gerdavome arbata, šnekučiuodavomės gyvenimiškais temomis. Prisimenu, sakė: *Turėjau mamą, labai mylėjau, ir kol mama buvo gyva, aš nežinojau, ką reikė kę nors namuose daryti. Dabar mamos nėra, palikau visai vienas...* Stengdavomės Rimui padėti, ką nors pasiūlyti – ne tik aš, bet ir kitos čia sėdinčios moterys.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais jis jautėsi vienišas. Kartais į biblioteką ateidavo labai nusiminęs – ir blogai jausdavosi, ir viskas jam atrodė blogai. Paskirtas padėjėjas kažko nepasikaitė, nepadėjo. Žodžiu, darbai nesisekė, jautėsi prislėgtas. Stengdavomės jo nuotaiką praskaidrinti. Dažnai pavykdavo. Išėidamas sakydavo: *Na, va, dabar man vėl norisi gyventi. Lengviau atsikvėpiu.*

Ir dar toks prisiminimas. R. Jisas sakė: *Jeigu žmogus savo gyvenime nepasodino nė vieno medžio – konkretaus, ne kūrybinio – vadinas, nevertėjo gyventi. Niekais nuėjo gyvenimas. Turi medis užaugti. Kad taip būtų, 2000 m. susisiekė su medelynu, paprašė, kad atvežtų ir pasodintų netoli Gedimino kalno tris liepaites. Gal, klausiau, Rimai, reikia padėti? Ne, aš pats moku. Už pinigų žmonės padarys viską, ką reikia...* Tą pačią dieną, kai liepaitės buvo pasodintos, R. Jisas atėjo ir sako: *Aš negarantuotas, kad gerai palaistė. O jeigu iš pradžių nepalaistysi – neprigis. Einam pasižiūrėti.*

Nuėjome, daugiau palaistėme. Jau netekęs regėjimo dažnai eidavo pats laistyti; kartais ir aš nueidavau, padėdavau. Pavasarį klausia: *Aš nematau, ar prigijo, ar leidžia pumpurus. Nuėikite pasižiūrėkit, gal jau visai nudžiūvo.* Ir jam džiaugsmo buvo, kad jos visos prigijo. Tik gaila, kad vėliau kažkas tas liepaites sužalojo, viršūnėles nulaužė. Šiaip jos gražios augo.

Dar prisimenu vieną pokalbį. Mano tėvai seniai buvo mirę, tad irgi vienai teko per gyvenimą keliauti. Įsikalbėjus jis guodėsi jaučias motinos trūkumą. Staiga klausia: *Ar sapnuoji savo tėvus? Sakau, jog ne sapnuoju. Jis sako: Aš sapnavau savo mamą tik vieną kartą. Taip norėčiau daugiau susapnuoti. O ji sakė, kad ateis pas mane po devynerių metų. Žiūrėkite, taip ir atsitiko. Jo mama mirė 1993 m., o Rimas – 2002 metais.*

Savo skyriuje daug esame R. Jasui padėję aiškinantis įvairius terminus, skaitydavome visomis kalbomis, kuriomis tik sugebėdavome – lenkiškai, vokiškai, lotyniškai. Stengdavomės rasti reikalingus žiny-nus, enciklopedijas, kur apie tai buvo rašoma. Prisimenu, R. Jisas graužėsi atidavęs leidyklai vieną darbą, kuriame keletas terminų ne iki galo buvo išaiškinti. Jam buvo sunku ant širdies, kad dar nerado kaip tiksliai apibrėž-

ti. Po kiek laiko jis sužinojo, kad tas darbas surinktas, išspausdintas, o jam niekas nepasakė, korektūrų neparodė. Jis taip norėjo parašyti prartarmę, joje pareikšti padėką visiems, kurie jam padėjo. Dėl to buvo labai susijaudinęs.

Šiandien iškelti prof. A. Piročkino, prof. A. Tylos ir kitų pasiūlymai įvykdomi, nes R. Jaso bibliografija, nors kaip reikiant neapiforminta, bet yra, ją būtų galima parengti ir išleisti. Jeigu į vieną knygą būtų sudėti profesorių ir kitų jo bendradarbių bei draugų atsiminimai, būtų taip pat labai gerai.

Biblioteka Rimantui Jasui buvo kaip antri namai

Dr. Juozas Marcinkevičius, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktorius.

Su R. Jasu pradėjau bendradarbiauti nuo 1952 m., kai atvykau laikyti egzaminų į Vilniaus universitetą. Stojau į tą patį fakultetą ir tą pačią istorijos specialybę. Tada mudu ir susipažinome. Reikia pasakyti, kad buvome labai artimi draugai. 5 metus universitete sėdėjome tame pačiame suole, klausėmės paskaitų ir, drįsčiau tvirtinti, kad nė su vienu jis, turbūt, nebuvo toks atviras, koks buvo su manimi. Jo gyvenimo biografija tada buvo labai nepalanki jam pačiam, ir dėl jos jis labai išgyveno, dažnai atsidurdavo krizinėse situacijose. Stodamas į universitetą jis buvo gavęs charakteristiką iš mamos draugės Liudos Vaineikytės, kuri tada buvo Dailininkų sąjungos sekretorė, taigi, aukšta pareigūnė. Bet savo autobiografijoje, kurią R. Jisas parašė universitetui, paliko daug baltų dėmių, daug ko nepaminėjo.

Baigiant universitetą karinėje katedroje iš visų mūsų buvo pareikalauta, kad parašytume išsamias savo autobiografijas. R. Jisas labai išgyveno dėl to, nes, jeigu parašytų visa, kaip buvo, nebaigtų universiteto. Aš jį nuraminau, jog jau 1957-iejieji metai, N. Chruščiovo „atšilimo“ laikotarpis, žodžiu, nebus taip blogai, kaip kad jis baiminasi. R. Jisas parašė savo autobiografiją, tokią, kokia ji buvo, o kadangi mums filosofijos seminarus dvejus metus vedė tuometinis Vilniaus universiteto prorektorius Eugenijus Meškauskas, tai R. Jisas jam ir nunešė tą autobiografiją. Išdėstė ir savo dvejonas dėl tolesnio savo likimo. E. Meškauskas jį nuramino: girdi, galvojame tave palikti universitete, rengti profesūrai. Tačiau R. Jisas jau dirbo vyresniuoju laborantu Lietuvos istorijos institute. Tačiau akmenį nuo R. Jaso širdies nuridentanti padėjo E. Meškauskas, kuris tinkamai R. Jasą užtarė. Jam nekilo sunkumų baigiant universitetą.

Kai kalbame apie mirusį žmogų, visada prisimename jo šviesiąsias savybes, geriausias puses. Tačiau reikėtų prisiminti ir linksmas, komiškas situacijas, kurios buvo gyvenime. Ne visi R. Jaso charakterio bruožai buvo tokie idealūs, kaip kad čia šiandien iš atsiminimų galėtų atrodyti. Kartais jis būdavo piktokas. Pykdavo, kad saulė šviečia per daug, o kitą dieną – kad dangus apsiniaukęs. Kartais būdavo irzlus, nepatenkintas. Antanas Trakymas jau minėjo, jog akad. K. Jablonskis institute pro R. Jaso stalą tiesiog ant galų pirštų stengdavosi praeiti. R. Jaso piktumas buvo visai ne dėl to, kad K. Jablonskis nerašo, ar mažai rašo. Kaip tik tuo metu jiedu rengė *Lietuvos kaimiečių ir miestelėnų ginčų su dvarų valdytojais* knygą. K. Jablonskis turėdavęs ateiti pageduoti kai kurių dokumentų, bet dažniausiai vėluodavo. Todėl R. Jisas būdavo ant jo piktas.

Istorikas prof. Antanas Tyla priminė, kodėl Rimantas Jisas taip ir nebaigė savo didžiausio darbo, skirto Tado Kosciuškos sukilimui

R. Jisas parašė vieną skyrių, paskui teko rūpintis kitu darbu – *Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais*. Štai kodėl R. Jisas darbo *Tado Kosciuškos sukilimas* ir neprivėdė iki monografijos, nors išrašus ir turėjo. Prieš išėidamas dirbti į Vyriausiąją enciklopedijų redakciją, ryžosi šį darbą užbaigti. Visus išrašus, kuriuos turėjo nuosekliai iš bylą lapų išrašytus – apie sukilimo eigą, mūšius ir pan. – sukarpė ir chronologiškai suklijavo ant lapų. Dabar autorius pajuto, kad prarado ryšį su visais tais įvykiais. Norint jį atstatyti reikėjo vėl visa tai su-

kams susitelkti ir parengti Rimanto Jaso iškarpu iš archyvo medžiagą ir ją paskelbti? Juk tos iškarpos apie T. Kosciuškos sukilimą turi būti išlikusios. Panašiai kaip Jurgio Lebedžio studiją *Lietuvių kalba XVII-XVIII a. viešajame gyvenime* (1976), reikėtų išspausdinti ir R. Jaso padarytus išrašus. Ateities istorikai tada galėtų naudotis jo darbu.

Turi medis užaugti

Regina Kulikauskienė, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos vyriausioji bibliografė.

Noriu priminti vieną pačių pas-

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktorius dr. Juozas Marcinkevičius su Rimantu Jasu bendravo nuo studijų suolo

R. Jasas turėjo pakankamai pietinės drąsos. Tarkime, kai darbai suplanuoti ir jų nepavyksta padaryti atėjus nustatytiems terminams, jis pykdavo ant savęs, ant aplinkos. Instituto direktorius klausia: *Kada Jūs, draugas Jasai, užbaigsite šį darbą?* R. Jasas tuo metu buvo įsiutęs ir atšovė: *Aš nežinau, ar išvis jį padarysiu!* Žinoma, toks atsakymas išprovokavo atitinkamą direktoriaus reakciją: *Turbūt, draugas Jasai, aš padariau klaidą, priimdamas Jus į institutą.* Tada R. Jasas susigriebė: *Atsiprašau labai, profesoriau.* Tokios tad kildavo kritinės situacijos.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje R. Jasas dirbo 30 metų. Čia dar anksčiau atėję dirbo trys Antanai – Trakymas, Mikalauskas ir Būda. Kai buvo organizuojama Enciklopedijų leidykla, visi iš bibliotekos perėjo į leidyklą, kur buvo palyginus dideli atlyginimai. Suviliojo išeiti ir R. Jasą, kuris leidykloje ištvėrė trejus metus. R. Jasas buvo estetas: jam reikėjo mielos aplinkos, o tuo metu Algirdo gatvė, kur buvo įsikūrusi lei-

daryti, užbaigti, išleisti.

Atėjo tragiškos dienos, kai R. Jasas prarado regėjimą. Žinoma, gavo neblogą pensiją, galėjo iš jos išgyventi. Norėdamas pasitikrinti, kaip mūsų darbuotojai žiūri į šią asmenybę, paprašiau pabalsuoti: *ar suinkate, kad Rimantas Jasas, būdamas aklas, galėtų toliau dirbti mūsų bibliotekoje ketvirčiu etato?* Visuotiniame darbuotojų susirinkime nebuvo nė vieno, kuris tuo būtų suabejojęs. Visi balsavo už tai, kad R. Jasą reikia palikti. Ir jis, būdamas jau aklas, bendradarbiavo, konsultavo ir, žinoma, ketvirčiu etato dirbo dar penkerius metus.

Manau, kad pasiūlymus, jog verta įamžinti R. Jaso atminimą, išleisti jo darbus ir panašiai, galima įgyvendinti. Kai kuriuos įgyvendinsime. Bet dėl R. Jaso raštų išleidimo, tomo sudarymo ir t. t., būdamas realistas negalėčiau pažadėti. Ne vienas darbas parengtas laukia, o finansavimo išleisti nėra. Bet ką gali žinoti, gyvenimas keičiasi, gal tokia galimybė ir atsiras.

Žmogaus atminimas gyvas la-

Naujos informacinės technologijos padės mokytis visą gyvenimą

Sparčiai kintant visuomenei, vis daugiau vietos joje užimant verslo struktūroms, kinta ir pats mokymo procesas. Dabar studentai retai gali iki pat mokslų pabaigos atsidėti vien studijoms. Naujos darbo technologijos, nuolat kintantys reikalavimai vis dažniau verčia jau daug metų dirbančius žmones kelti kvalifikaciją, mokytis visą gyvenimą. Parankiausia taip mokytis nesitraukiant iš darbo vietos, t. y. studijuojant nuotoliniu būdu. Visa tai skatina mąstyti, kaip naujausias in-

potencialiems studentams suteikti lygias galimybes studijuoti. Universitetų dėstytojai taip pat turėtų būti pasirengę besikeičiančiam studentų kontingentui, keisti mokymo ir mokymosi metodus.

Tačiau toks studentas turės nuolat atnaujinti savo žinias ir gebėjimus, naudojant naujas informacines technologijas, nes jos labai greitai kinta. Jis turi būti pasirengęs prisitaikyti prie naujų mokymosi būdų tapti savarankiškesnis, aktyvesnis, labiau jausti atsakomybę už

kada nematys, šie uždaviniai atrodo tikrai nelengvi.

Privalumai ir trūkumai

Naujų informacinių technologijų įgyvendinimas gali atverti daug naujų galimybių, kurios padėtų patenkinti besikeičiančius studentų ir dėstytojų poreikius, įdiegti nuotolinį švietimą, atvirąjį mokymąsi, modulinis kursus, mokymąsi naujose aplinkose – internete, telematinėje mokymosi aplinkoje,

Prof. Danguolė Beresnevičienė, prof. Vincas Auryla ir doc. Regina Norkevičienė

formacines technologijas panaudoti nuotolinėms studijoms. Norint įgyvendinti šį projektą, teks pako-reguoti ir kai kuriuos Lietuvos švietimo sistemos įstatymus. Todėl naujų informacinių technologijų naudojimo prielaidas nuolatinio mokymosi procese Informacinės visuomenės plėtros komiteto organizuotoje diskusijoje LR Seimo nariams tai pristatė Vilniaus pedagoginio universiteto Psichologijos daktikos katedros vedėja dr. Danguolė Beresnevičienė. Diskutuota apie XXI a. universiteto misiją ir informacinių technologijų vaidmenį ją įgyvendinant.

Kitoks studentas

Nuolatinio mokymosi sistema mes iššūkį dėstytojams, studentams ir administracijai, nes ją plėtojant reikia atsižvelgti į įvairių studentų mokymosi poreikius. XXI a. universitete norės mokytis „išskritę“ iš universitetų, menkesnių gabumų, žemesnio socialinio ir ekonominio statuso studentai, jaunos motinos, kaliniai, pagėbėliai, migrantai, bedarbiai, potencialūs bedarbiai, siekiantys saviaktualizacijos ar norintys prasmingai leisti laisvalaikį žmonės. Norėdami patenkinti visų studentų poreikius, universitetai turėtų visiems

savo mokymąsi nei šiandieninis studentas.

Kitoks dėstytojas

Dėstytojui keliami dar didesni reikalavimai – jis turi būti ne tik pedagogas, bet ir mokymosi vadybininkas, pagalbininkas, kuratorius ir veiklos koordinatorius, mokantis per atstumą. Toks mokymas reikalauja suprasti nematomų studentų mokymosi poreikius, pažangą ir mokymosi trūkumus, būti pasirengus padėti jiems įveikti stresą naudojant naujas informacines technologijas, padrašinti neįgalius studentus, kalinius, bedarbius ar kitų specifinių grupių žmones. Taigi dėstytojas, susipažinęs su studentų poreikiais, gebėjimais ir lūkesčiais, turėtų pasirinkti tinkamą metodą. Pavyzdžiui, jei studentas jaučiasi vienišas ir jam reikia bendraamžių ir dėstytojo padrašinimo, nuolatinio mokymosi organizatorius gali organizuoti mokymąsi komandoje panaudojant mokymosi bendradarbiaujant metodą per vaizdo konferencijas ar paprašyti studentus pasiekti tų pačių mokymosi rezultatų naudojantis internetu bei pasidalinti savo patirtimi vienas su kitu elektroniniu paštu ar kitomis komunikacijos priemonėmis. Turint mintyje, kad dėstytojas savo studentų nie-

per kompiuterines konferencijas, video konferencijas, naudojant multimedia priemones ir t. t. Naudojant naujas informacines technologijas įmanoma ne tik individualizuoti mokymąsi bei sukurti programas pagal individualius studentų poreikius. Šis mokymosi būdas nesutaupytų ne tik studentų, bet ir valstybės lėšų bei laiko. Jau dabar besimokantys nuotoliniu būdu naudojant naujas informacines technologijas džiaugiasi, kad nereikia tiek daug pinigų išleisti medžiagos „švietimui“, kelionėms į universitetus.

Tačiau su tuo susiję ir nemažai psichologinių pavojų. Jau įrodyta tyrimais, kad nuolat kintančios informacinės technologijos sukelia stresą. Bet pirmiausia tai kelia socialinio ir profesinio atsiribojimo grėsmę. Studentai, visą mokymosi laiką vieni dirbantys prie kompiuterio gali dažnai jaustis vienišai, be to, jau ir tyrėjai pripažino, kad bendravimas „akis į akį“ su dėstytoju ir kitais studentais, vienas kito stebėjimas dialogo metu, mokantis teikia daug naudos. Taigi labai svarbu, kad informacinėmis technologijomis grindžiama žinių visuomenė ateityje neprarastų žmogiškojo veiksnio.

Rūta Krasnovaitė

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos vyriausioji bibliografe ir Rimantas Jasas daug kartų padėjo vienas kitam

dykla, šiuo požiūriu jam buvo nepatraukli. Prisimenu, prieš Naujus metus R. Jasas man rašydavo sveikinimus su prieraišu: *Juožai, paimk mane atgal iš tos Kamčiatkos.*

Žinoma, aš jį paėmiau, kai tik atsirado laisvas etatas. R. Jasas grįžo ir niekur daugiau iš šios įstaigos neišėjo. Man atrodė, jog biblioteka Rimantui buvo geri namai. Kiek įmanoma, buvo sudaryta ta užuovėja, kurioje jis gyveno. Sakysime, ne visada jis darė tai, kas tikrai bibliotekai buvo skirta, kai kurie tų darbų buvo daromi šalia mūsų planinių. Ir jie sėkmingai buvo pa-

biausiai ir išėjusiam žmogui smagiausia, kai gyvieji, kurie su juo bendravo, jį prisimena geru žodžiu, su dėkingumu. Man atrodo, kad šis mūsų susirinkimas šiandien, ta popietė, skirta jo atminimui, yra geras ženklas.

Antrasis prisiminimų etapas galėtų būti R. Jaso darbų bibliografinė rodyklė, kurią galėtume parengti ir išleisti. Būtų gerai, jeigu čia kalbėjusieji ir nekalbėjusieji užrašytų savo atsiminimus apie Rimą Jasą, mes juos vienaip ar kitaip išleistume.

Gediminas Zemlickas

Energetikos plėtra – ką ji žada?

Neriboto energetikos augimo era baigėsi

Viena skiriamųjų mūsų civilizacijos istorijos ypatybių visada buvo kova už energiją, kuria žmogus siekė naudotis. Tikriausiai visą žmonių istoriją galima interpretuoti šiuo požiūriu.

Nepaisant to, kad augo darbo našumas, nuolat tobulėjo technologijos, kilo darbo meistriškumas, žmonija kūrė vis labiau imlią energijos gamybą. Daugiausia įtakos darbo našumo augimui turėjo energetika. Ji visą laiką plėtojosi gamybą pralenkiančiais tempais.

Ši tendencija ypač vaizdi, tarkime, žemės ūkio gamyboje – XX a. vidutinis grūdinių kultūrų derlingumas išsivysčiusiose šalyse padidėjo apie 3 kartus. Tai kokybiškai pakeitė maisto gamybos padėtį visame pasaulyje ir, pirmiausia, Europoje. Tačiau ir besivystančiose šalyse, pavyzdžiui, Meksikoje ir Indijoje, žaliąji revoliucija taip pat turėjo nemažai įtakos. Šio fenomeno priežastis – labai išaugęs žemės ūkio gamybos energijos imlumas.

Žinoma, galima teigti, kad žaliąsios revoliucijos pagrindas buvo sisteminio metodo taikymas: suderinta, apgalvota naudotų priemonių visuma. Vietoj gamtinių trąšų pradėtos naudoti dirbtinės, arkliai pakeisti mašinomis, žemės ūkio produkcija imta perdirbti mechanizuotai ir automatizuotai. Dėl šių priemonių energijos suvartojimas auginant grūdines kultūras per XX a. padidėjo apie 100 kartų.

Anksčiau dirbtinė energija buvo pigi, todėl energijos imlumo didinimas kartu su grūdinių kultūrų derlingumo augimu lėmė tai, kad smarkiai sumažėjo darbo sąnaudos ir savikaina. Taip pat suklestėjo žemės ūkio gamyba ne tik išsivysčiusiose šalyse, bet ir visur, kur žaliąji revoliucija rėmėsi tvirta mokslinė sisteminė baze. Įdomus Pendažo valstijos Indijoje pavyzdys, kur protingi ir kryptingi Vyriausybės veiksmai, greitas žemdirbystės kultūros kilimas padarė šią valstiją

turtingiausia Indijoje.

Taigi energijos gamyba, taip pat organinio kuro gavyba smarkiai pralenkė žemės ūkio gamybą. Panašiai buvo ir kitose gamybos šakose. Pralenkianti energetikos plėtra iki šiol laikyta ekonomikos plėtros teorijos aksioma. Ši tezę įrašyta visuose ekonomikos vadovėliuose.

Mokslinio imlios ir energiją taupančios technologijos

Pastaraisiais metais išryškėjo nauja tendencija – vis labiau plėtojasi tokios veiklos ir gamybos for-

jimo“ laikai negrįžtamai praėjo, yra tam tikra draudžiama santykių tarp žmonių, tarp šalių ir aplinkos poveikio riba. Kitaip tariant, riba Žmogaus ir Gamtos, kurios peržengti žmonija negali bet kuriomis sąlygomis. Žinoma, daugiausia nerimo kelia branduolinio karo pavojus, tas Damoklo kardas, kuris prieš keliasdešimt metų buvo nuleistas ant Japonijos žmonių.

Mokslininkai – medikai, fizikai, biologai įdėjo daug pastangų, kad būtų įvertinti potencialaus branduolinio karo padariniai. Tiesioginiai griovimai ir žmonių žūtis nuo sprogimų, mirtina radiacija,

atsargas, kurias biosfera sukaupė per šimtus milijonų metų. Jei greitai išieškvojame neatsinaujinančias atsargas, visų mūsų likimas priklauso nuo to „vamzdžio“, kuriuo šie ištekčiai ateina iš Žemės gelmių. Jei jau rytoj jis būtų uždarytas, jei išsektų naftos, dujų ir anglies šaltiniai, tuoj pat sustotų traukiniai ir automobiliai, nutruktų aprūpinimas energija. Sustotų ne tik pramonės gamyba, bet ir sumažėtų žemės ūkio produkcijos, nes ir ji šiandien aprūpinama dirbtine energija, t. y. tuo pačiu iškasamu kuru, kuris varo žemės ūkio mašinas, gamina trąšas ir t. t.

Prie Hidroakumuliacinės elektrinės vandens baseino

mos, reikalaujančios daug mažiau energijos produkcijos vienetui, nei anksčiau. Tai vadinamosios mokslinio imlios gamybos, grindžiamos informacijos perdurbimu ir naujais mokslu pasiekimais. Joms gali būti priskirtos mikroelektronika, telematika (televizijos, kompiuterių, kosminio ryšio junginys), robotų technika ir biotechnologija.

Mokslinio imlios gamybos technologijoms reikia ne tik milžiniškų lėšų, bet jos susijusios su rizika – pavys, ar ne? Dėl to naujų technologijų kūrimo darbams net galingoms korporacijoms trūksta lėšų. Vakaruose atsiranda vadinamosios nepelno korporacijos. Tai savarankiškos organizacijos, atliekančios tyrimo ir konstravimo-bandydimo darbus. Jų veiklą finansuoja tam tikros korporacijų grupės, turinčios nuosavybės teisę nepelno korporacijos darbams.

Kartu vyksta ir intensyvus tradicinių technologijų tobulinimas, mažinamas jų energijos imlumas. Tai vadinamosios energiją taupančios technologijos. Tokius darbus skatina nuolat didėjanti organinio kuro kaina. Šių tendencijų padariniai jau taip pat jaučiami – energetikos augimas mažėja (dabar jis mažesnis už BVP augimą). Tai turi daug įtakos kuro ir energijos balanso struktūrai šalyse ir apskritai civilizacijai. Energijos imlumas tapo vienu pagrindinių gamybos rodiklių. Tai keičia mūsų požiūrį į ateities energetiką. Taigi ilgalaikių energetikos plėtros scenarijų kūrimas – svarbi mokslu sritis.

Mus supanti tikrovė

Pamažu žmonės ėmė suprasti mus supančią tikrovę: „visko galė-

genetiniai padariniai – visa tai buvo detalai analizuojama ir ne kartą svarstoma tarptautiniuose forumuose. Įrodyta, kad bet kuriai valstybei branduolinis karas yra pražūtingas.

Tačiau branduolinis karas – ne vienintelė šiandieninės civilizacijos galios apraiška, galinti atvesti žmonių prie katastrofos. Yra ir kitų žmonių veiksmų, galinčių pakeisti gyvenimo sąlygas mūsų planetoje, kurie panaikintų tolesnę civilizacijos egzistenciją.

Dėl vandenynų taršos smarkiai sumažėja vandens garavimo paviršius, mažėja kritulių kiekis. Todėl kai kuriuose planetos regionuose jų iškrinta labai nedaug. Vanduo – tai gyvybė, o jo mažėjimas reiškia, kad žmonės turės mažiau maisto išteklių. Jų mažėjimas 20–30%, nuolat augant gyventojų skaičiui, sukeltų katastrofiškų padarinių, kuriuos šiandien net sunku prognozuoti. Ar sugebėtų visuomenė išgyventi tokį kataklizmą?

Pasvarstykime apie dar vieną energetikos aspektą, kuris dažniausiai lieka nuošaly. Visas šiuolaikinės civilizacijos didingumas – prekių gausa ir įvairovė, informatika ir ryšiai, transportas, kosminiai skrydžiai, galimybė daugeliui žmonių gilintis į mokslą, meną, aprūpinta senatvė – padariniai to milžiniško dirbtinės energijos kiekio, kurį dabar ėmė gaminti žmonija.

Organinio kuro atsargos senka

Mes gyvename ne naudodami Saulės energiją, kaip augalai ir gyvūnai, o eikvojame angliavandenių (anglies, naftos, dujų, skalūnų)

Atsiranda teigiančių, kad senkantys organinio kuro ištekčiai laikui bėgant bus pakeisti atsinaujinančiais energijos šaltiniais, kurių naudojimas visame pasaulyje labai skatinamas. Tačiau reikia pripažinti, kad atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimo galimybės šiuo metu yra labai mažos dėl įvairių techninių ir ekonominių priežasčių. Netolimoje ateityje jie tikriausiai negalės pakeisti organinio kuro energetikos.

Tikimasi, kad senkantys angliavandenilio kuro ištekčiai laikui bėgant bus pakeisti branduoliniu kuru. Jau veikia greitųjų neutronų reaktoriai, manoma, kad ne už kalnų ir valdomos termobranduolinės reakcijos pasirodymas. Visa tai esą reiškia, kad atsirado be galo dideli energijos rezervai ir žmonija galės visą laiką gaminti jos tiek, kiek reikės. Sutinkame, kad tokie samprotavimai iš dalies teisingi. Tačiau šiuose samprotavimuose praleidžiamas vienas labai svarbus veiksnys. Iš tiesų, greitųjų neutronų reaktoriai gali daug kartų padidinti potencialius žmonių energijos išteklius. Galima manyti, kad ir termobranduolinės sintezės reakcija padės žmonijai visiškai išspręsti energetikos problemą. Tačiau energetikos pavojus slypi ir pačiame ne Saulės gaminamos energijos kilmės kiekyje.

Žemės šilumos balansas

Kaip žinia, Žemė iš Saulės gauna milžinišką energijos kiekį ir išsaugo maždaug pastovią temperatūrą. Tai reiškia, kad mūsų planeta į kosmosą išspinduliuoja maždaug tiek pat energijos, kiek gau-

na iš kosmoso. Akivaizdu, kad ant- raip ši sistema praras pastovumą. Žemė arba įkais, arba atšals ir išnyks gyvybė.

Iš tikrųjų, šis energijos balansas nėra visiškai tikslus. Jis būtų tikslus, jei kalbėtume apie negyvenamą asteroidą. Tačiau Žemėje yra gyvybė, augalija, kuri Saulės energija kuria gyvąją materiją, dalyvaujančią nesibaigiančioje apykaitoje. Be to, ne visą iš Saulės gautą energiją Žemė grąžina į kosmosą. Dalis jos yra palaidojama planetos gelmėse. Akmens anglies ir naftos klodai kaip tik ir sudaro tą dalį Saulės energijos, kurios Žemė negrąžino į kosmosą.

Svarbu suprasti, kad visa gyvybė Žemėje, jos evoliucija iki šiuolaikinės civilizacijos per ilgą laiką sukėlė tik nedidelį disbalansą tarp patekusios iš kosmoso į Žemę ir grąžintos energijos. Pakitus šiam palyginti nedideliame disbalansui, žmogui iškiltų labai didelis pavojus.

Deja, Žemės šiluminės pusiausvyros pasikeitimas jau ėmė ryškėti. Šiandien naudojame vis daugiau energijos, sukauptos biosferos praeityje. Kiek tai turi įtakos Žemės šiluminiam balansui? Dirbtinė energija išskaidoma ir šildo Žemę, jos plutą, okeaną, atmosferą. Kokia bebūtų maža ši dirbtinė energija prisidedanti prie Žemės šiluminio balanso, ji būtinai sukels tam tikrą Žemės temperatūros padidėjimą. Šiandien, kai gaminamos energijos kiekis matuojamas Saulės energijos srauto procento šimtosiomis dalimis, tokio Žemės klimato „atšilimo“ galima ir nepaisyti. Tačiau energijos gamyba auga labai greitai – ji padvigubėja maždaug kas 20 metų. Taigi tikrai ne už kalnų laikas, kai dirbtinė energija pradės veikti planetos šiluminį balansą.

Tai pasakytina apie bet kokios kilmės dirbtinę šiluminių elektrinių, termobranduolinės sintezės energiją. Tik Saulės konversijos energijos naudojimas, ir tai su prielaidomis, beveik nekeičia Žemės šiluminio balanso. Todėl paplitusi nuomonė, kad energijos gamybos kiekio didinimas visada yra gėris, reikalauja patikslinimo. Jei planetos vidutinė temperatūra padidės 4–5°C, tai žmonijai bus tikra katastrofa. Taigi ir čia esama lemtingos ribos, kurios negalima peržengti.

Civilizacija gali egzistuoti tik labai siaurame temperatūros intervale. Jeigu vidutinė Žemės temperatūra nukristų 3–4°C, tai neišvengiamas naujas ledynmečio periodas, kai gyvybei palankios sąlygos būtų tik siauroje ekvatoriaus juostoje. Vidutinės temperatūros padidėjimas 4–5°C sukeltų negrįžtamą ledynų tirpimą, okeano vandens lygio kilimą dešimtimis metrų. Dėl to būtų užlietos derlingiausios planetos žemės. Žinoma, šis procesas bus gana ilgas, Antarktidos ledynai tirps daugelį šimtų metų. Tačiau tai bus neišvengiama. Tačiau blogiausia, kad atšilimo sąlygomis pasikeis visa atmosferos cirkuliacija ir didžioji planetos dalis virstų sausringa pusdykume.

Taigi mokslinė ir techninė pažanga, informacinės visuomenės kūrimas, civilizacijos galios augimas ne visada teikia tik gėrį. Tai jėga, kuria reikia mokėti naudotis. Todėl mūsų veiklą būtina grįsti Proto strategija. Tik vienas neat-sargus sprendimas visą didybę gali paversti griuvėsiais.

Prof. habil. dr.
Juozas Burneikis

Galvosūkių, spausdintų ML Nr. 5 p. 7, atsakymai

1.

Tiek iš skaičių, tiek iš kiekvieno sveiko skaitmens išsitraukia kvadratinė šaknis. Tad penktas (penkiaženklis) skaičius bus 11449 (107²).

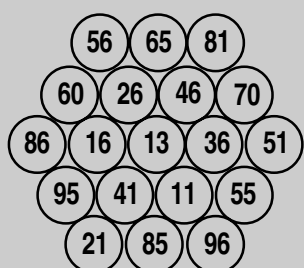
2.

$1 \times 2 \times 3 = 6$, $12 - 3! = 6$,
 $\sqrt{12 \times 3} = 6$, $\sqrt{(1 + 2)!} = 6$,
 $(1 + 2)! = \sqrt{36}$.

3.

$P_1 = 44$, $P_2 = 77$, $P_3 = 212$,
 $P_4 = 252$, $P = 333$.

4. Magiškas šešiakampis

Gražus skaičius

ŽMOGUI IR TAUTAI SVARBU STOVĖTI ANT SAVO KOJŲ

Atkelta iš 6 p.

dalyvauju rengiant ir transliuojant radijo laidas Čikagoje. Darbą radijuje pradėjau *Pelkių žiburėlyje* literatūrinėje vlandėlėje, kuri tuomet buvo transliuojama per *Margutį*. Ilgus metus buvau *Margučio* radijo laidų bendradarbis, o šandien darbuojuos JAV lietuvių radijo laidoje. 1989 m. Pradėjau bendrauti su *Lietuvos radiju*. Esu pateikęs reportažų, pokalbių. Reikalui esant tą patį dirbu ir dabar. Buvau laisvai samdomas *Amerikos balso* bei *Laisvosios Europos* radijo bendradarbis. Prieš atidarydamas nuosavą *Liūto rėmų* galeriją, dirbau finansinėje srityje.

Kas Jūsų vadovaujame simpoziumo organizaciniame komitete yra didžiausi Jūsų pagalbininkai?

Simpoziumų veteranas Ramojus Vaitys bus atsakingas už patalpų paskirstymo sklandumą, o Julius Lintakas rūpinsis simpoziumui skirta technika. Ramojaus žmona Aldona, su Birute Vindasiene tvarkys registraciją, o Gediminas Kazėnas rūpinsis transportu, jo žmona – maitinimo reikalais. Simpoziumo išdininkė yra Dalia Povilaitienė, o spaudos atsovas – Pranas Jurkus. Mes dar ieškome mažiausiai 30 savanorių, kurie padėtų per simpoziumą.

Rūpi gimtosios kalbos reikalais

Lietuvos mokslininkai, išitraukę į JAV lietuvių rengtus simpoziumus, suteikė daugiau rūpesčių, o gal atvėrė naujų galimybių?

Lietuvoje vis daugiau susirūpinimo kelia lietuvių mokslo kalbos ateitis. Kai kurių mokslo sričių straipsnių jau nebe spausdiname lietuviškai.

Pasaulis, visa mūsų planeta vis mažėja. Lietuvai stojant į Europos Sąjungą, matyt, prasidės kai kurie nauji pokyčiai, su kuriais mes gal ir nenorėtume sutikti, kurie gali mums ir nepatikti.

Neretai sieki striukinti lietuvių mokslo kalbos ribas mėginame grįsti tariamais Europos Sąjungos reikalavimais. Nors išgilinus pasirodo, jog tokių reikalavimų visai nėra, o mokslo kalbos reikalai yra Lietuvos valstybės vidaus reikalas.

Šiuo atveju nujauciu Lietuvos valdininkų asmeninį interesą, nes jie nori turėti kuo platesnį veiklos lauką. Matyt, susiduriama ir su rašančių užsienio kalba žmonių interesais. Pavyzdžiui, Prancūzijoje taikomi net valstybiniai reikalavimai, kad būtų vartojama prancūzų kalba. Deja, Lietuva – ne Prancūzija.

Ne Prancūzija, tačiau prancūzų pavaldys mums kai ką sako.

Galbūt reikėtų priimti įstatymą, kuris įpareigotų mokslinius straipsnius ar mokslines knygas spausdinti ir lietuvių kalba. Žinoma, padidėtų išlaidos, bet gal laimėjimas būtų vertas tų išlaidų.

Kartais suartinti gali ir lietuviška duona

Būtų nesupratimas, jei tauta, kuri atsispyrė prievartinei rusifikacijai okupacijos sąlygomis, iškovojusi Nepriklausomybę

vykusiuosius. Jie esą pabėgėliai. Pabėgėliai – nuo ko? – paklausiau. Įtikinamo atsakymo neišgirdau.

Malonu girdėti, kad naujasis Lietuvos Prezidentas Rolandas Paksas pasisakė už tai, kad svarbu sugrąžinti bent dalį šalį palikusių žmonių. Bent to bus siekiama. Tačiau tam pirmiausia reikia Lietuvoje užtikrinti pragyvenimo galimybę tiems, kurie norėtų sugrįžti. Kol kas grįžtančiųjų nėra daug, nes su geresne ekonomine padėtimi apsipratę žmonės grįžti neskuba. Ypač sunku ekonominiams emigrantams, kurie išvyko ieškoti geresnio duonos kashnio. Įdomu ir tai, kad atvykę į kitą šalį tie mūsų broliai lietuviai dirba gal du kartus sunkiau, nei savo valstybėje ir neskundžia, nes gauna ir padorų atlyginimą. Čia kalbame taip pat ir apie profesionalus, apie taip vadinama smegenų nutekėjimą. Viena plenarinė sesija simpoziume kaip tik ir bus skirta šios problemos nagrinėjimui.

Vadinasi, svetimoje šalyje daugiau išnaudojami?

Pasitaiko visaip, bet šiuo atveju jie nėra išnaudojami, o tik panaudojami jų jėgos, daugiausia fizinės. Tačiau ir atlyginimai didesni. Jei docentas Lietuvoje vos galą su galu sudurdavo, tai svetimoje šalyje gal iš tiesų geriau klijuoti sienas tapetais, bet gauti žmonišką atlyginimą. Iš vienos pusės argumentas aiškus, bet būna ir kitaip: žmonės, turėdami teisę gyventi JAV, nusprendžia grįžti į tėvynę.

Bet mums rūpi, ką šiuo atveju gali pa-

Tarptautinės konferencijos mokslinės informacijos sraute

Pasidalinti mintimis apie tarptautines konferencijas paskatino mažiausiai dvi aplinkybės. Pirmą, dalyvavimo tarptautinėse mokslinėse konferencijose patirtis. Antra, tai, kad tokios konferencijos (vadinamos dar ir kitais vardais – simpoziumais, seminarais, kolokviumais, pasitarimais ir pan.) kaip mokslinės informacijos, mokslininkų bendravimo priemonė ignoruojama valstybinuose dokumentuose. Kalbu apie dokumentus, reglamentuojančius kvalifikacinius reikalavimus mokslininkams, pedagogams, doktorantams, nes juose mokslinės informacijos priemonė laikomos tik publikacijos periodiniuose ar tęstiniuose leidiniuose (ir tai ne visuose!) bei mokslinės monografijos. Tikiuosi, kad šiame straipsnyje išdėstomi samprotavimai ir argumentai sukels platesnę diskusiją ar net paskatins imtis konkrečių sprendimų.

Pastaraisiais metais teko dalyvauti įvairiose tarptautinėse mokslinėse konferencijose (nuo 1998 m. – 19 konferencijų). Jos visos susijusios su pagrindine mano mokslinių interesų sfera – elektros mašinomis, taigi su technologijos mokslų srities elektros ir elektronikos inžinerijos kryptimi. Kadangi elektros mašinose vyksta elektromechaninis energijos keitimas, tai šioje mokslo srityje susiduriama ir su elektros, ir su mechanikos inžinerijos problemomis. Todėl teko dalyvauti ir mechanikos inžinerijos krypties konferencijose. Galbūt kitų mokslo sričių konferencijų tradicijos yra kitokios, todėl nereikėtų stebėtis, jei mano patirtis kam atrodys ribota.

Dažnai įvairiomis progomis Lietuvos universitetų kolegoms pasakoju apie patirtus konferencijose įspū-

džius, dalinuosi gauta medžiaga, raginu ir juos būtinai dalyvauti konferencijose. Kartą mėginau išsiaiškinti, kokiose užsienio konferencijose yra dalyvavę kiti elektromechanikos specialistai. Deja, vargu ar prirėktų dviejų rankų pirštų joms suskaičiuoti... Tuomet dažniausiai išgirstu „pasiteisinimą“ – brangu. Kartais dar užsimeinama apie kalbos barjerą. Mane koligos kartais draugiškai pašiepia – „konferencijų fanatikas“. Taip, tam tikro „fanatizmo“, o tiksliau – laisvės troškulio – čia galima išžiūrėti. Okupacijos laikotarpiu 1963-1982 m. dalyvavau 15 vadinamųjų „sajunginių“ konferencijų ir tik dviejose konferencijose ne Tarybų Sąjungoje: 1969 m. Rumunijoje ir 1988 m. tuometinėje Čekoslovakijoje. O per pastaruosius penkerius metus – 19 tarptautinių konferencijų (tai neatrodo per daug). Tiesa, nuo 1974 m. siunčiau pranešimus bent į kelias tarptautines elektros mašinų konferencijas ir kai kurias kitas. Iš pradžių šie pranešimai net buvo spausdinami konferencijų leidiniuose, nereikalaujant nei dalyvauti, nei konferencijos dalyvio mokesčio. Tačiau vykti į konferencijas Vakarų valstybėse anuomet nė karto neišleido. Todėl atsiradus kelionių galimybėms dar 1989 m. (kaip Tarybų Sąjungos liaudies deputatui), o tuo labiau atkūrus Nepriklausomybę, ėmiau entuziastingai naudotis atsivėrusiais keliais. 1994 m. ir 1996 m. nuvykau į Tarptautines elektros mašinų konferencijas Paryžiuje ir Vigo (Ispanijoje), nors ir nespėjau joms parengti pranešimų. Kaip minėjau, pastarąjį penkmetį pristaciau pranešimus 19 konferencijų, kurios vyko Belgijoje, Čekijoje, JAV, Kanadoje, Latvijoje, Lenkijoje,

Nukelta į 20 p.

Gedimino Zemlicko nuotrauka

XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo vadovas dr. Vytautas Narutis Vilniuje, Aušros Vartų gatvėje

Atsirado ir naujų galimybių. Sunaikiau gali būti tik tiems žmonėms, kurie lietuvių mokslo kalbos ligi šiol nėra vartoję, o kalba daugiau buitine kalba. JAV mes ypatingai rūpinamės lietuvių kalba, stengiamės, kad prigytų nauji lietuviški žodžiai. Pavyzdžiui, *skaidrės, žiniasklaida* lietuvių kalbą atkeliauo iš anapus Atlanto. Diegiame *elaiškį*, nors Lietuvoje visi sako *imeilas*. Apskritai kompiuteriniai terminai – labai opi tema. Išėjusiai rūpi, kad lietuvių kalba išliktų kuo grynėsnė. Mėginame ją gryninti, o Čikagoje leidžiamo dienraščio *Draugas* vyriausiajai redaktorei Danutei Bindokienei šie klausimai yra itin opūs. Jei yra lietuviškas žodis, tai stengiamės nevertoti tarptautinio. Lietuvos laikraščiuose pastebėjau priešingų pavyzdžių. Kita vertus, prigijusių įprastų tarptautinių žodžių, matyt, nepavyks išvengti.

Per pastarąjį dešimtmetį į JAV atvyko nemažai žmonių iš Lietuvos, kurie susigyvenę su mums neįprastais terminais ir žodžiais, bet po truputį ir mes pradėdami prie jų priprasti. Man nesuprantama, kam vartoti svetimžodžius, jei yra lietuviški pakaitalai.

bę nerastų priemonių išsaugoti savo kalbą.

Pokaryje persikėlusieji iš Lietuvos ne tik mėgino, bet ir sugebėjo savo vaikams perteikti lietuvišką kalbą, nes jautė dvasinę atsakomybę Lietuvai. Už tą įdiegtą jausmą galima tik padėkoti tarpukario Lietuvai, kad tokie žmonės buvo išauklėti. Ką besakytume, o tie tarpukario mūsų tautos žmonės, kurie auklėjo ir diegė tą lietuvišką dvasią, dažniausiai buvo iš kaimo. Tačiau jie ne tik patys išsimokslino, bet iš tėvų, mokyklos, gimnazijos, universiteto pasisėmė patriotizmą ir lietuviškumą perdavė kitiems.

Vis dėlto Lietuvą per Antrąjį pasaulinį karą pirmiausia buvo priversta palikti šviesuomenė. Ji sugebėjo Tėvynės meilę įdiegti savo vaikams ir svetur, todėl buvo tam tikras lietuviškumo išlaikymo tęstinumas. Deja, paskutinį dešimtmetį atvykusius į JAV žmonių supratimas, kad yra svarbu išsaugoti lietuviškumą, jau visai kitoks, nes jie yra ekonominiai emigrantai. Turbūt prieš 8 metus pavartojau šį terminą vienoje radijo laidoje. Po laidos vienas klausytojas paskambino ir labai piktai išbarė, girdi, kaip drįstu taip vadinti naujai at-

daryti valstybę, kad padėtis keistųsi. Savaiminis procesas aiškiai mūsų nenaudai.

Valstybė gal turėtų net labiau remti išėjusių lietuviškumą. Deja, šiandien doleris, svaras ar krona, atrodo, turi didesnę įtaką už žmonių norus.

Tačiau būdamas plikas kaip tilvikas ar gali veikti tuos procesus?

Negali. Kultūra, kurioje čia, Lietuvoje, gyvename, supratimas, reakcija į procesus, priimami nutarimai kartais skiriasi nuo daromų Vakaruose, nes ir mąstymas skiriasi. Tačiau atvykę iš Lietuvos gana lengvai prisitaiko prie naujos aplinkos. Teko skaityti, kad Didžiojoje Britanijoje Lietuvą kai kas sieja tik su juodos duonos rieke.

Šiuo metu JAV labai daug prekių, atvežtų iš Lietuvos: sūrių, sviesto, net duonos pufabrikaciai iš Lietuvos eksportuojami į JAV. Ir turi labai gerą paklausą. Tie lietuviški produktai savaip saisto kai kuriuos žmones: jie lietuviškuose renginiuose nedalyvauja, užtat susitinka prie lietuviško stalo. Ir čia pasireiškia jų lietuviškumas.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

LIETUVOS VETERINARIJOS AKADEMIJA

praneša, kad 2003 m. birželio 12 d. 11 val. Lietuvos gyvulininkystės instituto posėdžių salėje (Baisogala, Radviliškio r.) bus ginamas **VIDMANTO PILECKO** habilitacinis darbas tema „**KRIOKONSERVAVIMO TECHNOLOGINIŲ PROCESŲ ĮTAKA BULIŲ SPERMOS KOKYBEI**“ (biomedicinos mokslai, zootechnika, 13B).

Habilitacijos komitetas:

pirmininkas – prof. habil. dr. Česlovas JUKNA (biomedicinos mokslai, zootechnika – 13B) LVA;

nariai:

prof. habil. dr. **Justinas DOBILAS** (biomedicinos mokslai, veterinarinė medicina – 12B) LVI;

prof. habil. dr. **Henrikas ŽILINSKAS** (biomedicinos mokslai, veterinarinė medicina – 12B) LVA;

prof. habil. dr. **Vytautas TARVYDAS** (biomedicinos mokslai, zootechnika – 13B) LGI;

prof. habil. dr. **Stanislovas BARANAUSKAS** (biomedicinos mokslai, zootechnika – 13B) LZŪU;

habil. dr. **Gediminas Arvydas BIZIULEVIČIUS** (biomedicinos mokslai, biologija – 01B) II;

habil. dr. **Petras BENDIKAS** (biomedicinos mokslai, zootechnika – 13B) LGI.

Su habilitaciniu darbu galima susipažinti Lietuvos veterinarijos akademijos ir Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulininkystės instituto bibliotekose.

Rektorius

Atkelta iš 19 p.

Maroke, Portugalijoje, Prancūzijoje, Slovakijoje, Suomijoje, Škotijoje. Be minėtų konferencijų, 1993–2002 m. dalyvavau 7 tradiciniuose Šiaurės šalių elektros inžinerijos profesorių pasitarimuose (jie vyko Suomijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Estijoje, Latvijoje), aplankiau (kai kuriuos po kelis kartus) beveik visus Skandinavijos šalių technikos universitetus, 5 universitetus Prancūzijoje, 3 Kanadoje, po 2 JAV ir Lenkijoje, po vieną Belgijoje, Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Maroke, Slovakijoje, Šveicarijoje, įvairius mokslinių tyrimų centrus JAV, Prancūzijoje, Vokietijoje, Danijoje, Italijoje, Korėjos Respublikoje (kai kurie šių vizitų susiję su kelionėmis į konferencijas).

Suprantama, ir 2003 m. neketinu atsisakyti konferencijų. Esu gavęs apie 20 kvietimų į konferencijas, atitinkančias mano mokslinius interesus. Jau išsiunčiau 11 galimų pranešimų santraukas ir 3 pranešimų tekstus. Dar kelis ketinu išsiųsti vėliau. Manau, teks apsiriboti dalyvavimu 5–6 konferencijose.

Oficiali daugumos tarptautinių konferencijų kalba – anglų. Kai kurios „regioninės“ konferencijos skelbtos kaip dvikalbės, tačiau jose sinchroninio vertimo nebuvo. Tai kokybiškai įgyvendinti nelengva ir brangu. Tačiau gana dažnai pasitaiko, kad konferencijai vykstant šalyje ir esant daugumai savo šalies klausytojų, būtinai stengiamasi pranešimą skaityti svetima kalba, nors savoji ir būtų oficiali konferencijos kalba. Žinoma, pasitaiko ir puikių dvikalbystės konferencijose pavyzdžių, kai pranešimas skaitomas gimtąja kalba, o iliustracijos kruopščiai parengtos anglų kalba taip, kad būtų galima suprasti pranešimo turinį. Taigi ir analogiškose konferencijose Lietuvoje nebūtina atsisakyti valstybinės kalbos.

Konferencijų kainą sudaro konferencijos dalyvio registracijos mokestis (vidutiniškai apie 1500 Lt), kelionės ir pragyvenimo išlaidos. Tik kai kuriose konferencijose į registracijos mokestį įskaičiuojamas maitinamas, o kartais ir apgyvendinamas. Šiaip ar taip dalyvavimo tarptautinėse konferencijose kaina nemaža – tai brangiai kainuojanti reklama. Antra vertus, ši „reklama“ bent iš dalies finansiškai atsiperka – vėliau gali gauti kvietimų paskaitoms, konsultacijoms. Be to, rengiamasis konferencijoms labai skatina mokslinius tyrimus.

Tarptautines konferencijas galima apibūdinti kaip operatyviausio keitimosi moksline informacija priemonę. Jose galima sužinoti naujausius pasaulio kolegų tyrimų rezultatus ir pačiam pristatyti savuosius. Žinoma, konferencijose (beje, kaip ir periodinių leidinių publikacijose) dažnai neatskleidžiamos svarbios tyrimų detalės, tačiau patirtis kartais leidžia suvokti ir tai, kas paliekama „tarp eilučių“. Be to, mokslinės konferencijos – parankiausia vieta užmegzti asmeninius kontaktus, kurie labai padeda keistis informacija.

Nurodytaisiais konferencijų privalumais nėra taip paprasta pasinaudoti. Pirma, panašios tematikos konferencijų būna tikrai nemažai. Tad net sunku gauti informaciją apie vykstan-

Tarptautinės konferencijos mokslinės informacijos sraute

Prof. Sigitas Kudarauskas

čias konferencijas, jas pasirinkti. Antra, nepakanka vien noro dalyvauti: būtina parengti tinkamo lygio ir konferencijos tematiką atitinkantį pranešimą. Ypač nelengva patekti į pasaulines konferencijas, nes ten didelė konkurencija, reikli atranka. Pranešimo santrauka ar visas pranešimo tekstas visuomet vertinamas ne mažiau kaip dviejų recenzentų. Kai kuriose konferencijose atmetama apie pusę parašykų. Taigi atranka būna panaši, kaip ir publikuojant mokslinius darbus periodiniuose mokslo leidiniuose.

Periodinių mokslinių leidinių publikacijų ir konferencijų pranešimų recenzavimo, atrankos sistemos panašios. Tačiau abiem atvejais paskelbiama ir menkaverčių ar net klaidingų samprotavimų. Tiesa, dažniausiai periodikos straipsniai būna

išsamesni, o konferencijų pranešimai ribojami 6–8 puslapiams (arba reikalaujama atskirai mokėti už papildomus puslapius). Žinoma, periodiniai leidiniai leidžiami bent kas ketvirtį, o dauguma tęstinių konferencijų vyksta kas dveji treji metai. Gali pasirodyti, kad moksliniai leidiniai operatyviau skleidžia informaciją. Tačiau, nuo straipsnio įteikimo periodiniam leidiniui iki jo išspausdinimo gali praeiti nemažai laiko. Pavyzdžiui, mano straipsnį apie švitojamašias elektros mašinas Prancūzijoje leidžiamas žurnalas *Revue Internationale de Génie Electrique* 2001 m. išspausdino tik po pusantrų metų nuo išsiuntimo (ir tai tik po kelionės į Grenoblį pas vyriausiąjį redaktorių prof. J. C. Sabonnadiere, su kuriuo esu pažįstamas nuo 1969 m.

konferencijos Rumunijoje...). Tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai išleidžiami maždaug per 3 mėnesius. Ir svarbiausia – pranešimų medžiaga iš karto tiesiogiai į rankas patenka šimtams suinteresuotų pasaulio specialistų, o ne „nūsėda“ bibliotekose. Mokslinė diskusija gali prasidėti iš karto, o ne po susirašinėjimo, perskaičius periodikos straipsnį. Taigi tarptautinių mokslinių konferencijų medžiaga ne tik nenusileidžia periodinių mokslinių leidinių publikacijoms, bet lenkia jas operatyvumu, platinimo, veiksmingumu, rezultatyvumu. Periodiniai leidiniai šiuo aspektu yra gana riboti. Todėl skeptiškai vertinti konferencijas ir jų medžiagos publikacijas gali nebent vengiantys jose dalyvauti.

Nerimą kelia ir kai kurios valstybinių dokumentų nuostatos. Minėtus kvalifikacinius reikalavimus reglamentuojančiuose norminiuose aktuose labiausiai vertinami ir net laikomi privalomais moksliniai straipsniai periodiniuose leidiniuose, įrašytuose į Mokslinės informacijos instituto (Institute of Scientific Information, JAV) duomenų bazes. Ar pateisinamas neapdairumas, kad šiam sąrašui suteiktas tarptautinio leidinių sąrašo statusas? Šį teiginį nesunku pailiustruoti tokiu tyrimu: 2002 m. gruodį elektros ir elektronikos inžinerijos leidinių sąrašė nurodyti 206 periodiniai leidiniai, leidžiami 15 valstybių. Iš jų 114 leidžiami JAV, 46 – Didžiojoje Britanijoje, 22 – Olandijoje. Įrašyti „net“ 6 Japonijos leidiniai. Dar keletas valstybių leidiniai pateko, matyt, atsitiktinai (Vokietijos, Indijos ir Singapūro po 3, Šveicarijos 2, po vieną Kanados, Kinijos, Korėjos Respublikos, Lenkijos, Prancūzijos, Slovėnijos, Ukrainos), o kitų pasaulio valstybių leidinių nėra. Pavyzdžiui, sąrašė neįrašyti žinomi Prancūzijos žurnalai *Revue de l'Elect-*

cité et de l'Electronique, *Revue Internationale de Génie Electrique*, Vokietijos *Elektrotechnische Zeitschrift*, *Elektrotechnik und Maschinenbau*. Rusijos leidinių čia taip pat nėra. Taigi tik dviejų Europos Sąjungos šalių (Didžiosios Britanijos ir Olandijos) leidiniai išsamiu atspindėti sąrašė. Tai reiškia, kad daugelio Europos Sąjungos valstybių mokslininkai ir leidėjai ne labai stengiasi savo leidinius įrašyti į privačios komercinės JAV institucijos duomenų bazes. Todėl vargu ar pagrįstai šis institutas mūsų šalyje skelbiamas kaip vienintelis „pripažįstamas tarptautinės mokslo visuomenės“. Tad gal mes „auklėsimė“ būsimuosius Europos Sąjungos kolegas, tvirtindami, kad dauguma jų mokslinių leidinių yra vos ne beverčiai? Žinoma, minimas Mokslinės informacijos institutas yra galinga, įtakinga organizacija, atliekanti didžiulį ir naudingą darbą, tačiau šio darbo rezultatų absoliutinis yra diskutuotinas.

Tarptautinių mokslinių konferencijų ir jų reikšmės mokslinės informacijos sraute vertinimą iliustruoja tokia citata: *Konferencijų pranešimų medžiaga yra esminė mokslininkų tarptautinės komunikacijos komponentė. Naujos teorijos, sprendimai, nuorodos į atsiandančias ir ryškėjančias koncepcijas, kaip taisyklė, pirmiausiai pristatomos mokslinių pasitarimų ir konferencijų pranešimuose.* Belieka atskleisti, kad tai citata iš to paties Mokslinės informacijos instituto interneto svetainės. Negana to, nurodoma, kad yra ir mokslinių konferencijų duomenų bazė, apimanti apie 2 milijonus pranešimų iš 60 000 konferencijų (pradedant 1990 m.). Paradoksalu, kad vieninteliai registruotieji Mokslinės informacijos instituto duomenų vartotojai Lietuvoje – Vilniaus universiteto ir Kauno technologijos universiteto bibliotekos – kol kas negali naudotis nurodytą mokslinių konferencijų duomenų baze. Pasinaudojus nemokamu bandomojo prisijungimo leidimu, paaiškėjo, kad ši bazė, deja, neaprepia daugelio konferencijų (bent jau mane dominančios mokslo krypties). Taigi ir šiuo atveju akivaizdu, kad Mokslinės informacijos instituto duomenų bazė labai ribota. Tačiau labai svarbu, kad konferencijų publikacijos neabejotinai pripažįstamos ir teigiamai vertinamos.

Todėl mūsų valstybėje būtų tikslinga suformuoti mokslinių konferencijų, periodinių leidinių ir jų publikacijų vertinimo kriterijus. Reikalinga apsvarstyti iš naujo ir pakeisti minimalius kvalifikacinius valstybinių mokslo ir studijų institucijų dėstytojų ir mokslo darbuotojų pareigybių reikalavimus, taip pat kvalifikacinius reikalavimus doktorantūros proceso dalyviams, doktorantų publikacijoms. Jie turėtų būti logiškesni, realiesni bei nuoseklesni. Nustatant kvalifikacinius reikalavimus reikia ne tik neignoruoti mokslinių konferencijų, bet patvirtinti nuostatą, kad mokslininkams privaloma jose dalyvauti. Mokslo ir studijų institucijos turėtų remti šį dalyvavimą. Taip pat būtina kvalifikaciniuose reikalavimuose nustatyti, kad Lietuvos mokslininkai privalo skelbti mokslinius straipsnius ar konferencijos pranešimus ir lietuvių kalba.

2000 m. birželį Klaipėdos universitete vyko XI pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo SOCRATES / ERASMUS skirta tarptautinė konferencija

Prof. habil. dr.
Sigitas Kudarauskas